

ЉУБОСТИЊСКА ПРИНОШЕЊА

Годишњак | Јефимијиних дана, број 2

ТРСТЕНИК / ЉУБОСТИЊА
2017.

ЛУБОСТИНСКА
02|ПРИНОШЕЊА

Издавачи

Народна библиотека „Јефимија“ Трстеник
Народни универзитет Трстеник

Уредник

Драгиша Батоћанин

Редакција

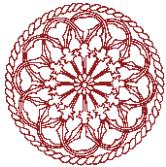
Драгиша Батоћанин, Верољуб Вукашиновић,
Јелена Вукчевић, Иван Величковић,
Верослава Јовановић, Душан Јовић,
Милан Милетић

ISSN 2466-4553

ЉУБОСТИЊСКА ПРИНОШЕЊА

Годишњак

Јефимијиних дана, број 2

ТРСТЕНИК / ЉУБОСТИЊА
2017.

Драиша Баћоћанин

РЕЧ, УМЕСТО УВОДНИКА

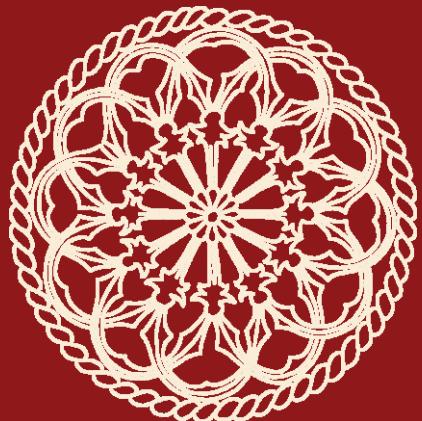
Кад хтедох, да запишем као уредник речи, да затрепере и зазвуче као уводник у хронику „Јефимијиних дана“, намах ми се у мислима појави текст сада покојног проф. др Мирослава Егерића кога у целости у *Прилозима* преносимо.

Текст о Јефимији, песникињи сублимне смерности. А на крају текста је датум: *20. јун 1999. године*.

Нека један део тог текста, буде та РЕЧ, уместо уводника:

Молећи, 1402. године кнеза Лазара, да преклони колена прег Гостом и моли за спасење свој народа, као да је молила и за нас данашње. И данас, из њеној златној конци чујемо држав, узбудљив ћас: „сабери“, „извести“, „покрени“, „убеди“, „не остави“, „дођи“.

Можда бисмо, ми данашњи, молили сличну молбу, молитву, упутиши праху светитеље српске песнике; сабери српске мученике, од Косова до данашње Косова, извести честитијоћа кнеза и кнегињу Милицију, монахију Јефимију, покрени Стефана и Вука, убеди све српске војводе са Косова, да спрече Бранковиће у лошим намерама њиховим; не остави ђакона Авакума, не заборави владику Николаја, патријарха Дожића, све знане и незнане мученике из јама у Хрватској – НДХ; помози нам, пре света, да видимо где смо и шта нам је чиниши. Скромно „приношење“ оној који прочиши ово слово монахији Јефимији, можда недостојан те почасти, с обзиром на то да се бавио, преежено, циничним XX веком, молило би се свешти на реченицу: помози нам, Владицице, да помоћнемо себи.

Конференцији Конференцији Дани

21-25. ЈУН 2016. ГОДИНЕ

Године 2016, од уторка, 21. јуна, до суботе, 25. јуна, по двадесет девети пут у нашем граду одржана је културно-духовна манифестација „Јефимијини дани“. Манифестацију је у простору Ликовног салона свечано отворио представник СО Трстеник, Стеван Ђаковић. У наставку је директор Куће легата из Београда, Филип Брусић Ренауд одржао пригодну реч о нашој великој сликарки Љубици Цуци Сокић и затим и отворио изложбу њених слика из збирке Куће легата. У пратећем делу програма учешће су узели ученици Музичке школе „Корнелије Станковић“ из Трстеника.

У среду, 22. јуна, испред споменика кнегињи Милици у центру Трстеника, одржано је вече под називом „Од рода светла и славна“, кнегињи у част. Беседу је говорила др Валентина Питулић, а наступили су и песници Косова и Метохије, Видосава Арсенијевић, Ратко Поповић, Миомир Јовановић и Милан Михајловић. На самом почетку чланови КУД-а „Венац“ из Грачанице су симболички донели „пламен вере“ упаљен у светој Грачаници и принели га овој манифестацији, а потом у веома колоритној ношњи, својим играма са Косова и Метохије одушевили многобројну трстеничку публику. Том приликом надахнутим речима обратила се и проф. др Радмила Милентијевић из Чикага, иницијатор и донатор споменика кнегињи Милици у Трстенику. Четвртак, 23. јун, био је резервисан за представљање првог броја новопо-кренутог годишњака „Јефимијиних дана“, „Љубостињска приношења“. У представљању годишњака, поред чланова редакције, учешће су узели и говорили и Бабкан Симоњан, песник из Јерменије, као и Марија Пргомеља, књижевни критичар, који су имали запажене прилоге у годишњаку. Поједине прилоге и песме из годишњака говорио је Лука Миркоски.

Ученици Музичке школе „Корнелије Станковић“ из Трстеника увеличали су и ово вече пригодним композицијама, а пријатно је изненадио својим наступом на гитари млади Арсеније Трошић.

У петак, 24. јуна, у Ликовном салону Дома културе одржано је прелепо песничко вече са бугарском песникињом Елком Њаголовом која је била гост 29. „Јефимијиних дана“. Читала је своје стихове на бугарском, беседила на бугарском, помало и на српском језику и уживала у песмама које је на тој вечери изводио хор „Бошко Југовић“, између

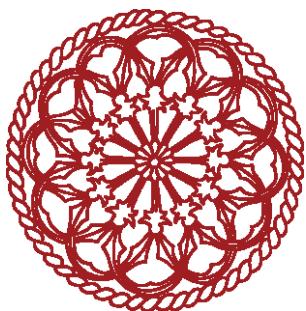

осталог и у песми *Царица Милица* – љубостињског напева, а нарочито у њеној омиљеној бугарској песми *Хубава си моја јоро*, коју је хор специјално за њу извео. Поред ње, на овој вечери учествовао је и њен дугогодишњи пријатељ, преводилац њених песама, песник и академик, Ристо Василевски, у улози критичара и преводиоца. Домаћин вечери био је Верољуб Вукашиновић, председник Одбора ове манифестације.

У суботу, 25. јуна, одржано је завршно вече, по традицији, у порти манастира Љубостиња. „Похвалу кнезу Лазару“ говорила је Јелена Мила Иванишевић, а на песничким приношењима учествовали су Ристо Василевски, Манојле Гавриловић, Јованка Стојчиновић-Николић, Елка Њаголова, Радомир Уљаревић и Лара Дорин. Том приликом, пре наступа, Елка Њаголова, гошћа из Бугарске, рећи ће: „Хоћу, овде да се вама захвалим, што ви, браћа Срби, чувате ову нашу православну традицију и православно братство, то је велика мисија и хоћу и да вам кажем, да се данас у мени родила једна песма, али ја не знам, има ли она право живети или не. Морам проверити један факт, један детаљ. Како је везла Јефимија, како? Да ли је то био крстasti бод, који је традиционални бод за вез на Балкану, или не. Свеједно. Ето, то нека буде моје слово, моје приношење Јефимији.“

Награду „Јефимијин вез“ за најбољу песничку збирку у претходној години, добио је песник Петар Цветковић. Награду је уручио потпредседник општине Трстеник, Љубиша Марковић, а одлуку жирија образложио је председник жирија, Александар Лаковић. У наставку програма награђени песник је традиционално одржао беседу, а његову песму *Писмо Филатрију*, говорио је млади глумац Крушевачког позоришта, Момчило Радосављевић.

У музичком делу завршне вечери премијерно је изведена композиција „Јефимија“ (на стихове Милана Ракића) нашег најзначајнијег савременог композитора, Светислава Божића, који је лично присуствовао првом извођењу ове композиције. Колорит завршне вечери и божански тон, дао је хор „Свети Стефан Дечански“ из Новог Сада, на челу са диригентом Тамаром Адамов Петијевић, певајући прелепе духовне песме: *Тебе боја хвалим, Кисо шебе не ублажиш, Царице моја преблајаја, Ниње сили, Свјати Господ Бог*.

најрада „јефимијин вез“

Дана 19. маја 2016. године на састанку у Трстенику жири награде „Јефимијин вез“ у саставу: Милош Петровић, књижевник из Крушевца, Живорад Недељковић, песник из Чачка, и Александар Б. Лаковић, књижевник из Крагујевца (председник жирија), донели су следећу одлуку:

Лауреат „Јефимијиног веза“ за најбољу песничку књигу објављену 2015. године је:

ПЕТАР ЦВЕТКОВИЋ, песник из Београда
За књигу
Појлег с трема, издавач „Танеси“, Београд.

Трстеник,
19. мај 2016. године

Жири у саставу:

*Милош Петровић,
Живорад Недељковић,
Александар Б. Лаковић*

Александар Лаковић

ПЕТАР ЦВЕТКОВИЋ – ПЕСНИК ИСКУСТВА И МЕДИТАЦИЈЕ

Песник Петар Цветковић, и у најновијој књизи *Појлед с трема* од укупно тридесетак песама, као и у свом досадашњем песништву, успева да промишиља и пева затечени смисао и живот, који су кључ свега и света. Читавим својим песништвом, песник сведочи и подсећа да нам је дата интелектуална моћ опажања (Кант) и могућност упознавања ствари онаквим какве суштински и уистину јесу, а не онаквима какве нам изгледају или какве нам се присилно намећу у пукот представи наших чула, подложних виртуелном и привидном, чemu нас уче и старозаветне легенде још.

Песник Цветковић и овом пригодом, доказује да не постоји песма, песник, природа, живот уопште, који нису и те како про哲ти искуством, сећањима, традицијом и емоцијама, као и значењима и ерудицијом, који оправдавају песникова завидна асоцијативна умрежавања и досмишљавања.

Разлог Цветковићевих песама, „на први поглед“, препознајемо у његовом окружењу, обично. Наиме, у зачетним стиховима његових песама можемо уочити све оно што испуњава песников и наш поглед (доминира разноликост, па и неочекиваност), као и све оно о чему песник забринуто промишиља, ћuti и болује (дакле – оно лично искуство). Да би у наставку песме дошло до ненајављеног асоцијативног укрштања тока песме у којој се она преображава у неочекиване сфере, сегменте и слојеве, заједничке свима нама, тако да се читаоци и тумачи и даље пропитују шта је почетак песме. Њен почетак или њен семантички довршујен крај песме.

Управо поменута преображавања и трансфери једног значењског нивоа у други или у више њих, унутар само једне песме, нису посебно пренаглашени, нити толико драстични или пак драматични, нити толико муњевити, због чега је емпатија „погледа с трема“ оно на шта песма рачуна код својих читалаца, а што и јесте достигнуто (и сада и пре). И што, с правом могу рећи, јесте један од посебних и вредносних атрибута Цветковићевих песама.

Поред свакодневља и окружења (не)стварности, као садржаја песникова погледа, у Цветковићевим стиховима сусрећу се и прелазе један у други и неочекивани начини говора и умрежени смисаони

слојеви које тај говор активира и досмишљава (С. Радојчић), преплићу се епохе, наноси културе, ефемерно се смењује са вечним и универзалним, дескрипција са дијалогом, чисто лирски пасажи се амалгамишу са наративним и медитативним деоницама, што је својеврсно не-престано кретање говора и смисла, допуњено ненаметљивом, али зависном ерудицијом, као и артистичком самодисциплином у стварању песме, сваке понаособ и на свој начин, попут Јована Христића, Борислава Радовића и Милоја Павловића.

Међутим, и поред присуства синкетизма упамћених учења на просторима Балкана, мора се нагласити да је песниково ослањање на такав садржајни бесцен, као и песникова задатост и задатост свиме око њега и нас, условила доживљај поезије Петра Цветковића, првенствено као поезије живота, поезије која нам свет, живот и смисао, иако, данас и овде, омеђене, недоступне и непрегледне, непрекидно приближава (А. Бешић). Али, не лишавајући се заједничког нам убеђења не само да су наши ослонци и темељи и у прошлом простору и времену, или обратно, већ су и једна једина „једнине“, која проговори гномским и утишаним дискурсом.

Цветковићеве „Божићне песме“ садрже у себи сложени подтекст контекстуалне и/или метатекстуалне природе, који је опесмоторио породични обред – то сећање из детињства, повезујући духовно-религијску полисемију Христовог рођења са обичајем и ритуалом из ближе или даље прошлости (Ј. Алексић), како на личном, тако и на ширем културолошком плану, што помињано укорењивање савременог човека у митолошко и обредно, у органско и архаично, јесте једна од главних песничких и интелектуалних преокупација песника Цветковића (Н. Милошевић).

Осим, поводом „Божићних песама“ које су кроз уланчаност обреда и религијског тумачење смисла и сликовитог света детињства, нагласиле људску потребу да се достигну смисао и суштина, истовремено читамо и песме временски и просторно смештене у средњи век, на пример, и на простору Свете Горе и Хиландара, духовне зенице нашег бића и идентитета (песме – *Хиландарски стварци*, *Фраймент из Тийикарнице*, *На югу за Свету Гору*), и не само на простору Балкана. Таквом префињеном евокацијом простора и времена, песник оживљава и драматизује постојећу ситуацију, из позиције једне живуће и делатне свести (В. Домазет), подсећајући нас на умреженост свега и света, живота и поезије, које у песништву Петра Цветковића не да нису раздвојене и искључиве. Штавише, уједињене су.

Као и песник, који нам се истовремено представља и као поуздан тумач-ерудита, али и као активни учесник стихова и живота.

Пешар Цвешковић

БЕСЕДА НА ДОДЕЛИ НАГРАДЕ „ЈЕФИМИЈИН ВЕЗ“

*Поштovana итуманијо Христинa, поштоване сесире,
поштovани замениче председника оиштине
јосиодине Марковићу, браћо и сесире,*

Захваљујем на награди која носи име прве српске песникиње, лирске и рефлексивне песникиње, младе жене племенитог рода, чији је песнички рад никao из патње и бола, а растao на пепелу српског царства. Јефимија је симбол многих Српкиња онога времена, којима је уништен земаљски живот, али и многих Српкиња после тога, којима се у изненадним пошастима рушио овоземаљски живот. У Серу су током две и по деценије српске владавине, да цитирам професора Ђорђа Трифуновића, почели да се „стварају повољни услови за византијско-српску духовну, уметничку и књижевну сарадњу“. Део тог духовног уздингњућа могла је да осети и Јелена. Падом Сера у турске руке прекинут је процес „стваралачког неговања византијског наслеђа на српскословенским основама“. Богата деспотица Сера, пуна очекивања и надања постала је сиротица. Круна несрећа и страдања је, после сина, мужа и оца, погибија њеног заштитника: кнеза Лазара.

Али наша монахиња није стала. Удахнувши снагу својим песничким записима, приклонила се занату који је и дотле оплемењивао дворове српских владара, овладала тајнама бода и веза, половином и целом иглом, претварајући земаљско у духовно, проденула стих позлаћеном сребрном жицом и пренела га на завесу за хиландарске царске двери и за ћивот са моштима светог кнеза као молитву за спас кнезу напаћеног српског народа.

Настали из најдубљег људског осећања: из бола, патње и молитве, њени записи су постали узвишени дар наше старе књижевности. Знамо да њен вез није обичан; нити је жица уденута у иглу она којом се везу пешкири, завесе и столњаци. Вез који је продевала њена рука исцељује и очи и душу. Јер њена је жица многострука, уплетена од љубави, мајчинских и родбинских, племићких и родољубивих нити, а оплемењена патњом и златом. Зато је њено осећање грешности живо, а њена приношења Господу Христу узвишена. И зато трају до данашњих дана.

Ако нас понекад и гледа са својих молитвених записа, завеса и покрова, озбиљно и сигурно, будимо уверени да нас подсећа да је патња темељ људског спасења. Захвалимо јој стога још једном на њеном искреном подвижништву и мисијама за које се жртвовала.

*25. јун 2016. године
У порти манастира Љубостине*

Пештар Цвејковић

ПИСМО ФИЛАГРИЈУ

Питаш за Султана. Сулејман! Све што ти да одмах поклопи. Њаво један. Услуга за услугу.
Ту договори не помажу; нити милосрђе, мој Филагрије!
У том човеку има још нешто осим Турчина.
Али шта? То треба да одгонетнем са Константином.
Често причамо, и да видиш
ствари као на теразијама претежу,
час на једну час на другу страну.
А Цариград нам не помаже.

Ни лов ми се не мили више.
Дубровчани дођоше, оставише дарове и лекове
и одоше претоварених камила.
Ако тако на приморју мисле,
до пролећа се и ми можемо позабавити трговином,
па тканину и вуну изменити за барут.

Да ли су Турци казна за грехе наше, Филагрије;
и у шта ће се живот претворити,
то се, ето, стално питам.
Закони су нам никакви, уговори још гори,
а у овом небу, изнад наших глава, знам,
има мастила за нову Илијаду.

О здрављу не пишеш?! Преводиш dakle.
То је добро. Понекад и ја сањам о пожуди таквој,
да писањем испуним ово живота што ми остави срце
а узе нога. Понекад једном ногом
зађем у историју и слушам шта говоре оцу,
шта он мисли, како се понашају они крај њега.
А онда се молим за народ и за Вука
који све одбацује, све што му причам:
и, уместо братских речи, неке брњарије стижу отуд.

Ко да нисмо Лазаревићи. Он би да дели земљу.
Сто пута потурао сам леђа, али мој брат
неће преговоре. Ни мати Милица није могла
да га одврати да се са Турцима меша.
Ето зашто брат ратује са братом.

А „Христ спава“.

Све у свему, они који раде са грнчаријом
и они који стављају боје на зид
никада не чују лајање паса.
Тако за тили часак помислим како је бар неко срећан.
А можда ипак треба чекати?

ПОГЛЕД С ТРЕМА

Оштар, мало повијен кљун
којим врана ко пијуком упорно
копа, тражећи нешто по царству
оранице, с друге стране Саве,
понекад може да буде и перо,
ако се мери према земљи
и крви, за педаљ више или мање,
као у рукама Теда Хјузса,
kad прстима скупља снагу
да ветру у стиху дода убрзање.

А ветар ко ветар: прво узима врану
са оранице, задиже јој покрилца,
као сукњицу, и ставља је на осматрачницу,
да с висине штимује кљун,
одакле се осорније гракће.

Није ни археолог ни песник
онај што по земљи кљуном млати
као да се већ ујутру неком свети
како би дошао до места
на које ће стих боље лећи,
него онај коме се изгледа жури
да у времену као што је ово
и уочи зиме, штогод ишчепрка
и у гушу стави.

ОГАЊ

Однекуд тромо стижу речи, као да долазе из далека, прати их мириш хмеља.

„Меси земљу, копај, узми је у руке, не заборави да те она храни, с њом буди“, чује се из спона кише, док пада, и помаже да се вратимо мајци земљи.

Као да неко од тренутка до тренутка ставља огањ у ваше прсте. Можда се рука не би покренула, нити би ишта радила да нема тог огња и да његова топлота не улази у саме јагодице, нити би земља нарастала као тесто да се ватра није саставила с њом и с прстима.

Не би заборавио ни огањ који то ради с рукама, јер ради то и с грнчарима и онима који су стално у додиру са земљом, ору и копају је, месе, праве цреп и циглу, и успут обнављају снагу.

ДУД

У сваком дворишту нечије дрво живи.
Моје је орах који се и сада грана
пар корака од суседовог, преко жице,
што су га у висини појаса срубиле буковаче.
Такав смо дуд имали у селу.
У почетку јединац у насељу, дично је држао крошњу
на чијим гранама су стизали бели и модри
рецкави чварчићи. (Још их осећам на непцу)
Сећам се и да је читаву школску смену држао на леђима,
док му булдожер једног дана при проширењу пута
бездушно не узе корење, што је отворило простор
за бујице. А онда се уз стабло прилепи и лозица;
којој је опет неко баш морао дати потврду из куће
да га из обести на два-три места засече секиром.
На тај га је начин удружене осуда стигла
и средила као апелациони... или то беше преки суд.
Тако некако нестају и људи и куће, с променама које пристижу
да их осветнички доакају, као да имају право на све.
Сада их има тек туце старијих у селу.
Не чују се много. Али зато са околних места као на бојно поље
други с тестерама стижу, праве путеве и секу шуму.

БОЖИЋ

Први ове године пали снег на прозору
сети ме јутрос како су једном давно
осванили заједно, Божић и опанчар,
нападали снег, од шаке тањи,
тек колико да се чита траг.

Пут где су пре нешто више од четврт века
два дечака, од којих један носи исто име,
по снегу закуцавала, од куће до штале,
коцкасте хартијице с поруком „Живео краљ Петар!“
На том папиру, свеске из рачуна, „Живео краљ!“
на вратима где су јасле са мирисом сламе и сена,
балеге и паре од крупне стоке.

„То нисам писао ја!“ бранио се невешти глас.
Помало дрхтав, подсећао је на мој.
А стриц је упорно, сикђући, шапатом који се гушио
и покушавао да скрије глас, попут копца, сипао салве-питања:
мислите да су то шале?! За такве ствари,
лете главе! Мало је рећи: не вама, него укућанима!

Мада, мислим, нисмо знали шта да кажемо, какву изустити одбрану.
Успут, од куће до штале, где су цедуље биле,
шапе и ноге, као цртежи веродостојни поред њих,
веверице и детлића, с мрљама крви.

1981.

ПЕТАР ЦВЕТКОВИЋ

Рођен је 1939. године у Масуровцима код Бабушнице. Студирао је и дипломирао на групи за југословенске и општу књижевност Филолошког факултета у Београду.

Био је сарадник и члан редакције студентског часописа „Видици“, као и листа „Књижевна реч“. Дужи низ година био је заменик главног и одговорног уредника односно главни и одговорни уредник „Књижевних новина“, гласила Удружења књижевника Србије, а потом први од оснивача и главни уредник „Књижевног листа“, данас „Српског књижевног листа“.

Цветковићев поетички идентитет заснива се како на тематизацији доживљаја свакодневног живота, мотива из природе и животињског света, тако и на оживљавању општих и националних културно-историјских тема у стилском проседеу модерне лирске нарације.

Добио је више књижевних награда за поезију: награду БИГЗ-а, награде „Ђура Јакшић“ (1992), за најбољу књигу песама на српском језику, „Милан Ракић“ за књигу поезије, коју додељује Удружење књижевника Србије, „Бранко Миљковић“ (1997), за књигу поезије *Песме из аутобуса* и „Жичку хрисовуљу“ (2013), за песничка дела која у себи спајају традиционалне и савремене токове српског песништва.

Цветковић је заступљен у свим значајнијим антологијама савременог српског песништва, а његове песме превођене су и на више светских језика.

Члан је Удружења књижевника Србије и Српског књижевног друштва.

Књиге песама: *Позориште* (1965), *Песме и бајке* (1971), *Ваја* (1978), *Једнина* (1981), *Мала светлосӣ* (1982), *Грчка лоза* (1989), *Песме* (1992), *Песме из аутобуса* (1997), *Божићне песме* (1998).

Књиге изабраних песама: *Грчка лоза* (изабрано и допуњено издање, 1994), *Песме из аутобуса I и II* (изабрано и допуњено издање, 2005), *Песме, изабране и нове* (2007), *Кайија*, изабране и нове песме (2012).

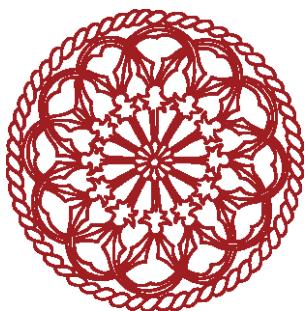

Догађак биојрафији

Поред биљака човек се осећа лепо, боље дише, а прија му њихов мирис. Стога, без обзира на који начин им се обраћа и шта га води да се суочи, приближи или изједначи с њима, оне постају оквир у којем се језик боље и искреније осећа, будући да су оне његова најближа жива непатворена околина. На тај начин биљке су постале потпора човековог постојања, његове концентрације, па и воље. Да би све то осетио, човек не мора да буде ботаничар. У сваком случају, оне су врста предмета, традиционалне теме без које песници не могу. Као да се нешто важно кондензује у њеној стабљици, блиско сваком од нас, преко које човек лакше прима оно што се догађа око њега, боље прати свет, па на крају, и себе самог.

...човек се свакако осећа боље испод нечег конкретног и истинитог, као што је дрво, штагод ту тражио, његове плодове, или само заштиту од сунчеве врелине.¹

¹ Из интервјуа – Зоран Радисављевић, Улоја имеле у студентској револуцији, „Политика“, 13. 03. 2016.

песника приношења

Ристо Василевски

О ХАРТИЈИ, АЗБУЦИ, ЂИРИЛУ

Беше нешто налик хартији
што се указало
Твоме перу, Ђириле
док си дубио Азбуку
као свој лик у камену
који сада, насупрот небу
звезданим Словима
обасјава путеве духа

A постаде знак
којим се улисмо
у свет умећа мишљења и говора
да види он колико не може без нас
не због нас
већ због себе самог –
да бисмо му показали
да учимо од њега
да би он могао
штошта научити од нас

Z постаде здање
у којем тиња наш дух,
у којем примисмо Богочовека
да бисмо му приближили
наше Алетине, Весне и Велесе
да бисмо му показали
да смо Његови
колико је Он наш –
увек своји на своме

Буки још бубња
у нашој свести
да би нас стално подсећало
да не смемо бити глупви
на оно што се догађа
с нама без нас
да би нас држало
у свесном стању сна
о свему око нас

Веди не жели да сагне главу
ни пред Латинима
ни пред инима
који стално хоће испред нас
мада су често сенка
онога што је остало иза нас
неуки за оно
што нудимо због њих

Та хартија
ти *аз, буки, веди*
– семе које си посејао
у сва поља словенских језика –
наткриљују Твој свети гроб, Ћириле
чувају нашу свест о Твом светом путу
и стази Твог брата Методија
и чувају нас
боље од сваког оружја
којим бисмо се, невини, били!

ВЕЧИТИ ПРАСАК

Прасак се још таложи.
Ништа није добило коначни облик,
јер ветар времена све мења
желећи и сам да нађе уточиште.
Звезде су још хладне,
све што стиже Одозго има смисла,
и када Доле
мало-мало избије пожар
за који је заслужно небо.
Горе поља, шуме, људи.
Посебно људи, чији се дух унапред претвори
у букињу, која подстакне ватре на све стране,
а никада у њима не сагори.
Непознато тражи излаз
да буде доведено у везу с крајњим,
а познато не зна где да га упути
јер ни само не зна где се налази.
Све што се такне
да се сагледа и објасни
одмах трне, мења облик,
претвара се у прапочетну кредиту.

И, чудно, из те кредите,
из нашег каснијег пепела, талога и праха,
опет се појави кап која говори,
клица неког жилавог корена,
која полаже право на будућност.

Каква сага обнављања,
каква снага понављања,
какав смисао,
који нико до краја не докучи!

Јованка Стојчиновић-Николић

ИЗ ВИЈЕКА У ВИЈЕК

Одлази дан...

Ја наспрам њега обликујем секунде
И бдијем над оним што је остало

Дамарам у свицима попут болног рефрена
И дижем мале трепераве свјетlostи
У висине Свевишњем као под своју сјенку
Сунце да вучем да ни на трен не заборави
Траг наше крви у којем се даноноћно окупљамо

Из вијека у вијек Носимо под кожом
Своју Грачаницу Пећку патријаршију
Високе Дечане Раваницу и Милешеву
Своју Љубостињу у којој Јефимија урамљује бол

Између сваког убода игле
Похвалу кнезу Лазару док везе
Бол душе и тијела утишава

Ко ће све ово Сунцу да објасни

Од наде до јада цијели вијек настрада
Од јада до наде Међупростор је
Од горких слова која цијели свијет сагrade

МЈЕРА РИЈЕЧИ

Отказала сам одлазак у библиотеку

Пијачни је дан
Данас ћу лијепо да тргујем и купујем

Не спорим сласт погодбе

Овдје се небројено пута може изговорити Ријеч
Мјера ријечи је тек на крају
Свако има своју тезгу од снова

Тргује се Купује се...

Дугме са старих панталона
Јастук испод главе за велике и паре мале
Змијски свлак Јеленов рог
Цепни сат и рупа на цепу
Телефонски број Прашина испод метле
Скупе и јефтине цигарете
Стари кишобрани Ножеви из грудног коша
Трун у оку Сјенка испред ногу

Купује се свјетлост испод свјетионика
Брдо у царевини Коњи и коњаници
Пут испод корака
Стражари на стражи

Магле из хиљаду деведесет друге и треће
Купује се све и свашта
Само живот нема цијену

Радомир Уљаревић

СВЕ ЊУ ВАС КАЗАТИ КОД БОГА

Трогодишњи дечак из Сирије
Чије име
Репортери нису записали
(Можда се звао Исус)
Израњаван и изнемогао
Изговорио је последње речи
У лице својим убицама

Све ћу вас казати код Бога

Ако је трогодишњи Сведок
Већ изашао пред лице Правде
Свршено је са овим светом
Казна не може мимојћи
Ни невине којих нема
Ни кривце међу којима су
И невини

А кад млади Исус воскресне
За освету и опроштај
Неће имати ко
Ни сузе да му обрише
Јер све нас је казао
Код Бога

ОДАКЛЕ ДОЛАЗИШ СТРАНЧЕ

Одакле долазиш странче
Не сећам се више

Кућа коју сам имао
Рекли су није више кућа

Башта коју сам имао
Рекли су више није башта

Црква коју сам имао
Рекли су више није моја

Врхове којима сам стремио
Скратили су за главу

Песме које смо знали напамет
Превели су на туђи језик

У завичају су питали
Одакле долазиш странче

Лара Дорин

СПАСИ МОЈ СВЕТ

Господе, спаси мој свет,
ако се руши овај твој
велики у јединствен,
по твојим начелима створен,
са јасним границама добра,
и растегљивом границом зла,
у светости душе и разума человека.

Спаси овај у мени
тако обичан и мали,
за који ми седам дана
за постање беше мало,
већ ми је живот требао
да га у себи, наспрам
твога створим.

Господе, спаси мој свет!
Ову мрву немира у мени,
која ме храни и поји
место твога свемира,
када ме величанства твоја
пред беспућа ставе,
жедну својих жеља
гладних испуњења.

Господе, спаси мој свет!
Као дете неук, као дете нејак
Док се руши кула
степеника златних,
којима би човек
требао ка теби.
Господе, спаси мој свет!

СВЕТО СЛОВО

Ако су речи сва моја снага
Хоћу да будем од себе јача
Као кад душу Бог ми поверио
Да тело моје буде јој дом
Свако је слово кућа њена
И трипут куцам пре него уђем
Да тражим светло у дому том
Ако су речи сва вера моја
А вера моја Часног је Крста
Онда су слова игра њена
Немирно стадо мога живота
Под срцем хранјено у славу неба
Да страсти своје под небом збијам
Од целих десет у три прста
Ако су речи све моје злато
А злато моје у молитви сја
Могу ли скупити молитве златне
У живот овај што на длану јесте
Да буде сунце наместо песме
Кад молим јаче но што болети зна
Ако су речи сва моја сила
Колико силна могу бити ја?
У име духа звезда разапетих
Што попут кише на земљу падају
Лагани полен руку небеских
По белом јутру тек рођени прах
Слово је моје пупољак зачети
И глас и ватра, и клин и перо,
и спас и казна. Од оца, од Бога
у исти мах!

Манојле Гавриловић

ЉУБОСТИЊА

Кад кнез Лазар Љубостињу диже
у облаке да му буде ближе,
и кошту зачара у дете
мале звезде око цркве лете.
А кнегиња кад зоре зазоре
крило дуге носи изнад горе,
жубор река низ пролеће тече
у пса црног претвори се вече.

Јефимија на капима кише
српском кнезу бисер песму пише,
разбој века у бела сванућа
зраке сунца просу око кућа.
Ја сам букет сна и плавог цвета
дао госпи, што пред црквом шета,
а њој свитац засветле на лицу
и одлете претворен у птицу.

Рањенике из Косовске битке
лечиле су монахиње витке,
Лазар седи на Ситници реци
око њега коло воде преци.
Стефан с Вуком низ горе зелене
лове срне, лето и јелене,
а кнегиња од ветра и звука
бере звезде дном небеског лука.

ЈЕФИМИЈИН ЗЛАТНИ ВЕЗ

Јефимија ноћу крило дуге везе,
пева црни облак пун магле и језе.

У ветар уплетен сјај звездане ражи,
лети зелен јелен и бисерје тражи.

Столеће је стигло на капима росе,
носи сребро лета, сестре муње косе.

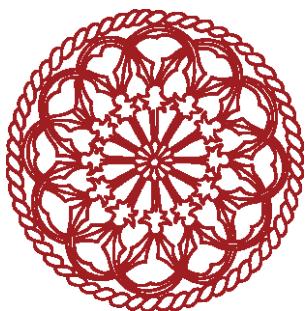
Изнад Љубостиње кроз огањ и кише,
Јефимија кнезу златну песму пише.

Од свитања плете Бошков барјак свети,
крилата свирала у сну пчеле лети.

У гласу пролећа, жубор златне ласте,
зором над Србијом бели багрем расте.

Рањен соко просу сјај небеског жита,
певају столећа на брегу повита.

Јефимија росом бели облак везе,
игра црни месец на крилима брезе.

љубосињско љосиље

Елка Њаголова

ИЗ ТРЕЗОРА ДУШЕ¹

„Пријатељи, ви сте блајословени!
Чува вас крстасни Јефимијин вез!“

Одакле још чиче Елка, из кој краја Бугарске, чеја се сећа из најранијег детинства, о родитељима, породици, кући где је живела, месецу рођења и шта је то понела из детинства са собом у „свей“?

Живела сам у родном граду Добричу, удаљеном педесетак километара од Варне, у једној патријархалној махали с много момака, готово без девојака. И од тада потиче мој однос према момачким, а касније мушким пријатељствима... Мушкарци још рођењем стичу осећај за част и достојанство. А ја то много ценим. Они су верни својим пријатељствима. А то је данас непроцењиво! У детињству моје генерације било је игара до изнемогlostи, прекрасних и дугих распуста, спокојног живота где год се окренеш... Изван школе бавила сам се свим и свачим – и све ми је било интересантно: рецитовала сам и певала, учила солфејо и свирала на клавиру, бавила се спортом – гимнастиком, кошарком, акробатиком, играла класични балет, глумила у аматерском позоришту... хтела сам да се у свему опробам! Али, најважније је било што сам научила сама да читам у својој 5 години. Срицала сам наслове и имена аутора на рикнама књига у очевој библиотеци. И најдрагоценје што ми је отац завештао, јесте његова библиотека. Тако је књига заувек ушла у мој живот. Сада у својој кући имам толико књига, колико нема нека државна градска библиотека... Немам их само у купатилу!

У предговорима Ваших књига, у критикама ја и на интернетешу можемо прочитати јошово све ваше биографске податке, али шта Ви, можете рећи о себи, а што би личило помало на биографију, а помало на исповест?

Обично – што и сами знате – оно „најбоље се не може видети очима“. И оно најинтересантније, дабоме. На пример, у предговорима нећете прочитати да сам веома срећан човек. Имала сам срећу да ме

¹ Разговор с бугарском песникињом Елком Њаголовом водили Драгиша Батоћанин и Верољуб Вукашиновић. Превод разговора и песама академик Ристо Василевски.

открију и подрже две највеће даме бугарске поезије – чаробњакиње нашег песништва: Дора Габе и Елисавета Багрјана. Била сам још дете, кад је Дора Габе читала моје ране и невеште песме... Касније, кад сам већ била студенткиња, често сам се виђала с њом.. И биле смо близке. Сваки наш сусрет је представљао праву лекцију! У последњих петнаестак година Багрјаниног живота исто је било и с њом. Она ми је била гарант, кад су ме примали у Савез бугарских писаца... Уопште, пружила ми се шанса да пријатељујем само с талентованим песницима. Они – ти моји пријатељи, моје су највеће богатство! Имала сам осамнаест година, кад су почели да ме преводе и објављују у Русији. За то дuguјем Андреју Дементијеву, тада главном уреднику часописа „Младост“ („Юност“). А „Юност“ је излазио у три милиона и триста хиљада примерака – вратоломне бројке за наше балканске представе... Касније том скупоценом пријатељству придружило се још једно – са Евгенијем Јевтушенком. С њим ме је везивало тридесетдвогодишње пријатељство! Недавно се преселио иза усудног брега – царство му небеско!... И много ми је тешко...

Песници обично живе у паралелним пространствима, друкчијим од оних осталих људи. У тим пространствима – реалним или измишљеним, постоје братства за цео живот. Ето, такав мој сабрат је македонски и српски песник, академик Ристо Василевски. Тако се и обраћамо једно другом: „брате“ и „сестрице“...

Књижевна пријатељства плове рекама речи и мисли. Она су као седма жица на гитари – имају звук више...

Које ћо речи најчешће творе Ваше песме и набројије десетак речи које у Вама изазивају емоције, носијалију и осећај неке божанске узвишености ...?

Само десет? Покушаћу: небо, земља, крило, бело, полет, добро, светлост, дете, песма, љубав...

Како би један песник описао своју земљу, Бугарску, њене лепоте, наде и које је ћо месиће које највише волиши у Бугарској и где можда себе замишљаше како говориште своје најлепшије стихове?

Да, свако има неко такво место... Када добро погледам, цела Бугарска је такво место – зелено, светло, ароматично. Моја Бугарска ми мирише на мед, на тек извађен свеж мед. Одише на хлеб, домаћи хлеб. Бугарска песма много говори о душама наших људи – та песма је

широка, најчешће – тужна и дубока, док је слушаш продире до костију... Ја имам и једно месташте, где волим да се осамим – нарочито током лета, кад у Варну похрли гомила света. Тамо, у том месту, у центру села, имамо летњу кућу. У том селу живи десетак стараца. Наоколо је таква природа, да душа почне као лептири да трепери у грудима. Ујутру нас буде ретке птице, а увече нас успављују цврчци... Не постоји лепши кутак на кугли земаљској!

Може ли се присећати вашег постовања у Трстенику и учешћа на „Јефимијиним данима“, о сусрећу са нашим малим градом, о ујиницима, о људима, о пределима, неким сићиницама и ћесницама који долазе и одлазе и шта се то оставили нама осим ћесама?

Памтим све, из минута у минут. То је уникатни фестивал, за који сам захвална свим домаћинима и организаторима, свим Трстеничанима, који су га основали и одржавали током времена. Верольуб Вукашиновић је био неуморан и надахнути мотор и модератор. Поздрављам га! Тада духовни фестивал, посвећен легендарној српској песници – монахињи Јефимији, не може се упоредити ни са једним другим словенским православним фестивалом. Одушевљена сам њим... Узбуђена. Још пре завршне вечери родила се и моја нова песма посвећена Јефимији... Је л' водила рачуна, док је везла своје стихове традиционалним балканским крастастим везом, што је, у ствари, права молитва за православље годинама унапред, да ће када ње не буде, то православље бити угрожено?...

Може ли нам представити историју бугарског ћесништва и садашњи тренутак, ко су сага најзначајнији бугарски ћесници и које су нове ћесничке наде и упознате о чему „снују“ бугарски ћесници, како су окупљени и како се манифестијује књижевни живот?

Не би било озбиљно, ако бих у неколико редака представила многолику и темама и стиловима богату бугарску књижевност. Њен почетак датира из далеког IX века. Своју снагу није губила ни у мрачним годинама турског ропства, када је колективни творац – народ, смишљао и испевао своје песме... Данас су књижевни процеси разуђени и вишеобразни, и трпе утицаје других светских језика. И за то добијају аплаузе! Због тога ја призовам јединство и што тешњу сарадњу међу нашим братским језицима и књижевностима – да би са што више

међусобних превода богатили процесе у свим нашим земљама... А на Ваше свеобухватно питање, могла бих ваљано да одговорим тек ако некада покажете конкретно интересовање за то.

Где ириши инспирацију за Ваше јесме и шта за вас јесте љубав као саславни део живота и вештићи пратилац свих јесника овога света?

Инспирација сваком песнику јесте сâм живот – са свим осмезима и сузама, с посрнућима и уздизањима, са императивима – тако озбиљним у нашем времену – с радостима и узвишеним вредностима... То нису речи – то је она Свељубав – како ју је називао Достојевски. Љубав је вечити покретач – *perpetuum mobile!* Имам неколико стихова који изражавају мој вјерују у љубав. Они су крај једне поеме:

Упркос свему – љубав!
После толико слепих мржњи!
Заиста је и Бог спреман
да нас такве примети!

Постоје ли неке књиге којима се стално враћајте и које читате годинама изнова и шта је то што вас у њима привлачи?

О, има их много! Зар вам нисам рекла да су књиге моја ризница из детињства! Било је много аутора који су ме током разних животних периода привлачили и терали да им се поново враћам и откривам све новије и новије ствари... У принципу, ја волим да више пута прочитам нешто што ми се једном свидело...

Како бисте описали један обичан дан у Вашем животу, робујете ли неким навикама и постоји ли нешто у чему баш уживајте?

Рано буђење и устајање; пола сата густирања кафе у кухињи, испред прозора кроз који видим море и – рад, рад, рад... И тако – 15 до 16 сати свакога дана. Понекад од умора и заспим испред компјутера. Много времена посветим Словенској академији, јер није лако организовати рад тако велике творачке међународне јединице – са толико форума, које организујемо, са толико превода и књига, које издајемо... Све то тражи три ствари: љубав, време и рад. Постоји и нешто четврто, што је стално у дефициту – то су финансијска средства, али о њима нећу сада да говорим...

Ако водиш дневник или неку врсту забелешки, поделишешто ог тоа и са нама?

Водим дневник од 1972. године. Он је пун личности, сусрета, догађаја, размишљања, питања без одговора... Један мој запис у њему гласи „Са птичјим пером“:

Санте не пишу поезију.
Недостају им степени „тесног“ температуре.
И срца су им се смрзла...

Да ли Вам је нечећа жао, а што осећаше да нећеше стићи да урагаше, доживиши, видиши, осећиши?

То је нормално људско хтење – да душа завири и у пределе иза земаљског живота... Волела бих да видим да је човечанство сазрело – да се спасе! А то не може да уради лепотом, него љубављу!

Осим поезије, шта је „што“ што још чини Ваш живот и даје смисао постојања?

Мој супруг и син су ликовни уметници. Али сликарство не волим из тог разлога. Пишем о сликарима и представљам њихово стваралаштво, одушевљена њиховим универзалним начином изражавања. Волим и музику, позориште...

Колико је поетскизам важан за сваког човека, па и за једног песника и на који начин се то манифестише у Бугарској. Који је то предмет материјалне културе, а који Вас највише асоцира и подсећа на Бугарску?

Родољубље је важан ослонац у данашњем бесплодном глобалистичком времену. Врх ниједног стабла није жив, ако му није жив корен. Али ми, песници, имамо дужност да наглашавамо тај императив, да га призовамо, да будимо уснуле, враћамо веру људима... Да им враћамо осећај за светлост! Као што је у једној својој ранијој песми рекао наш велики песник и пријатељ Љубомир Левчев: „Људима треба светлост, мрака је свима превише.“

*За крај, најшишиће нешто и за нас у Трстенику, као неку врсчу
изздрава и сећања и оно што сад желиште да зашишемо, а о чему Вас ни-
смо шишали?*

Колегама и пријатељима из Трстеника шаљем ове речи: „При-
јатељи, ви сте благословени! Чува вас крстасти Јефимијин вез!“

Рисуно Василевски

СОНДЕ КОЈЕ НИШТА НЕ ЗАОБИЛАЗЕ²

Част је говорити о академику Елки Њаголовој. О њој се може говорити као о истакнутој бугарској и словенској песницињи, дакле као о једном од најважнијих стубова савременог бугарског и словенског песништва, чије се дело излива изван граница бугарског и словенског песништва и складно се улива у светско – афирмишући тако и једно и друго; као о ретком књижевном посленику – рекло би се чак и фанатику на плану повезивања словенских песништава и песника ма где они стварали на ма ком словенском језику; као о истакнутом преводиоцу са више словенских језика (руског, украјинског, српског, македонског, белоруског, словеначког и др.) на бугарски језик; пре свега као човеку и бићу који оставља дубок траг у сваком ко га упозна...

Елка Њаголова је савремена бугарска песнициња која је поред великог, можда највећег бугарског песника свих времена, Љубомира Левчева, највише допринела да се о савременом бугарском песништву у Србији поново открије и афирмише слика песништва с највишим естетским дометима. Захваљујући, наравно, њиховим књигама објављеним у издавачкој кући „Арка“ из Смедерева – изборима поезије *Сино за шроје* Елке Њаголове и *Семантичко семење* Љубомира Левчева, те новог избора поезије *Оитет нултаја* Елке Њаголове у издању МФП „Смедеревска песничка јесен“ и књиге *Изнад ствари* Левчева, опет у издању „Арке“. Те њихове књиге и веома позитивни одјеци у српској књижевној јавности допринели су да се већ дugo замрла српско-бугарска издавачка сарадња обнови и увекико унапреди и да се на оба језика објаве и многе друге књиге српских и бугарских песника и писаца.

Оне су биле повод и за успостављање веома сарадње између песничких манифестација у Србији, Републици Српској, Црној Гори и Бугарској – Београдских међународних књижевних сусрета, Међународног фестивала поезије *Смедеревска песничка јесен*, Новосадског међународног књижевног фестивала, Његошевих вечери поезије, Кочићевог збора и других с једне, и Међународних софијских књижевних сусрета, Међународног фестивала поезије „Словенски загрљај“ и других, с друге стране.

² Реч на представљању Елке Њаголове на „Јефимијиним данима“ 2016. године.

Говорити о Елки као песникињи значи говорити о песникињи чије сонде готово ништа не заобилазе. Оне су истовремено усмерене у свим правцима, и као чула којима ништа не промиче све региструју и опесмотовре у мери коју значајем или њеним осећањем заслужују. Отуд у њеном опусу, који, за сада, чини двадесет књига (песничке: *Нисам ћељућа*, *Нулша трућа*, *Правојис наје*, *Делфини суше*, *Пејто доба*, *Земаљска ира*, *Требник* или *Белоноћина писма*, *Бели воз*, *Ми* – на бугарском и македонском језику, *Писма са обале/обали*, *Сунчани извор*, *Цртежи из једнога града*, *Бели ћејзажи*, *Бела кућа*, *Анђео у ћећини* и друге, и роман *Нема звона*) налазимо широк и разноврстан регистар тема, који полази од личног и интимног, бива у сталном додиру с општим, никада се не клонећи митских, историјских, онтолошких и других искустава и подстицаја, да би дала свој печат ономе што види и осећа, нарочито савременим друштвеним и политичким токовима које потре-сају њено биће. Као да је њен песнички пут одредио наслов њене прве књиге *Нисам ћељућа*, она храбро и истрајно, дајући преимућство уређености властитог дома, љубави, радости и лепоти, сведочи о егзистенцијалној тескоби у свом времену, манипулативним појединача у њему, угрожености људског бића и као појединца и као колектива. О томе можда најбоље сведочи њена књига *Писма са обале/обали*, у којој се, поред песме „Дан уочи потопа“, налазе и песме оваквих наслова „Песак у очима“, „Ружичаста киша“, „Знаци“, „Предсказања“, „Козлодуј“ и, на крају, „Партитура о крају“, дакле, читав регистар нелепих грозоморних слика. И у том свом осећању она није сама.

О томе сведоче, уз њене песме овде објављена писма која су песникињи „поводом“ послали њени лични пријатељи, веома значајне бугарске и руске личности и песници: Никола Радев, Љубомир Левчев, Николај Петев, Христо Караславов, Иван Есенски, Надја Попова, Гриша Трифонов... Елена Атанасова, Јевгениј Јевтушенко и Андреј Дементијев. Пошто сам имао прилику да готово све ове личности и лично упознам, и да са готово свим овде поменутим песницима успоставим и негујем близска пријатељства, могу лично да посведочим да су сва ова писма искрена, и да је у њима исказан респект према Елки Њаголовој и њеном стваралаштву.

Пишући о њеном избору поезије „Сто за троје“ (за сада би се тај „сто“ могао проширити и назвати „Сто за шесторо“!), на једном месту сам написао: „Њено умно промишљање о свему, њен лични печат дат свему, одају стваралачку пуноћу с којом се свако од нас може идентификовати, или, ако то не може да учини, не може је никако олако

одбацити. Слике и транспоноване представе, углови којима се прилази готово свим поводима за песму, су толико снажни, ауторски само-својни и упечатљиви, да их читалац прихвата и као лични доживљај и као песникињин саучесник.“ И да се „од поезије, готово, не може ништа више тражити.“ Читајући њене потоње књиге, могу само да потврдим да је тај утисак само још једном потврђен и још више увећан. Таква, поезија Елке Њаголове није могла остати само у границама бугарског песништва. Због тога је превођена на многе стране језике, а њене књиге су објављиване у: Србији (што смо већ поменули), у Русији, Украјини, Француској, Пољској, Македонији, Хрватској...

Мада зналац више страних језика, па и енглеског и француског, Елка Њаголова се усредсредила на превођење дела и антологија словенских песника и писаца. У репрезентативној Библиотеци „Словенски загрљај“, коју уређује у оквиру Словенске академије књижевности и уметности, до сада је превела, уредила и објавила више од 60 наслова, највише са руског, белоруског, украјинског, српског и македонског језика. Међу њима су и избор поезије „Човек је Храм“ и избор философема, анотација и цртица „Сновићења битка“ потписника ових редова; избор „Сунчана падина“ Миће Цвијетића, „Слепи путник“ Србе Игњатовића и веома ретка и драгоценна антологија „13 звезда словенског неба“, у којој је представила 13 највећих словенских песникиња, међу којима су и наша Десанка Максимовић, Весна Парун, Гордана Михалова Бошнакоска... Број аутора које је превела и објавила у часопису „Знаци“, који од самог почетка уређује, заиста је импозантан – више од 400!

Елка Њаголова је оснивач првог Фестивала поезије словенских земаља са симболичним насловом „Словенски загрљај“. Он је дао подстицај да се и у другим словенским земљама (Русија, Пољска, Србија, Хрватска, Република Српска, Црна Гора...), поводом обележавања Дана светих Кирила и Методија и словенске писмености покрену слични фестивали и манифестације. У том словенском затрљају до сада су се нашли многи значајни словенски песници, а од српских, поред потписника ових редова и: Петар Пајић, Срба Игњатовић, Мићо Цвијетић, Душан Стојковић, Ранко Рисојевић, Радомир Уљаревић, Бећир Вуковић, Миљурко Вукадиновић, Зоран Х. Радисављевић, Милан Орлић, Предраг Бјелошевић, Љиљана Стејић, Горан Ђорђевић, Милица Јефтимијевић-Лилић, Виктор Б. Шећеровски, Јованка Стојчиновић-Николић, Никола Вуколић, Славомир Гвозденовић, Љубица Рајкић, Јелена Ђурковић и неки други. На Фестивалу се додељује више награда и при-

знања, а најзначајнија су Велика награда „Летеће перо“, „Атлант словенства“ и „Сребрно летеће перо“. Не без поноса, могу да истакнем да су песници српског језика, према броју добијених награда и признања, не без заслуге Елке Њаголове, били најпривилегованији!

Ипак, за словенску књижевност, уметност и културу, од најне-процењије важности је Елкин највећи подухват – оснивање Словенске академије књижевности и уметности чије је седиште такође у Варни. Колики се значај придаје овој Академији, не само у словенском свету него и шире, показује и то што су се председници Академије, наравно академику Елки Њаголовој, поводом овогодишњег, десетогодишњег јубилеја Академије и Међународног фестивала поезије „Словенски загрљај“ поздравним писмима и порукама обратили: Ирина Бокова, генерални директор Унеска, Сергеј Лавров, министар спољних послова Руске Федерације, Дане Малешевић, министар образовања и културе Републике Српске, Милан Бандић и Слободан Гаврановић, градоначелници Загреба и Бања Луке, митрополит црногорско-приморски, Амфилохије Радовић, и многе друге значајне бугарске и светске личности. Значај ове Академије није само у томе што је успела да покрене све већ поменуте активности – Међународни фестивал поезије „Словенски загрљај“ и у оквиру њега многе друге манифестације и активности током целе године; богату издавачку делатност, часопис за књижевност и уметност „Знаци“ – него и у томе што је за веома кратко време успела да у своје чланство окупи најистакнутије словенске пе-снике, писце и уметнике, међу којима су и: Јевгениј Јевтушенко, Андреј Дементијев, Љубомир Левчев, Миодраг Павловић, Кшиштоф Зануси, Емир Кустурица, Влада Урошевић, Амфилохије Радовић, Нил Ги-левич, Валентин Сорокин, Владимир Бојаринов, да набројимо само неке, и што је успоставила 19 филијала не само у словенским, него и у свим другим земљама у којима се ствара на словенским језицима. Дакле, успоставила је мрежу која ће моћи не само да доприноси даљем зближавању протагониста словенских књижевности и уметности него и њиховој даљој афирмацији у свету. И то у политичким и друштвеним околностима које јој нису нимало наклоњене!

ЕЛКА ЊАГОЛОВА

Елка Њаголова рођена је 6. јула 1952. године у Добричу, Бугарска. Завршила је с одличним успехом Прву гимназију „Свети Кирило и Методиј“ у свом родном граду, а онда, такође с одличним успехом, филологију на Софијском универзитету „Св. Климент Охридски“. Радила је више година као новинар и уредник у централним листовима у Софији. Поезију и прозу пише од школских дана, а у књижевној периодици почела је да објављује од своје 18 године.

Године 1990. основала је издавачку кућу „Њаголова – Кавалет“. Главни је уредник часописа „Знаци“. Председник је Академије словенских књижевности и уметности, члан УО Савеза бугарских писаца, руководилац угледног међународног фестивала поезије „Словенски загрљај“ и директор Међународне асоцијације писаца и публициста за Балкан. Такође, члан је Одбора Европске академије за књижевност и уметност, редовни члан Бугарске академије наука и уметности и редовни члан Академије руске словесности, чији је оснивач Екатерина Велика, и редовни члан Академије поезије Русије.

Објавила је песничке књиге: *Прозори* (на украјинском), *Нисам Пейелја, Нуљша труја*, *Правојис наде, Делфин суше, Пејта сезона, Цршежи из једнотрага* (на француском), *Земаљска ира, Требник или Белоноготина љисма, Бели воз, Ми* (на бугарском и македонском), *Кесашен на длану* (на руском), *Бели љејсажи* (на пољском), *Оиеш нулшта труја* (на бугарском и српском), *Сунчани испоочник* и роман *Неми звоници*. Како сама каже, заједно са сликаром Валеријем Поштаровим аутор је и једног сина (бугарског издања).

У издању ИК „Арка“ Смедерево објављен јој је избор поезије *Сто за твоје, а у издању Међународног фестивала поезије Смедеревска песничка јесен* двојезични избор *И љак нулшта труја* (на бугарском) и *Оиеш нулшта труја* (на српском).

Стихови су јој превођени на: руски, украјински, енглески, немачки, македонски, француски, српски, пољски, румунски и грчки.

Добитница је 11 престижних бугарских националних награда за књижевност: „Златни пегаз“, Награда за поезију ИК „Христо Ботев“, „Белоногин извор“, „Дора Габе“... Носилац је пољске награде „Бели анђео поезије“, руских ордена „Ломоносов“, „Державин“ и „Грибоедов“, а од ове године и Почасног симбола с лентом градоначелника Варне.

Живи у Варни.

Елка Няюлова

ПОРЪЧАН БИЛЕТ В ЕДНА ПОСОКА

Един ден и аз със своя любим ще избягам –
далече оттук, на живота към белия сипей.
Навярно във Мелник не оставят пътник на прага.
И в тъмна паница от най-тъмното вино му сипват.
Когато пристигнем, ще тропнем на първата порта.
(Дъхът ни ще спре, като пред вратите на рая.)
Там ЕГН няма. И никой не иска паспорт.
А месецът ключ ще ни спусне, защото ще ни познае.
Един ден, когато страшно, ама страшно ми писне от вас,
със своя любим далече от всичко това ще избягам.
Във странната църква, със име „Света Варвара”,
ще слушаме дълго как греха си щурец изповядва.
А сутрин петел (забравил кога се родил) ще ни буди.
И дълго след туй ще се любим без памет и мисъл...
А старец, от Мелник по-бял, оттатък ще кашля трудно
и чехли ще влачи протяжно, когато към избата слизга.
Един ден със своя любим ще избягам, досущ като скитница.
Ще бъде последното мое най-страшно и шеметно влюбване!

Но как не се сетих досега ни веднъж да го попитам:
ще тръгне ли, след като цял живот вървял е след луда...

Елка Њајолова

КУПИЊУ КАРТУ У ЈЕДНОМ ПРАВЦУ

Једнога дана побећи ћу и ја с вољеним –
далеко одавде, к белим одронима живота.
Вероватно у Мелнику не остављају намернике пред вратима.
И нуде госте најцрњим вином у тамној каленици.
Чим стигнем, покуцаћу на прве двери.
(Дах ће нам стати, као пред дверима раја).
Тамо нема ЕГН-а. И нико не тражи пасош.
А месец ће нам бацити кључ пошто ће нас препознати.
Једнога дана, кад ми све дође преко главе,
побећи ћу са својим љубљеним од свега тога.
У туђој цркви, званој „Света Варвара“,
дugo ћемо слушати цврчкову исповест о греху.
А будиће нас јутарњи петао (ко зна када рођен).
Потом ћемо се без ума и разума дugo љубити...
А старац наспрот (бељи од Мелника) кашљаће тешко,
једва вукући папуче пут подрума.
Једнога дана побећи ћу са својим вољеним, готово као скитница.
И то ће бити моје последње страшно вртоглаво заљубљивање.

Али, како се до сада нисам сетила да га бар једном упитам:
хоће ли он поћи са мном, пошто је цео живот провео с лудом...

СРЕЩА С ЕДИН НЕПОЗНАТ

Този мъж го познавам отнякъде:
един ъгъл, никаква привечер,
беше само по риза и яке,
ей така, по момчешки облечен.
Помня още: един грапав белег
/като че не бе през лицето/,
слепоочия - страшно бели
и очи на безумен поет...
Бе облегнат мъжът на дървото,
поглед вперил нагоре, през мрака,
сякаш в книгата на живота
сред мъглата през ред пробягваše.
Сякаш бяха изпадали всичките
светила от небето безоко.
Сякаш бе ослепял като птица,
полетяла твърде високо.
Беше сам и крилете си криеше.
А мъглата пълзеше безкостна.
Чух май, спомням си, куче да вие,
като в стоп-кадър на Тарковски.
Бе разлюбен мъжът. Бе пометен
от дъжда. Или тъй ми се стори.
Остър ъгъл на сред планетата.

Но защо под моя прозорец?!

СЕЊАЊЕ НА НЕПОЗНАТОГ

Познајем однекуд тог човека –
један угао, неки сутон,
он у кошуљи и виндјакни,
управо тако – младалачки обучен.
Памтим још: храпави ожиљак
(био му је на лицу),
слепоочнице – веома беле
и очи безумног песника...
Био је ослоњен о дрво,
погледа упртог увис; у мраку је,
као кроз књигу живота,
као кроз маглу, преко реда, претрчавао.
Као да је неко погасио
сва светла на небу слепом.
Као да је ослепела птица
полетела веома високо.
Био је сам и крио своја крила.
А бескелетна магла је пузила.
Умах чух, сећам се, завијање пса,
као у стоп-кадру Тарковског.
Био је разљубљен човек. Био је
занет кистом. Или ми се тако учинило.
Оштра кривина усред планете.

Али, зашто испод мог прозора?

ПРИЧАСТИЕ

В църковния двор, където във шепи
до късен следзалез търкаляхме детството,
където черниците нещо ни шепниха
и знаехме скришните знаци къде са;
където привечер присядахме скучени
и страшни истории сипехме в мрака,
и почваха звездните стъпки да учат
току пред съня разтревожени мравки...

В църковния двор, на пряка от детството,
днес още ме чакат вестители някакви.
В душите им – бяло, до неуместност.
(А точно един живот пресякоха!...)
И чувам ги: шепотом страшна история
отново със дъх затаен си разказват...
Минавам по тази пътека повторно –
за тях съм невидима (или наказана?)...

А те са във дрешките си окъсели,
със сини езици – печат от черниците.
И пак са тревите с щурци пренаселени.
И пак под стрехата мълчи една птица!
Пернат исихаст. Прекръства с мълчание
стрехите, тревите, черниците сладки...
и детството, дето се връща отчаяно
обратно назад с душа православна...

ПРИЧЕСТ

У црквој порти, где до сутона
ваљасмо длановима детињство,
где нам дудови нешто шапутаху
и знали смо где су тајни знаци;
где увече седесмо окупљени
и страшне приче шапутасмо у мраку,
где узнемирени мрави звездане стопе
почињаху да уче пре сна...

У црквој порти, после детињства,
још ме чекају некакви гласници.
У души им – празнина, до неприкладности.
(А управо један живот пресекоше!...)
И чујем их: шапатом страшну сторију
поново притајеним дахом причају...
Пролазим том стазом поново –
за њих сам невидљива (или кажњена?)...

А они, у похабаној одећи,
с плавим језицима – од дудиња.
И опет је трава цврчцима пренасељена.
И опет под стрехом ћути једна птица!
Пернати исихаст. Крсти ћутке
стрехе, траву, слатке дудиње...
и детињство, што се утучено враћа
назад с душом православном...

ПОДЗЕМНИТЕ ВОДИ

Подземните води навярно са самотни.
Подземните води на никого се молят.

Любовници, които на тъмно все се срещат.
Те слепи от любов са. И все пропускат нещо.

Подземните води скалите разрушават.
От шепота им срива се подземната държава.

На устните си дълго държат горещо слово.
Мълчат без въздух, нямат ни слънце, нито повей.

Подземните води понякога прегръщат се.
Все мълком. Без да спират. Но знам, че не е същото!

Те нямат си неделя, поне на чай да седнат
и просто като хора, на чай да побеседват.

Не могат длан да вдигнат, на длан да я положат.
Все бързат. Вечно тичат към някакво подножие.

Не знаят, че до края когато всъщност стигнат,
там чака ги раздялата. Завинаги. Завинаги!

О, страх ме е, любими, в неделята, тъй тиха,
от думите и чая, пророческите стихове,

реките под земята, които чувам – дишат...
Дали тук всъщност става реч изобщо за водите?!

ПОДЗЕМНЕ ВОДЕ

Подземне воде су заиста усамљене.
Подземне воде увек се неком моле.

Љубавнице су које се срећу у тмини.
За љубав слепе, вазда нешто пропуштају.

Подземне воде степенице руше.
Шапатом подривају подземну државу.

На уснама дуго држе горљиво слово.
Ћуте без ваздуха; немају сунца, ветра.

Подземне воде каткада се грле.
Ћутке. Непрекидно. Ал' то није све!

Оне немају недељу, да чај попију
и да као људи уз чај попричају.

Не могу длан да дигну, да га на длан положе.
Увек журе. Вечито јуре ка неком подножју.

Не знају да их, у ствари, кад стигну до kraja,
управо тада чека растанак. Заувек. Заувек!

О, страх ме је, љубави, недељом, јер тихе,
од речи и чаја, од пророчких стихова,

реке које чувам под земљом – дишу...
Да ли је овде, у ствари, уопште реч о водама?!

ДЕН ПРЕДИ ПОТОПА

Сред тези гробници,
на този Камен бряг,
бих искала да си издигна бяла къща.
Едно пристанище, в което
с разбитите флотилии ще бягам,
и сън един, във който да се връщам.
Зашото всички капитани,
да, всички капитани,
ще са направили от своите платна
солени ризи.
А ти до мен
един-единствен ще останеш, за да можеш
подобно древен откривател
на обетовани земи
във къщата да влизаш.
Къпини непокорни –
щастливи млади циганки,
ще зреят през септември край прага ми.
И ще се любят –
напук на тази смърт наоколо щурците!
Ще плачат от любов, додето се превърне
в могила обща чак отсреща хълмът.
Едно крило –
на гларус ли или на прероден тракиец,
ще лягне от отворената паст
на близка гробница.
Морето ще се впише на екрана
на нямото смълчано кино.
Но ние с тебе бяхме само
на онези снимки – пробните.
Ще светне в миг.
С ръце очите ще прикрием,
зашото много бързо,
на галоп ще се задвижи лентата:

ДАН УОЧИ ПОТОПА

Усред гробница,
на том Каменом брегу,
волела бих да се уздиже бела кућа.
Пристаниште, у које ћу
с разбијеним флотилама бежати,
и сан, у који ћу се враћати.
Јер су сви капетани,
да, сви капетани,
од својих платна направили
слане кошуље.
А ти поред мене,
једини ћеш остати, да би могао
сличан древном проналазачу
на обећаној земљи
у кућу да улазиш.
Купине непокорне –
честите младе Циганке,
сазреваће током септембра уз мој праг.
И љубиће се наоколо –
у инат смрти цврчци!
Плакаће од љубави, док се не окрене
у општој хумци оностррано брдо.
Неко крило –
галебово или препорођеног Тракијца,
полетеће из отворене јаме
блiske гробнице.
Море ће се уписати на екран
немог ућуталог биоскопа.
Али ја и ти бејасмо само
на оним снимцима – гробним.
Синуће за трен.
Покрићу очи рукама,
јер ће веома брзо,
трака кренути у галоп:

коне, тракийци,
Камен бряг, любов, омрази, ние,
и Господ – операторът
в това световно кино,
ще вземе своята лепта.
И после... Няма „после“.
И къщата на Камен бряг я няма.
Но приливът, но приливът е истински
и ни предупреждава!
Сега ме нацелувай, капитане,
под туй небе голямо,
защото много ме е страх,
че дядо Ной ще ни забрави!

коњи, Тракијци,
Камени брег, љубав, мржње, ми,
и Бог – оператер
у том светском биоскопу,
узеће принете дарове.
А после... Нема „после”.
И куће на Каменом брегу неће бити.
Али прилив, али прилив је прави
и упозорава нас!
Сада ме, капетане, пољуби,
под овим огромним небом,
јер много се бојим,
да ће нас деда Ноје заборавити!

ХЛЯБ

На акад. Ристо Василевски

Заштото
над себе си носи,
подобно корона – Божие име,
заштото събира мъглите в джоба си,
а в пазвата си – човешката мъчна любов...
И светят през ризата, сякаш хиляда светулки;
Заштото тропосва със своите стъпки този прокъсал се свят,
и вдига храм подир храм от крехките тухли на думи, насын изречени...
Заштото е Христо, помни света две хиляди и шестнайсет лета;
готов е, замръзне ли Бог, да си свали своята риза
и през мъглите ръка да протегне към него –
а с нея Господ бързо ще стопли света
и всичките Атлантиди човешки,
и този ледник в душите ни
съкрушителен...

Поетът
излиза понякога
от своя куплет разранен.
Поема дълбоко заедно с въздуха
добрата надежда, че утре ще може светът
да блести и зърни – като коледна детска играчка;
че и снегът ще запази с готовност не просто следите човешки,
а всички, молитвени слепи усмивки, през съд и през прошка преминали...
Върви между тях и Поетът, подобно дете, което будно сънува,
което окачва на своята бивша елха поредна илюзия,
блестяща и лека, но винаги страшно чуплива,
подобно на сън, подобно мечта,
подобно на пара издишана
в студената вечер
и вечност...

ХЛЕБ

Академику Ристићу Василевском

Зато што
над собом носи,
као царску круну – Божије име,
зато што сакупља маглу у цеп,
а у недрима – тешку људску љубав...
И кроз кошуљу светли скоро хиљаду свитаца;
Зато што лупа својим корацима по овом искиданом свету,
и диже храм за храмом од нежних цигли од речи, у сну изречених...
Зато што је Христ, памти свет две хиљаде и шеснаест лета;
спреман је, пусти ли Бог зиму на свет, да скине кошуљу
и да му кроз маглу пружи руку –
а њом ће Господ брзо да угреје свет
и све људске Атлантиде,
и онај ледени брег у нашим душама
рушилачки...

Песник
излази понекад
из својих стихова рањен.
Удахне дубоко с ваздухом
добру наду да ће сутра можда свет
да сија и звони – као ускршња дечија играчка;
да ће и снег пажљиво сачувати не само људске трагове.
већ и све молитвено слепе осмехе, прошле кроз суд и праштање...
Међу њима се креће и Песник, као дете, које сања,
које качи на стару јелку неку следећу илузију,
блештаву и лаку, али увек много ломљиву,
као сан, као машта,
као издахнут ваздух
у хладној вечери
и вечности...

И ангел
му сресва крилете и пази
човека, понесъл Божествено име,
защото с кръвта си прекръстена помни,
от своето детство далечно една свята гледка:
отиват към храма баща му и майка му, и носят погача...
Дали е погача, или пък небе е, подпряно с молитва, Седмо небе
над този свят всечовешки? Поетът отново става дете и след молитвата плаче,
защото разбира: погача е този омесен с любов и със сълзи живот;
със песен, от нямото – дълги години, Преспанско езеро,
от сенки кръстосвано и премълчавани притчи –
за тази грешна земя, която ухае на вечност,
ухае на прошка в дактил или ямб,
ухае на хляб...

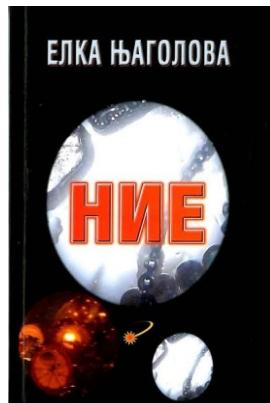
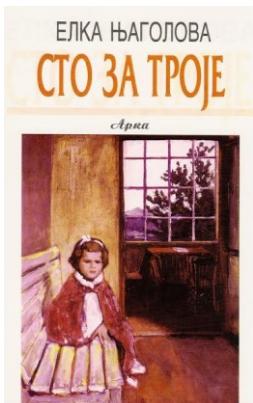
И анђео

му глади крила и чува
човека, који носи Божје име,
зато што у крви покрштеној памти.

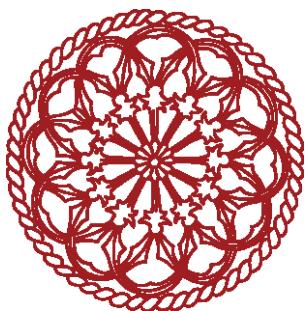
из свог далеког детињства један свети призор:
одлазе у храм отац и мајка и носе погачу...

Да ли је погача, или пак небо, подрепљено молитвом, Седмо небо
над свељудским светом? Песник поново постаје дете и после молитве плаче,
јер разуме: погача је живот умешен љубављу и сузама,
песмом немаштине – дуго година, Преспанским језером.
Сенкама крштаваних и прећуткиваних прича –
о овој грешној земљи која мирише на вечност,
мирише на стих,
мирише на хлеб...

Превео са бугарској Велимир Костаров

Из живоћа Елке Њаголове

од рода свећла и славна

Валенћина Пиштулић

БЕСЕДА

Мудра кнегиња Милица дошла је Косову у походе, давне 1397. године. Са 58 година, посетила је Дечане и записала у повељи „углевавши красно место и прикладно монашком пребивању, видех уистину тужан призор.“ Ова мудра жена, немањићког рода, даровала је манастиру две велике свеће, уз аманет да их запале ослободиоци. И запаљене су. Онда када је српска војска у балканским ратовима ушла на свету косовску земљу. Да осветле пут у мраку који је пао на Видовдан 1389. године.

Погибе Сунце, месеца јуна, 15. дан. Записао је неко непознат, после Косовског боја. Како ли је изгледала Србија после погибије Сунца на Видовдан, пре 627 година? Како ли је, после помрачења Сунца, изгледала девојка, из лозе Немањића, чукунуника Светог Саве, праунуника Вукановог сина Димитрија? Како ли је изгледала кћи кнеза Вратка, у народу познатог као Југ Богдан? Како ли је изгледала када је са осамнаест година постала невеста, а са само 36 удовица. Колики је мрак завладао земљом Немањића? Колики се лелек чуо у земљи удовица, сестара без браће и мајки без синова. Како ли је било Лазару на небу када је, по легенди, своје сестре претворио у кукавице јер су данима тужиле за изгинулим вitezовима? Из тужбалице која је уронила у поље, небо и траву узвисила се она, која је изродила осморо: Мару, Драгану, Јелену, Теодору, Оливеру, Стефана, Вука и Доброгоја, а онда једну, најмлађу и најлепшу, послала султану Бајазиту у хarem. Да би жртва била плодотворна жртвује се најмлађе и најбоље. Тако каже традиција. Као у оној косовској песми када је мајка Турцима жртвовала и прежалила најмaloшto, најмaloшto, мајка, најубавошto. Предање каже да су Срби посули ружама пут до Дренопоља малолетној невести Оливери која је заузела важно место на двору Бајазита, и није променила веру.

А њена мајка „По лепоти и доброти својој она не беше само жена, него и мудри Одисеј у многим стварима. Она заиста делима својим превазилазише заповести и иђаше напред на све веће дело“. Писао је Константин Филозоф, о кнегињи Милици о којој је народни певач певао:

*Лако шешира јо царском дивану
На њојзи је до девети ћемера
И сјог ћрла до девети ћердана
А на ћлави девети ћеришана
Поред тоја круна њозлађена.*

Од ове узвишене кнегиње, дуг је пут до оне која је чекала вест са Косова са питањем:

*Нијесће ли од ћоља Косова?
Виђесће ли двије силне војске?
Јесу ли се војске удариле?
Чија ли је војска задобила?*

И после смо се стално питали, вековима питали „чија ли је војска задобила?“ Народни шапат од Призрена и Крушевца, Приштине и Смедерева, Србице и Трстеника. Питање које је постало мост којим се узвисујемо на небо. Да се кроз уску врата која воде у живот одметнемо из времена лажних идола, лаких решења и лаког одрицања. Да не одемо са бојишта када је најтеже. Да не дамо да нас убеде да постоји шире поље од косовског, бистрија вода од Бистрице, лепше јутро од видовданског.

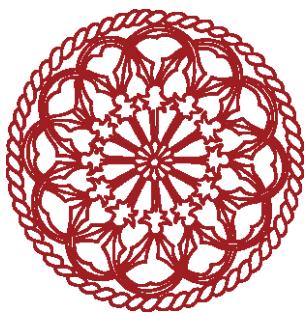
Драги наши домаћини, на свакој косовској свадби, слави, крштењу, опелу, задушницама, уз сваку здравицу, радост и сузу, питамо се ко ће да нас походи на следећи Видовдан. Да седнемо за софру, загледамо се у Паштрик, напијемо воде са Бистрице, да коначимо у Дечанима, обиђемо гробове. И да наздравимо. За сва времена и све што је стало у стих „мртвих нађе девет Југовића“ и ону „И овај камен земље Србије“, и ону из времена „сад би били очеви, сад их више нема“ и ону из времена садашњег:

*Злонамерници сиши и маниши
све ми забранисће у рођеној кући
ал не може ми нико забранити
да ћевам и да се смејем умирући
а ћо се вама више не доћаћа
ни каг свадбујеше ни каг вам се рађа.*

Погибе Сунце, месеца јуна, 15. дан. На дан Стефана Дечанског, 1405. године, упокојила се кнегиња Милица. Њене свеће у дечанској трпезарији чекају да их запале ослободиоци. По други пут.

Трстеник, јун 2016. године

источники, дарови

Видосава Арсенијевић

ПЕСМА 83

Тапије овде подизнице
проказне сроћенице
неприкосновенице убитачице.

Гробови живоговорне приче
од праискона чују се
колико тога о себи да искажу.

Свака суза
срочена молитва небу
тешко је.
Све што одише походом
изван стварности бдије
опомиње заветима.

Повици топоти крици узвици
писци ратници свеци
у жестокој борби нису се предали.
Тако мора ко у зачараном кругу врви
Господи помилуј.

Вапи опанак шајкача
сабља фрула копље
повојница кудеља перја окована
коласта аздија бурма младеначка
кондир труба свилен калпак
од злата јабука крсташ барјак.

Аманет до аманета
заклетва благословница
со леб рујно вино
ћедова здравица авај иста
над тајнама тајна.

Гони води носи
мајку дете сестру
љубу остави
паклу супротстави
неповрату јури
смисао оствари
Косову одужи
узалуд не би.
Укривљене ли сказаље
мајко избави.

А на Косову
потоци жубори јутра
ко никад и где.

НАРИЦАЉКА II

Саша Арсенијевићу

Питајте ме што вам казат нећу
Искајте ми што не умем дати,
Изнедрите што знат се не уме
Немојте ме у нигдину слати.
Ништа немам што је ваше,
Остављено клетва ли си
Зна питање и одговор,
Пуста земљо, чија ли си?!
Туђе стазе спокој крију,
Немир мира стопа моја
Све узмите, све носите,
Нек вас гони неман своја.
И када ми све отмете
тад знаћу није грешка,
Сви синови и ћедови,
Пуста земљо, и небу си тешка.
Тамо вином Обилић целива
Мушким сузом земљом кружи,
Зове барјак туђег свеца
Где ја стадох ти продужи.
Вајна пустош, земља моја,
Грешном свету на мач виси,
Правду слави ваз висини
Еј, Косово, равно ли си!
Древна душа сад колута
Вазнесена пришом хира,
Не дај, песмо, да те пева
Хор ајдаја светских сила.
И за ово што смо живи
Захвалимо дародавцу
Блудне звери и ајдаје
Толе жеђ у православцу.
Вришти земљо, кукај муко,

Зар да ми те комадају,
Ако боли, нек се чује,
Сви без душе бар нек знају.
Земљо црна, клетво моја
Од Лазара на овамо,
Опевај нас прах пепелом
Кад нас нема да бар знамо.
Како може неко туђи
Да ми даје што је моје
Где је људскост, где је прогрес
Што је моје то је твоје?!
Пишти земљо, слави муко
Нек се глуво чудо чује
Зора у мом крају свиће,
Нећу туђе сунце да ме трује.
Сви гробови што сад зову
Траг су моје постојбине,
Твоје семе православно
Тамјан клија, еј Србине!
Намерене силе света
На мом прагу замке кроје,
Нит ме чују, нит ме појме,
Остав'те се земље моје!
Пустите ме да воћњак оберем
Тужној врби на крило измилим,
Да орахе необране скупљам
Крај тополе за собом зацвилим.
Јабука ми необрана труне,
Некошена трава на ме чека,
Шљиву бране и сојке и вране,
А знала је потећи ко река.
Туђа слава, туђе госте прима,
Туђа зора, туђу зору роди,
Нит полазим, нит знам куд бих стиг'о,

Свака стопа туђини ме води.
Племе моје ала с берићетом,
Њиве моје неоране посте
само мртви скупљају на помен,
Газда туђи слави туђе госте.
Икона ме дозива ко дете
Да је вратим на место предака
Плаче слава а како и не би
Туђ постадох и ја самом себи.
Ништа моје ни чудом да сване
Све туђина, даљина, дивљина
Кад би небо зацвилети знало
Кукало би и не би престало.
Чујете ли и праг ме дозива,
Звоно цркве овамо се чује,
Док молитвом свештеник ме чува
Даљином се и кадим и трујем.

Рајко Пойовић

СИМОНИДА

Чувам те од зубатих
Од гладних риба страшног суда
Од изопаченог реда
Од уједа
Од свакојаких болештина

Чувам те од двоглавих ајдаја
Од црних птичурина
што са далеких поља кост праотаца проносе
и канџе нам у очи заривају

У небоболу сенке привијам те
Даљине се колуј међу собом
векови уморни несаницом
избијају из огњеног огледала
Вечност твога лица причам војницима

Како да кажем зверима
помамним алама
да те пожудом не трују
Псећа им чељуст заудара крај твојих ногу
Лижу ти руке
Краснопис чела бришу
Из ока светлост бележе тамом

Чувам те за вечност дана
Да трајемо са зидом и видом

Очи су од воде
Доносим ти у длан кап иљачног биља
да заједно прогледамо
за вечност

Даљина је све ближа
Не ценкам се
Твоје очи не дам на распродажу

ОЧЕВ КАПУТ

Из очевог капута излазимо
неслућено изван нас очекује опасност
Сенка се сва накострешила у студен
Носећи велику рану вучјег уједа
У другом оку вреба нас гавран

Кроз мождану кору звижди жедна ала

Како претећи времену страшило
у чијем жедном мицању
погани нокат зарива своје тесто у тачку

Огромна животиња облизује своју мрку чељуст
док ми дан будно спава
не слутећи опасност која се претаче у муњу

Из вина запомаже земља
много смо хтели од сна

Ако откопамо рану из жила испразниће се око
младе воде
која треба да стане између два камена
и свог усталасалог огледала

У том скелету силазе даљине
Ми претражујемо своју вечност
обичним кресивом палимо светлост
Док ти дишемо изговорену реч
верујемо у лице шакама сакривено

Миомир Мики Јовановић

ТИШИНА

Ако кришом
Дођем на твоја врата
У невреме и недоба,
Огрнут бременом
твог страха,
И страхом твог дочека.

Кад ми се глас
Изгуби у себи
Чекајући
Да се упали светло
А шарке зашкripe.
И срце разбије ноћ
Као муња
Кад запара звездано небо

Ако ми
Не отвори нико
Хоћеш ли
Ујутру знати,
Да сам ти на прагу
Оставио тишину.

СТАЗА

Стазом табаном
Блатом и златом,
Табане шибам,
На пусте драче,
Сакупљам сузе
Жутог папира
Ветар ми коље
Душу све јаче.

Моје су руке
Пукле од крви,
Нокти се дробе
На камен ледан
Само се мисао
Пода мном мрви
Куда сам кренуо,
Сам и један.

Низ стазу ову
Што ми се смеје,
Што тражи жртву
И нове ране,
Па кости бише
Од звери крије,
Од ничег ништа
Да не остане.

И кога тражим
На овом путу,
Можда је тамо
Негде кућа
Можда ме нађу
Као слуту
Што лута друмом
До смакнућа.

Или сам само
Месецом вођен,
Пошао безглаво
У чекање
У истом дану
Кад сам рођен,
Да спознам,
Кол'ко ме има мање.

Не, није ово
Ни пут ни стаза,
Ни бразда златна
У глибу блата,
Ово је вапај
Што се приказа,
Кад видех да нема
Од брата Брата.

Милан Михајловић

ЈУТРО НАД ГРАЧАНИЦОМ

Јесен је. Небо тек скраму скида
Звоно одзывања Улпијаном
Буди, зове ил рида?

Јутро је. Очи тек свануле без брига
Ишту цркву по звонком дамару
Кубе кроз крошње мига.

Сига је. Неимар небесни тек румен зоре довлачи
А одсјај све јачи, јачи.
Златом се невеста облачи.

Млада је. Венчање тек што није
Ореолом окићен сваки сват.
У порти свет се вије.

Бела је. Низ лице сјајно тек по суза
Склизне и образе мије
Да л' жедних извор она је или муз?

Вечна је. Невеста, а муж тек што није
На вековна венчања ступио ногом.
Грачаница - заручница са народом и Богом!!!

АКО ОДЕШ...

Ако одеш,
Бићу леш,
Живи леш,
Који хода,
Који још
Само хода...

Ако одеш,
Бићу страшило,
Бићу веш,
Онај подерани,
Који још
Смета врани...

Ако одеш,
Бићу лист,
Лист опали,
Онај погужвани,
Кога још
Ветар длани...

Ако одеш,
Бићу сламка,
Коров бићу,
Онај понајмањи,
Који још
Камен тањи...

Ако одеш,
Бићу камен,
Камен голи,
Боје голубије,
Који још
Кремен крије...

Ако одеш,
Бићу суза,
Поток бићу,
Онај омеђени,
Који још
Глисте плени...

Ако одеш,
Бићу облак,
Црни облак,
Онај издувани,
Кога још
Небо храни...

Ако одеш,
Бићу мрак,
Црни мрак,
Онај угарани,
Кога још
Памте дани...

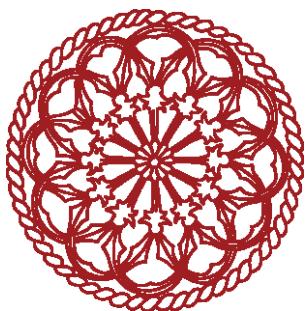
Ако одеш,
Бићу роб,
Слепи роб,
Онај неоковани,
Часи смрти
Ком су рођендани...

Ако одеш,
Бићу гроб,
Ледни гроб,
Онај неопевани,
Чије кости
Узносе гаврани...

Ако одеш,
Бићу песма,
Црна песма,
Песма уцрњена,
Којој више
Стиха нема.

Ако одеш...

ликовна јриношења

Филић Брусић Ренауѓ

ПУТ КА АПСТРАКЦИЈИ

Даме и господо, драги Трстеничани и гости града Трстеника,

Част је и задовољство учествовати на манифестацији „Јефи-мијини дани“ која је посвећена женском стваралаштву и духовности као вечитој инспирацији. Ова манифестација има завидну традицију јер се одржава већ 29. пут, а основана је пре 45 година.

Дозволите ми да нешто кажем о Кући легата. Установу културе од значаја за град Београд, Кућу легата, Скупштина града Београда основала је 2004. године са идејом да брине о заштити, чувању и презентовању покретних и непокретних легата које су граду Београду оставили његови истакнути житељи и уметници. Кућа легата се тренутно стара о осам легата значајних уметника, који су својим радом остварили снажан утицај на развој српске националне културе. То су: Легат Петра Лубарде, Легат Вељка Петровића, Легат Ристе Стијовића, Легат Олге Јеврић, Легат Миленка Шербана, Легат Недељка Гвозденића, Легат Милене Јефтић Ничеве Костић и, наравно, Легат Љубице Цуце Сокић.

Љубица Сокић је рођена 1914. године у Битољу. У Београду је стекла основно и средње образовање, а 1930. године уписује Уметничку школу, где студира на одсеку сликарства код Васе Поморићца, Љубе Ивановића и Бете Вукановић. Године 1936. завршава Академски течај код професора Ивана Радовића. У периоду од 1936. до 1939. године борави у Паризу где започиње свој сликарски рад. Овај период је кључан за уметничко формирање Цуце Сокић. По повратку у Београд 1939. године приређује прву самосталну изложбу у павиљону „Цвијета Зузорић“, а како је сликарство учила и од Јована Бијелића, учествује у формирању уметничке групе „Десеторо“.

Свој педагошки рад Цуца Сокић започиње 1948. године као професор на Академији за ликовне уметности у Београду, где је радила све до свог пензионисања 1972. године. Редовни члан САНУ-а постаје 1978. године.

Током послератног периода радила је у скученим условима јер је 1947. године са мајком морала да напусти кућу на Топчидерском брду. Тек 1960. године, захваљујући подршци чувене Зоре Петровић,

добила је атеље у згради Коларчевог народног универзитета. У овом атељеу је стварала све до своје смрти 2009. године. Љубица Џуца Сокић је добитник бројних награда и признања.

Сликарство Џуце Сокић у првом реду се описује као интимистичко. Мотиви који преовлађују су мртве природе, портрети и пејзажи, док у периоду од краја педесетих форме бивају све упрошћеније јер је тежила апстраховању. Седамдесетих година поново се враћа мртвој природи, фигури и пределу као полазишту слике.

Џуца Сокић је, заједно са Недељком Гвозденовићем и Иваном Табаковићем, један од родоначелника идеје оснивања Куће легата. Нашој установи је тестаментом завештала 27 својих слика које је пажљиво бирала и оне приказују Џуцин опус од 1965. до 1985. године. На овој изложби приказано је 13 дела – 6 женских портрета и 7 мртвих приroda.

Сада вас позивам да заједно уживамо у непролазном стваралаштву Љубице Џуце Сокић.

ЉУБИЦА ЏУЦА СОКИЋ – СЕЂАЊА

Последњу изложбу одржала је у галерији Културног центра у Вршцу, која је отворена 9. децембра, на њен 94. рођендан. У монографији *Приче о животу, Београду и нестајању*, коју су приредили етнолог Весна Бижић-Омчикус и фотограф Александар Келић, а објавио УЛУПУДС, остала је забележена исповест Џуце Сокић. Ово су делови те исповести:

...имала сам прилике да, као и многи, останем „најолу“, али нисам мојла. Увек се сећам стварој воза кад улази у Београд, а мени срце луја, луја. Била сам у Француској три године и свашта тамо научила, али нисам мојла да останем. Имала сам другарицу, још је жива, која је желела тамо да остане, удала се за Француза и осталла, а ја никад нисам желела да останем, и нисам. Вратила сам се. Немам директне поштомке, а мој најмлађи рођак, осим лешовања у Грчкој, никада није био на Загаду...

...волим мирис Београда. Тада је не да описати. Сваки град има свој специфичан мирис, па и Београд. У кући где смо живели, у Јовановој улици, имали смо портум и на њему мали прозор који је увек био отворен и дувала је промаја. Онда сам ја као дете волела дастанем испрег тај прозора и да миришем и удишем мемлу која се осећала кроз шај прозор.

Ја сам се родила у Битољу. Српска влада је отишла у Ниш, да би побејали од бомбардовања. И моя мама, која је била у другом снају, отишла је у Ниш са сестрама, али се причало да није збогда да остану тамо због Бугара, па је прешла у Битољ ког своје друге сестре, односно зета који је после 1912, кад је то припојено Србији, био официр у команди у Битољу. Да би стигли до Битоља, морали су да иду до Солуне, и ја сам се увек шалила са мамом и говорила: „Што ме ниси родила у Солуну, сад бих била грчки држављанин“. Битољ је тада био град; имао је куће европског типа, а мамина сестра са троје деце је живела у кући Бамил-беја, и ја сам се ту родила па је мој шаја увек говорио како сам рођена у бејовској кући. Ту смо били док нисам научила годину и по дана. Србија је кайшулирала. Цела војска је отишла у Солун, а ми ожеј у Ниш. Србија је била окупирана од Аустријанаца, и ми смо се врашли у Београд, у нашу кућу, у Јовановој 81, на улсу Француске и Доситејеве...

Српска војска се враћала 1918. и ми смо их очекивали у Коларчевој улици, и сећам се да ми је мама купила мармицу – српску заставу којом сам махала војницима, а онда се један на коњу зауставио и погубио ме, а имао је велике бркове. Мој отац није дошао са српском војском јер је

свој лист који се звао „Правда“ издавао у Солуну. Враћао се 1919. године. Била је зима и он је стишао на саонама са коњима, а кад сам та видела рекла сам му: „Ја тибеш знам, са слике“.

Између два рата се најлјепше живело у Београду. То је било време мира, простириште, радње су се отварале, мотао су све да куши – бакалнице; била је деликатесна радња „Вељковић“, а кад је дошао Тито, то је још неко време трајало и онда су дошли, извели таде из радње, одвели их, узели радњу, и они се никад више нису враћали.

Дедине кућа у Коларчевој 7, коју је трагао архиштак Косма Јовановић, шездесетих година је срушена и на њеном месту је подигнута нека банка са зеленим плочама. У Београду је све нестало. Нестали су углавном људи...

Мој мајко је било моје сликарство. Имала сам труну како сам хтела да оснујем породицу, али се завршило смрћу тоја с ким сам хтела да оснујем породицу. И онда сам се посветила сликарству.

Мој атеље је у згради где су сликарски атељеи са великим трагацијом. Ту су били Бећа Вукановић, Добровић, Божа Продановић, Зора Петровић. Наследила сам атеље у ком је била Зора Петровић...

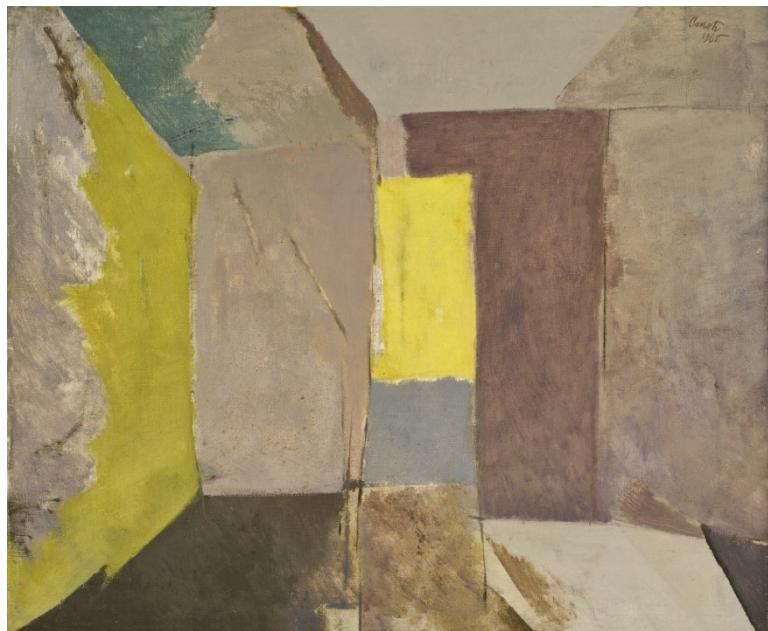
Све што сам урадила, ту сам урадила. Колико је слика настала у штим атељеима и с призорима из парка које су сликари видели кроз прозор. Зграда је зидана за атеље, са прозорима кроз које дивно пада светлост. Сад се претварају у учионице за учење страних језика. Стране језици се могу учиши у свакој учионици, али сликарски атељеи не могу свуда да буду. Коларац, скоро нейисмен, је имао разумевања, а Јосиф ја која данас води Коларац, нема. Ишла сам код ње на разговор, али не вреди. Ја се не борим за себе. Ја идем са овој свећа. Борим се за атеље и младе људе који ту треба да дођу. Ја више немам снаге.

Љубица Џуџа Сокић, 19. јун 1991. године

Сточић са бојцом и белом кафетијером, 1968. (46x38)

Еншеријер, 1965. (54x65)

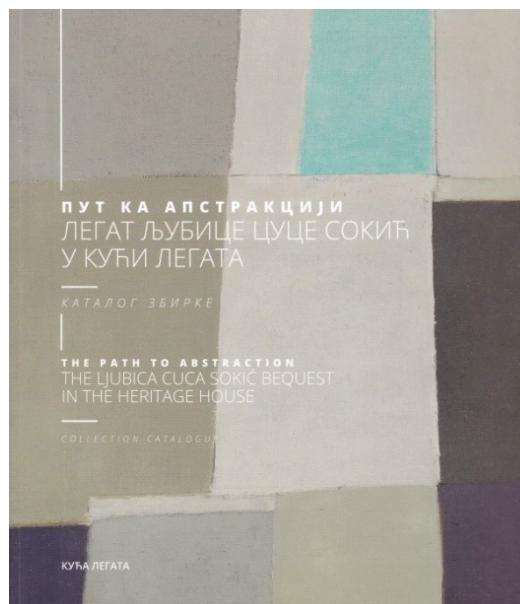
Девојка са црвеним јрслуком, 1984. (55x38)

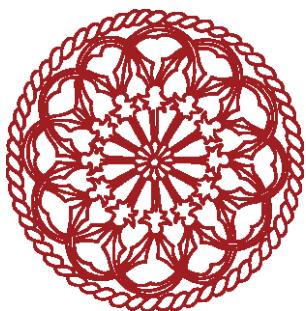
Мртва јријада са шареним јајима, 1977. (50x73)

Ауто^рпортрет са шеширом, 1940. (дешаљ)

Каталог збирке „Лејаји Љубице Цуце Сокић“, Кућа лејаја Београд

музичка приношења

Светислав І. Босний

"Ефримова"

стахова. Никандрій

з а

меновити хор

посвята фестивалю

"Лесницького дому"

9 Травня

о Василю

2011.

Умеренно, покрѣпивъ

Св. А. Боянъ

c

1.

T

B

mf

je фи ми ја

tep - ka

to - сно га - па

Apa - me

3.

ny - Ha

Bep - che

mf

f Ta - ne

ny Ha

mf Bep - che

p

ny Ha

Bep che.

ta

ta - ne

ha

bep - che

ta

Be - ze

mf

ta - ne

be - ze

mf

me

Ta

ze

ta

4.

СВУ-ЛЕИТ но-код

3a gap

gap

Ta-me za gap

3a

gap

mo-no-otu-p

3a gap

gap

3a gap

na na otu py

3a

gap

3a

gap

3a

5

5

gap

за gap

за gap

за gap

на-на сту-рý

gap

за gap

за gap

за gap

на-на сту-рý

poco rallent.

gap

за gap

за gap

за gap

на-на сту-рý

Чисто и просто

6.

f.

ca - ma Ha 3ia - ty u f cau - ru

po Ha ber HO ca - ma Ha 3ia - ty u

p o - Ha ber HO ca - ma Ha 3ia - ty u

c au - ru be ze cipa - xue bo - ne

cau - ru be ze cipa - xue

ca - ma Ha 3ia - ty u

po Ha ber HO ca - ma Ha 3ia - ty u

p o - Ha ber HO ca - ma Ha 3ia - ty u

cau - ru be ze cipa - xue bo - ne

cau - ru be ze cipa - xue

poco rallent. 8

Soprano: *stra-niche-bo-ke*
Alto: *stra-niche-bo-ke*
Bass: *stra-niche-bo-ke*
Piano: *stra-niche-bo-ke*
Lyrics: *stra-niche-bo-ke*, *от ме-е го-го*
Text below: *Бе-зэ стра-ниче-бо-ке*

Soprano: *про-ти-вее-ко-ро-ку-и м*
Alto: *про-ти-вее-ко-ро-ку-и м*
Bass: *про-ти-вее-ко-ро-ку-и м*
Piano: *про-ти-вее-ко-ро-ку-и м*
Lyrics: *про-ти-вее-ко-ро-ку-и м*, *Бе-ко-ро-ку-и м*

Soprano: *за-бо-рав на-га-я ю-о-бай*
Alto: *за-бо-рав на-га-я ю-о-бай*
Bass: *за-бо-рав на-га-я ю-о-бай*
Piano: *за-бо-рав на-га-я ю-о-бай*
Lyrics: *за-бо-рав на-га-я ю-о-бай*, *за-бо-рав на-га-я ю-о-бай*

9

Ha-pog Ha-o He-kag Ha-pog

mf fp

me-Hy ce nu-Hy me-Hy ce

me-Hy ce nu-Hy me-Hy ce nu-Hy

10.

The musical score consists of three systems of handwritten notation on five-line staves. The first system (measures 1-4) has lyrics in Korean: "ga cy ha wa op - ga y i py gu ma" (measures 1-2) and "ga cy ha wa op - ga y i py gu ma" (measures 3-4). The second system (measures 5-8) has lyrics: "ta - juu ny ya na jom ta - ja," (measures 5-6) and "ta - juu ny ya na jom ta - ja," (measures 7-8). The third system (measures 9-12) has lyrics: "pu y ny ue ca - te na g" (measures 9-10), "ha po gho ra do ue na sag" (measures 11-12), and "ny ue ca te na g" (measures 12-13).

ga cy ha wa op - ga y i py gu ma
ga cy ha wa op - ga y i py gu ma

ta - juu ny ya na jom ta - ja,
ta - juu ny ya na jom ta - ja,

pu y ny ue ca - te na g
ha po gho ra do ue na sag
ny ue ca te na g

11.

Handwritten musical score for three voices (Soprano, Alto, Bass) in common time, key signature of one flat. The vocal parts are written on three staves with note heads and stems. The lyrics are written below each staff.

Soprano (top staff):
cde - mo - crü he - ma ha - bu - gu - ky
cde - mo - crü he - rea ha - bu - gu - ky

Alto (middle staff):
cde - mo - crü he - ma ha - bu - gu - ky

Bass (bottom staff):
cde - mo - crü he - rea ha - bu - gu - ky

Handwritten musical score for three voices (Soprano, Alto, Bass) in common time, key signature of one flat. The vocal parts are written on three staves with note heads and stems. The lyrics are written below each staff.

Soprano (top staff):
ye - non ja ce ce tau te be u
ye - non ja ce ce tau te be u

Alto (middle staff):
ye - non ja ce ce tau te be u

Bass (bottom staff):
ye - non ja ce ce tau te be u

Handwritten musical score for three voices (Soprano, Alto, Bass) in common time, key signature of one flat. The vocal parts are written on three staves with note heads and stems. The lyrics are written below each staff.

Soprano (top staff):
Tbo je - ra lo - ma f decno tu - se
Tbo je - ra lo - ma f decno tu - se

Alto (middle staff):
Tbo je - ra lo - ma f decno tu - se

Bass (bottom staff):
Tbo je - ra lo - ma f decno tu - se

песо мириа мессо

12

21 Учебно-научебное (а также)

Soprano (S):
 o ce tan
 Ta ga
 o ce tan ta ga
 Ta - ga
 ta - ga

Alto (A):
 o ce tan
 Ta ga
 o ce tan ta ga
 Ta - ga
 ta - ga

Bass (B):
 o ce tan
 Ta ga
 o ce tan ta ga
 Ta - ga
 ta - ga

Dynamics:
 p. u
 p. u
 p. u
 m
 ga ho He Hog
 ga ho He Hog
 ga ho He Hog
 ga ho He Hog

13. 3² allargando

mf ca nia Hag f He cpe tnom ko bu — unto
ca — nia Hag f L 3. — — —
mf ca — nia Hag f He cpe tnom ko bu — unto
— nia Hag

cce sue cce ja re — Hag nle - ue hom
cce sue cce ja re — Hag nle - ue hom
L 3 — L 3 —

3₂

22

Handwritten musical score for three staves, measures 22-24. The score consists of three systems of music, each with three staves. Measure 22 starts with dynamic *mf*. Measure 23 starts with dynamic *mf*. Measure 24 starts with dynamic *mf*. The vocal line includes lyrics: "Ho. Jy o", "L 3", "By XBATA Ta-ma", "Ho. Jy o", "L 3", "By XBATA Ta-ma", "Ho. Jy o", "L 3", "By XBATA Ta-ma". The piano accompaniment features sustained notes and chords.

14.

15

poco rallent.

бүхэ - та - на
бүхэ та на та - на

poco più mosso.

точ - на f p cra pa уп ха

уп ха f p cra pa уп ха

точ - на

poco mosso

$\frac{3}{2}$

16.

cta pa esp ita Toc na
Toc na cta pa
cta pa

2) Rubatto

4

2

cta pa esp ita Toc na za ne ba u
cta pa esp ita Toc na za ne ba u
cta pa esp ita Toc na za ne ba u

4) molles volte nota nudo

$\frac{3}{2}$

4

ma - re
ma - re
ma - re

Original by G. S. 2011. 702

На стихове песме „Јефимија“ Милана Ракића, композитор Светислав Божић компоновао је свечану песму Јефимијиних дана. Изведена је, у пуном музичком сјају, на 29. „Јефимијиним данима“, од стране хора „Стефан Дечански“ из Новог Сада, под диригентском палицом Тамаре Адамов Петијевић. Извођењу композиције присуствовао је и Светислав Божић који је, заједно са многобројном публиком у порти манастира Љубостиње, уживао у јединственом музичком приношеу монахињи Јефимији. Био је то тренутак стваралачког сусрета великог песника и великог композитора под окриљем Свете Љубостиње.

Композиција песме „Јефимија“ поклон је композитора Светислава Божића „Јефимијиним данима“.

Хвала му.

Милан Ракић

ЈЕФИМИЈА

*Јефимија, ћерка юсюнога Драме
И жена десиошта Уљеше, у миру,
Далеко од светла, џуна верске шаме,
Везе свилен юокров за гар манастиру.*

*Покрај ње се крве народи и ђуше,
Продају царства, светији васколики цвили.
Она, вечно сама, на златну и свили
Везе сјрасне боле оштимене јој душе.*

*Векови су јрошили и заборав юага,
А још овај народ као некада ћрица,
И мени се чини да су наша срица
У ћрудима јвојим куцала још юага,*

*И у мучне часе народноја слома,
Кад светијосићи нема на видику целом,
Ја се сећам ћебе и јвојеја дома,
Десиошице српска с калуђерским велом!*

*И осећам юага да, ко некад, сама,
Над несрећном коби што смеђе све јаче,
Над пламеном које обухваташа шама,
Стара Црна Госића зайева и јлаче...*

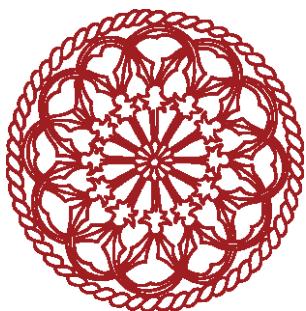

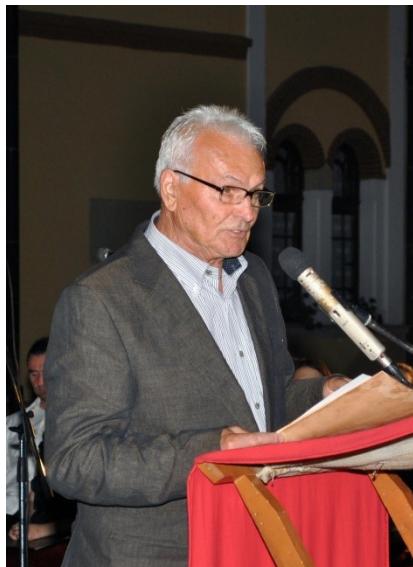
фото-документација

ФОТОГРАФИЈЕ 29. „ЈЕФИМИЈИНИХ ДАНА“ /21-25. јун 2016. године/

Јелена Иванишевић говори „Похвалу“

Пешар Џвејшковић – реци најрађеној

Пешар Џвејшковић прими најраду „Јефимијин вез“

Елка Њатолова

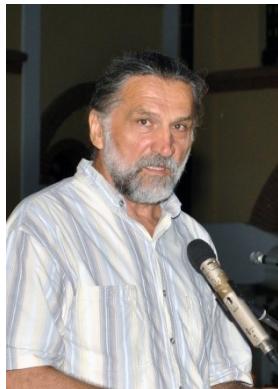
Јованка Стојаниновић

Лара Дорин

Ристиво Василевски

Радомир Ујаревић

Манојло Гавриловић

Милан Михајловић

Валенчињка Пишчулић

Видосава Арсенијевић

Ратко Пойовић

Миомир Јовановић

Радмила Миленчићевић

Културно-уметничко друштво „Венац“ из Косовске Митровице

Филип Брусић Ренаујг, директор Куће леђаша из Београда и део јављање на отварању изложбе Љубице Џуце Сокић у Ликовном салону Дома културе

Елка Њајолова и Певачко друштво „Бошко Јуловић“ из Трстеника

Представљање првој броја јодишњака „Љубоситињска приношења“

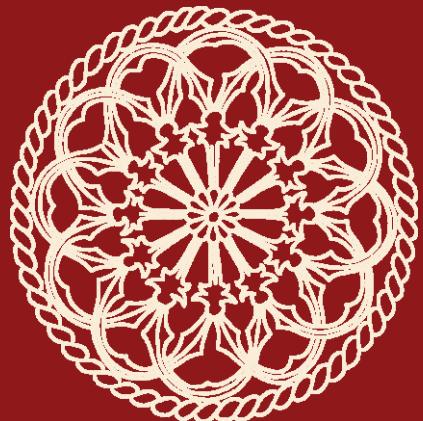
Свейислав Божић након премијерног извођења своје комозиције „Јефимија“

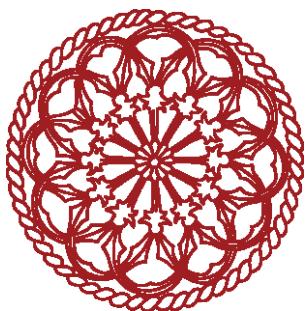
Хор „Стефан Дечански“ из Нової Сада, диригент Тамара Адамов Пешићевић

Завршно вече 29. „Јефимијиних дана“ у Ђорђи манастира Љубосиње

Пρηλοζη

шрайови ирошли

Александар П. Рисић

ПУТЕВИ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ ЖУПИ ЛЕВАЧ

Апстракт: У наредним редовима говориће се о јутјевима и комуникацијама које су пролазиле кроз средњовековну жупу Левач, са краћим освртком на оне комуникације које су моћле насташти у античком периоду. Осврнућемо се и на један јутји специфичној народној имена, који је свој назив могао дујети једном данас непостижљем месецу, а које је осмало забележено на аустријским картицама из XVIII века.

Кључне речи: јутјеви, средњи век, жупа, Левач, Моравска Србија, XVIII век, утврђења.

Путеви су, како данас, тако и у периодима ближе, даље, па и оне најдаље прошлости, били незаобилазни вид свакодневног функционисања људи. Они су временом мењали свој изглед, структуру, начин изградње, мењала су се превозна средства којима се на њима саобраћало, али је исконска функција остала иста – они су повезивали људе и места на микротериторијалном и макротериторијалном плану. На једној територији је могло долазити до смене народа, или су ту могле пролазити различите војске, али су путеви остајали тамо где су и били, користећи свима као незаобилазно средство комуникације и повезивања.

У средњовековној Србији се транспорт одвијао копненим и воденим путем, од којих је копнени саобраћај могао бити каравански или колски.¹ На основу средњовековних докумената уочава се да су у Србији постојале две категорије комуникација – цесте и путеви. Цестом се називала главна путна мрежа, а путем најчешће локална траса. У српским средњовековним повељама се могла срести и трећа категорија – друм, чије име потиче од грчке речи *дромос*.² Путеви су често добијали називе по именима места (*Царићрадски*, *Дубровачки*, *Приштински*, *Призренски*), по именима области или земље (*Босански*, *Зетски*, *Хумски*), по именима река (*Via Drinum* – *Дрински јутји*) или по именима племена и народа (*Via Sclavorum* – *Словенски јутји*).³

¹ Шуица, 1999, 645.

² Шкриванић, 1974, 16.

³ Исто, 1974, 17.

Левач у средњем веку, па и у познијој историји, представља територију знатно већу од оне која за њу данас важи. Док се у територију Левча данас убраја, оквирно, само општина Рековац, све до прве половине XX века је подручјем Левча сматрана територија од Црног врха на северу, па до Западне Мораве на југу.⁴ Левач је у средњем веку био жупа, која је означавала основну територијално-управну јединицу средњовековне српске државе, али његове границе у том периоду нису сасвим извесне. Може се са сигурношћу рећи да му је јужну границу природно чинила река Западна Морава, од села Грабовца на западу, па све до села Шанца на истоку, односно, до споја Западне и Јужне Мораве на југоистоку. Источну границу је представљала Велика Морава, али се њено простирање ка северу не може тачно установити, па се не би смело претпоставити да је ишла северније од данашњег села Рашвице. Западну границу је, по свему судећи, чинио средишњи део Гледићких планина.⁵ Најпроблематичнија је северна и североисточна граница према жупама Лепеници, Белици и Лугомиру,⁶ па за размишљања о Левчу ван линије која се протеже преко села Ратковића, Цикота, Урсула и Лођнике, за сада нема основа.

Први је путеве на овој територији детаљније описао пуковник Јован Мишковић када је писао о путевима и комуникацијама на тлу Левча из тадашњег периода, али се ту могу препознати и комуникације из прошлих времена.⁷ Први путописац који се осврнуо на трасе путева Левча из даље прошлости је био Феликс Каниц. Боравећи у Левчу, он је покушао да установи трасу *римској јутса од Крајујевца ка Морави* одласком у Жупањевац, који је сматрао римским утврђењем.⁸ Феликс Каниц је закључио да је утврђење Град изнад Жупањевца имало улогу у контроли пута, који је од источних падина врха Татарне повезивао јужне руднике на Копаонику са северним коповима на Руднику, заједно са утврђењима у Сугубини и Честину. Он је указао да су се делови tog пута могли видети јасно и тада код села Дулена.⁹ Дошавши до утврђења Јеринин град код Трстеника, Феликс Каниц је записао да је оно шtitilo прелаз *старој рудничкој јутса* преко Мораве, у долину

⁴ Бушетић, 1903, 461.

⁵ Ристић, 2015, 251-252.

⁶ Исто, 2015, 254.

⁷ Мишковић, 1885, 209-214.

⁸ Каниц, 2007, 623.

⁹ Каниц, 2007, 625.

Љубостињске реке.¹⁰ Исти истраживач је сматрао да је Љубостиња подигнута на месту античког кастела, који је заједно са гробовачким и дубичким утврђењем штитио пут који је преко Камицора водио на север, до Жупањевца.¹¹ Нешто раније, Константин Јиречек је у свом раду поменуо пут, који је једним делом прелазио и преко ове територије. У питању је траса која је од Некудима (код Смедеревске Паланке) водила у Крушевац,¹² а коју Јован Ердељановић и Риста Т. Николић називају *Смедеревским друмом*.¹³

Један од најважнијих истраживача старијих левачких комуникација у ранијем периоду је био Тодор М. Бушетић. Његова истраживања нешто касније разрађује и допуњује проф. Ђурђе Бошковић, а у новије време су на ову тему запажени радови археолога Душана Рашковића.

Бушетић бележи предање о постојању пута из времена „цара“ Лазара, који је водио огранком Благотина у Польни, од Крушевца ка манастиру Каленић, и који се називао *Дервен – Вошиновац*. У селу Богдану су се налазили остаци *калдрмисаној туша, косом тарег Моравске долине*, кога народно предање везује за име „цара“ Лазара. Тзв. *Крушевачки друм* је водио од Крушевца, према левачким селима Вукмановцу, Кавадару и Урсулу, да би преко села Лукара и Бунара водио даље до манастира Јошанице. Помињу се и *закоине старој туша* у Божуревцу који је водио *трагу* у Доњем Дубичу, а према другом предању су *тосиода трага доњо-дубичкој* у Божуревцу имала *шеталишта и баште*, *иа су тим тушем ишли у шетање у тие баште*. Још један пут је пролазио кроз село Превешт са десне стране реке, испод узвишења Град на коме се налази утврђење. Кроз село Калудру пролазио је пут који је водио до манастира Прерадовца у Опарићу. Према предању, постојао је још један пут који је водио од Крушевца преко Левча, до атара села Сиљевице, *иа косом преко атара челичкој на Злу Богу, иа на Осредак, где је, кажу, у време „цара“ Лазара била мезулана. Огањле је водио преко Дулена, Сабанье, у Крајујевац*.¹⁴ Исти аутор помиње и пут који се налазио између Девојачке стене и Градишта у Секуричу, којим се ишло из Левча на Варваринско поље у дој.¹⁵ Према истраживачу Темнићу, Станоју Мијатовићу, испод највишег врха планине Јухор, Великог Ветрена, у атару

¹⁰ Исто, 2007, 633.

¹¹ Исто, 2007, 636.

¹² Јиречек, 1959, 302.

¹³ Ердељановић, Николић, 1899, 103-106.

¹⁴ Бушетић, 1903, 500.

¹⁵ Исто, 1903, 498.

села Поточца, налазили су се останци од стварија друма цара Лазара, који је везивао Крушевца с Крајујевцем. Према његовом мишљењу, остати тог пута били су очувани и у селу Залоговцу.¹⁶ У овом селу је, нешто пре писања Мијатовићевог дела, како сам аутор наводи, била откопана калдрма тог стварија царској друму.¹⁷

Професор Ђурђе Бошковић је допунио излагања Константина Јиречека, Јована Ердељановића и Ристе Т. Николића о шумадијском путу од Смедерева према Крушевцу. Он је сматрао да је један крак овог пута ишао преко *Некудима* (*Койорина*), *Грнчарице*, *тргаје мањих манастира код Рековац* (Денковац, Саринац и Ралетинац прим. аут.) и *трага изнад Опарића ка Крушевцу*. У путеве од секундарног значаја Ђурђе Бошковић убраја и комуникацију *Раваница – Орашије – традови више Опарића и Превешта – Каленић, са моћућим краком Орашије – Сталаћ*.¹⁸

Археолог Саво Ветнић је указао на један од старих путева који је пролазио кроз насеља Цикот и Ломницу, а који је излазио у данашњи Рековац. Према предању, тај пут је повезивао манастире Каленић и Јошаницу и у народу је познат под називима *римски, јелински и царски шум*.¹⁹

Душан Рашковић указује да је једна од комуникација преко планине Јухор могла ићи ка утврђењу Јеринин град у селу Драгошевцу или ка утврђењу Градац у селу Секуричу, одакле је могла даље настављати према Великој Сугубини и утврђењу Јеринин град, који се налази у близини тог места.²⁰ Исти аутор сматра да је пут од Крушевца према Јагодини ишао са леве стране Велике Мораве и да је тај пут био античког порекла.²¹ Та траса се протеже углавном поред античких налазишта, као што су она у: Обрежу, Горњем Катуну, Бачини и Варварину.²² Један од најзначајнијих кракова комуникације је био наставак пута од локалитета Бедем у селу Маскару, који је узводно левом обалом Западне Мораве ишао према селу Бошњану.²³ Ову комуникацију помиње и Паул Митесер крајем XVIII века као линију којом се из Крушевца може стићи у Ђуприју.²⁴ Према утврђењу Град у Превешту

¹⁶ Мијатовић, 1905, 380.

¹⁷ Исто, 1905, 342.

¹⁸ Бошковић, 1956, 111.

¹⁹ Vetnić, 1982.

²⁰ Рашковић, 2002, 32.

²¹ Исто, 2002, 36.

²² Рашковић, 2002, 34.

²³ Исто, 2002, 37.

²⁴ Шкриванић, 1974, 131.

ишла је комуникација од Моравске долине, Риљачком реком од Велике Дренове, односно Љубостињском реком од манастира Љубостиње и Трстеника,²⁵ што је приметио и Феликс Каниц. Душан Рашковић закључује да је много важнији правац који је водио ка утврђењу у селу Превешт ишао од могућег прелаза код Читлука Риљачком реком, преко села: Кукљина, Селишта, Велике Дренове, Милутовца и Польне.²⁶ Од обале Западне Мораве ова је комуникација водила и до Градишта у Опарићу, а даље се настављала према утврђењу Град у Превешту и према манастиру Каленић. То је управо комуникација која је у народу позната под називом *Дервен – Вошиновац*, а која се исто назива и *Кратујевачки друм*. Тај пут води даље, од Каленићке реке до Белушића, а затим један крак иде преко Течића и поред Рековачког утврђења на Главеји, док други скреће према Секуричу, Вукмановцу и Беочићу, према утврђењу Јеринин град у Драгошевцу.²⁷ Овај археолог указује да је један крак пута ишао из правца Мораве, преко територије источног дела средњовековне жупе. Тај пут је пролазио долином Вратарске реке и преко села: Бошњана, Вратара, Падежа, Коморана водио је до утврђења Градишта у Опарићу и утврђења Град у Превешту, а коначно и до манастира Каленић.²⁸ Ова комуникација се изнад села Коморана и Каменара спајала са другим путем који је ишао од Јасике и Срња поред села Брајковца, све до Градишта у Опарићу. И данас је ова траса позната под називом *Стари друм*.²⁹

Територија Левча није представљала подручје кроз које су пролазиле неке од најзначајнијих комуникација. Најближи путни крак од већег значаја је пролазио поред оближње Јагодине и био је од велике важности како у антици, тако и у средњем веку, па и касније. У питању је добро познати пут *Via Militaris*, односно, *Цариградски друм*. Током касног средњег века и владавине династије Немањића, путеви према северу из средишњих делова тадашње државе водили су преко већ поменутог пута уз Велику Мораву или преко Рудника, што је остављало територију Левча и других области у простору између те две комуникације. Ситуација се унеколико променила од периода владавине кнеза Лазара, а посебно од периода деспота Стефана Лазаревића, када Београд постаје престони град српске Деспотовине. Поред пута уз леву

²⁵ Рашковић, 2002, 38.

²⁶ Исто, 2002, 39.

²⁷ Рашковић, Тошић, 2009, 71.

²⁸ Рашковић, 2009, 34.

²⁹ Топографска карта „Kruševac 3-2 (V. Drenova-sever)“, 1:25 000.

страну Велике Мораве који је мањим делом пролазио кроз жупу Левач, тада на великом значају добија и друга комуникација кроз Шумадију, која је спајала стари престоницу Крушевица, са новом у Београду. Почетни пут из правца Крушевца пролазио је кроз територију жупе Левач, у коју се одмах улазило преласком из Крушевца преко Западне Мораве. Доласком до Крагујевца, тај *Крајујевачки друм* је затим настављао кроз данашњу Тополу и Младеновац северно према Београду и тај пут је и данас познат као *стари шумадијски пут* (државни пут ЈБ реда 25). Уопштено гледајући, цео данашњи шумадијски простор тада добија на већем значају, што се да уочити и по порасту броја насеља, утврђења, као и цркви и манастира које подижу неки од најзначајнијих великаша из времена деспота Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића.

Тешко је установити када је која комуникација настала. Народна предања левачке путеве углавном повезују са именом кнеза Лазара, али и са кнегињом Милицом.³⁰ Већи део њих спаја налазишта и утврђења која датирају из античког и рановизантијског периода, а велики део њих има и праисторијску фазу. Нека утврђења су и подизана како би обезбеђивала поједине путеве, најчешће у речним долинама, клисурама или теснацима. Уопштено говорећи, већи део путева у средњовековној Србији се базирао на античким путевима.³¹ Гавро Шкриванић је сматрао да за пут који је ишао левом страном Велике Мораве ка Београду немамо податке о његовом античком пореклу.³² Проф. Синиша Мишић сматра да је ова комуникација била у употреби од XII столећа,³³ док је према проф. Марку Шуици³⁴ и археологу Душану Рашковићу,³⁵ овај пут у употреби од периода антике. Поред Сmederevског пута, неке мање комуникације у овој жупи засигурно су у позном средњем веку веома често коришћене. То је пут који је спајао манастир Љубостињу на југу са Каленићем и Жупањевцем на северу, а затим је водио даље на север поред Манастирка у две суседне жупе – Лепеницу и Белицу. Тада пут за Белицу, преко села Цикота, назива се *царски пут*. На основу истраживања Константина Јиречека се сазнаје да су *царским* путевима називане оне трасе које потичу из периода антике.³⁶

³⁰ Бушетић, 1903, 476, 500; Мијатовић, 1905, 380.

³¹ Шкриванић, 1974, 134.

³² Исто, 1974, 18.

³³ Мишић, 2014, 114.

³⁴ Шуица, 1999, 645.

³⁵ Рашковић, 2002, 36.

³⁶ Јиречек, 1959, 217.

Ту су и оне микрокомуникације које данас представљају мање сеоске стазице или планинске путиће, понегде готово и непроходне, а које су у прошлости спајале важне тачке. Такви путићи могу се видети у данашњем селу Жупањевац где су спајали средњовековни манастир са утврђењем до кога је требало око сат времена пешачења, као и манастир са двема околним црквама (од којих су данас остали видљиви остаци) и са црквама у суседним селима (као што је црква у Сибница, која, по свему судећи, потиче из средњег века).³⁷ На важност пута који је од манастира водио према утврђењу указују и очувани топоними двају брда преко којих се иде Граду изнад Жупањевца – Мала и Велика Стражевица.

Пут који је према предању водио од Крушевца према манастиру Каленић преко села Польне, а који се у народу називао *Дервен – Вошиновац*, највероватније је добио други део назива по насељу које је касније нестало или је у одређеном тренутку променило назив. Указујемо на две аустријске карте из 1784. и 1780-1784. године, где је на првој, нешто северније од села Медвеђе, уцртано насеље *Wechanovatz*³⁸ (сл. 2), а на другој између села Медвеђе и Брајковца место *Voshanovatz*³⁹ (сл. 3). По свом положају са друге карте, ово насеље највише одговара позицији околине данашњег села Коњуха, које се први пут помиње тек у време Првог српског устанка.⁴⁰ Ту је приказан један крак који полази између села Медвеђе и Богдања, и долази до *Вошановца*. На првој карти је место приказано на путу који се налази између села Медвеђе и Богдања, оквирно на месту данашњег Рујишника, поред села Мијајловца. С обзиром на то да се путем *Дервен – Вошиновац* назива она траса који иде од Велике Дренове преко Польне, сматрамо да ово насеље треба тражити негде у околини Велике Дренове или Коњуха, у непосредној близини суседног *Старој йуши*. Гавро Шкриванић указује да је име *Дербенг* или *Дервен* остало сачувано у топономастици на местима где су у турском периоду постојала дербентска села, односно где су пролазили стари путеви.⁴¹

На крају рада, указаћемо на поједине занимљиве податке. Кнегиња Милица је у манастиру Жупањевац 1398. године издала повељу манастиру Св. Атанасија на Светој Гори, којом му потврђује поседе у

³⁷ Ветнић, 2010, 41.

³⁸ Симоновић, 1983, 65.

³⁹ Исто, 1983, 66.

⁴⁰ Исто, 1983, 38.

⁴¹ Шкриванић, 1974, 9.

околини Паракиновог Брода, тј. Параћина. У тој повељи поменути су неки путеви у тој области који би у будућности могли бити лоцирани микротопонимијским истраживањима. Називи тих путева су *Велики јућ, Пућ влатковски и Трнови јућ*.⁴²

Душан Рашковић претпоставља да је Берtrandон де ла Брокијер 1433. године, управо у Јасики, на крајњем југу тадашњег Левча, прешао преко Западне Мораве на скели, где се и данас налази прелаз преко ове реке.⁴³ Одатле је преко Варварина и Јагодине пут водио даље за Београд, па је овим путем Берtrandон де ла Брокијер могао отићи деспотову Ђурађу Бранковићу у Некудим, како је претпоставио Гавро Шк rivanić.⁴⁴

Пошавши од Ниша око 1150. године у поход против Угара, византијски цар Манојло Комнин прешао је преко земље назване *Лон-ιомир* (Λογγομηρός), која очигледно представља област некадашње жупе и данашње реке Лугомир.⁴⁵ Ђорђе Симоновић⁴⁶ и поједини локални историчари су претпоставили да је цар прешао Велику Мораву, наставио узводно реком Лугомир, и приспео даље на локални пут који је водио од данашњег села Лођике левом страном реке Дуленке према селу Кавадару. Станоје Мијатовић у свом делу о Белици помиње један подatak, који је и данас често препричаван у народу, по коме се између ова два села налазила *шако велика варош*, да је од почетка до краја, *мојла да иде мачка џреко слемена, а да се нијде не сијуси.*⁴⁷ Рекогностирањем тог простора уочава се велика густина локалитета и покретних налаза, који у највећој мери сведоче о значају овог потеза у периоду праисторије и антике. Тај пут од села Кавадара даље иде џреко Чесше у Рековац, и одатле наставља према Крагујевцу, али један крак на месту под именом Грчко ћробље, испод Куле Филија Маџарина, одваја десно према жупи Белици и Јагодини. Управо се та комуниција у народу назива *царски* или *јелински* пут. С обзиром на то да је народна традиција приодала овом путу овакве епитете, као и то да се река Дуленка и крајем XVIII века још увек називала Лугомиром, ова претпоставка није сасвим без утемељења.

⁴² Младеновић, 2007, 234.

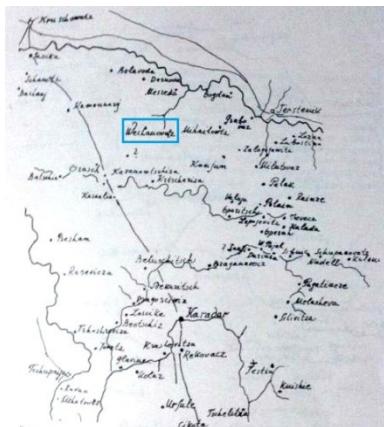
⁴³ Рашковић, 2011, 163.

⁴⁴ Шкриванић, 1974, 93.

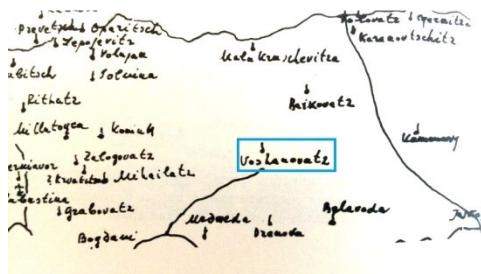
⁴⁵ ВИИНЈ, IV 1971, 27.

⁴⁶ Симоновић, 1983, 6.

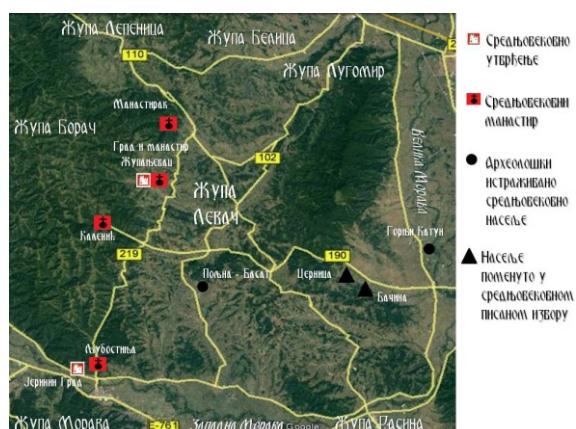
⁴⁷ Мијатовић, 1941, 47.

Аустријске карше Левца из друге половине XVIII века (1780-1784). На карши су обележени штеди Кратујевац – Јатодина и Кратујевац – Крушевача са најзначајнијим местом на овом штеду Кавадаром (преузето из Симоновић 1983, 65-66)

Детаљи аустријских караша Левца из друге половине XVIII века

Средњовековни штеди (Бошковић 1956, 110)

Савремена мрежа штеди која у највећој мери рефлектира ситуацију из средњовековног периода

БИБЛИОГРАФИЈА

Бошковић, Ђ. (ур.) 1956 Археолошки споменици и налазишта у Србији II – Централна Србија. Београд.

Бушетић М, Т. 1903 Левач. у : Џвијић, Ј (ур.). *Насеља српских земаља, књића II. Српски етнографски зборник, књића шест*. Београд : 459-511.

Ветнић, С. 2010 Цркве и манастири на подручју горњег Великог Поморавља. Изваци из ауторових теренских дневника са археолошких рекогносцирања горњег Поморавља 1967-2010. Јагодина.

Ердељановић, Ј., Николић Т, Р. 1899 Трговачки центри и путеви по српској земљи у средњем веку и у турско доба. Београд.

Јиречек, К. 1959 Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем вијеку. у : Динић, М. (ур.). *Зборник Константина Јиречека I*. Београд : 205-303.

Каниц, Ф. 2007 Србија, земља и становништво, од римског доба до краја XIX века. Прва књига. Београд.

Кинам, Ј. 1971 Историјски списи. у : Острогорски, Г., Баришић, Ф. (ур.) *Византијски извори за историју народа Југославије IV*, Београд : 1-105.

Мијатовић, С. 1905 Темнић. у : Џвијић, Ј. (ур.) *Насеља српских земаља, књића III. Српски етнографски зборник, књића шеснаеста*. Београд : 245-406.

Мијатовић, С. 1941 Белица. *Насеља и порекло становништва. Књића 30*. Београд.

Мишић, С. 2014 Историјска географија српских земаља од 6. до половине 16. века. Београд.

Мишковић, Ј. 1885 Кратки опис јагодинског округа. *Гласник српској ученог друштва. Књића 64*. Београд : 190-224.

Младеновић, А. 2007 Повеље и писма деспота Стефана. Београд.

Radić, P., Pajkić, P., Vetnić, S., Prokić, R. 1982 Spomenici kulture i spomen obeležja na području opštine Rekovac. Kragujevac. (рукопис)

Рашковић, Д. 2002 Рановизантијски археолошки локалитети и комуникације у ширем крушевачком окружју. у : Максимовић, Љ., Радошевић, Н., Радуловић, Е. (ур.) *Трећа југословенска конференција византијолога, Крушевац 10-13. мај 2000*. Београд – Крушевац : 29-73.

Рашковић, Д. 2009 Археолошки споменици и налазишта на подручју општине Варварин. *Крушевачки зборник 13*. Крушевац : 9-52.

Рашковић, Д., Тошић, Г. 2009 Прилог познавању касноантичких и средњовековних утврђења у околини Каленића. у : Калић, Ј. (ур.) *Манастир Каленић у сусрету шестој стогодишњици, Научни склоп, 5-6. октобар 2008.* Каленић – Београд : 67-80.

Ристић, А. 2015 Средњовековна жупа Левач у светлу археолошких истраживања (необјављени мастер рад), Београд.

Симоновић, Ђ. 1983 Левач I. Рековац – Београд.

Топографска карта „Крушевачка 3-2 (V. Drenova-sever)“, 1:25 000.

Шкриванић, Г. 1974 Путеви у средњовековној Србији. Београд.

Шуица, М. 1999 Саобраћај. у : Ћирковић, С., Михаљчић, Р. (ур.) *Лексикон српској средњој веку.* Београд : 645-648.

Aleksandar P. Ristić MA

Archeologist, Tečić (Rekovac)

Summary

ROADS IN MEDIEVAL ŽUPA LEVAČ

A necessary aspect of everyday life of almost every human being through history are roads. They connect people and territories in closer or wider spaces. In medieval Serbia, roads are mainly inherited by the Roman times, so the road network in the area of Levač is knitted by the old Prehistorical or Roman times roads with the recent medieval routes which are established among newly erected monasteries and castles in the late medieval times. The „core“ road was the one that connected two medieval Serbian capitals in the time of transition from XIVth to XVth century. That communication was link between Kruševac and Belgrade, starting from the Western Morava river and stepping into the territory of the župa Levač. One part was leading on the left side of the Great Morava river up to the court of Nekudim, Smederevo and Belgrade. Other side was passing throughout almost whole territory of Levač, and through central Šumadija region up to the Belgrade. There are few “micro” roads that connected medieval monasteries with the nearby fortifications, like Županjevac monastery and upper Županjevac fortification and Županjevac monastery with few other medieval churches. Oral tradition connects almost every ancient road in Levač with the Prince Lazar, but there is one called *Roman, Greek or Imperial* road, which is considered by some people

to be the route by which Byzantine emperor Manuel I Komnenos passed across on his warpath. It's very likely that the medieval traveller Bertrandon de la Broquière first stepped into the area of Serbian Despotate by entering the medieval župa Levač.

Живојин Андрејић

ЈОШ ЈЕДНОМ О МАНАСТИРУ ВЕЛУЋЕ И СТАРО-НОВИМ НЕТАЧНИМ ПРЕТПОСТАВКАМА О КТИТОРИМА, ВРЕМЕНУ ГРАДЊЕ И ЖИВОПИСАЊА

Апстракт: У раду се врши критичка прсекција најновијих теза из радова Б. Цветковића и Т. Стародубцева о манастиру Велуће, а поштом константишујемо да се оне, ка становишта историјских извора, а и појрешној чињаша живописа, морају одбацити. Остајемо при констатацијама наших старијих и најновијих радова да је Богородичина црква манастира Велуће изградена пре 1370. године а да је сликана 1370-1371. године. На основу изучености пројекта живописа ослајемо при закључку да он припада Нарасивном стилу доба царства који претходи Моравском декоративном стилу. У том смислу је и архитектура Велуће била претеча грађевина доба кнеза Лазара.

Кључне речи: Велуће, Нарасивно сликарство царској периоди, Драјаси, кнез Лазар, Вук Лазаревић, Живојин Андрејић, Бранислав Цветковић, научни дилетантизам.

Обимније изучавање живописа Богородичине цркве у Велући код Трстеника је отпочело релативно касно, од 1950. године, од стране невеликог броја истраживача и траје све до најновијег доба: В. Петковић (Петковић, 1955, стр. 45-59), Ђ. Стричевић (Стричевић, 1956, стр. 120-123), С. Радојчић (Радојчић, 1966, стр. 188), В. Ј. Ђурић (Ђурић, 1975, стр. 95-96), Г. Бабић (Бабић, 1975, стр. 68-78), Б. Тодић (Тодић, 1989, стр. 67-75) и индиректно В. Ристић (Ристић, 1998, стр. 221-232). Уследила су нова истраживања којима је извршено успостављање нове хронологије и утврђивање правих ктитора (Андрејић, 1993; Исти, 1996; Исти, 2002, стр. 63-120, 53-62) што је валоризовано кроз уврштавање у релевантну литературу о цркви у Велући (Споменичко наслеђе Србије, 2007, стр. 143).

Сви поменути аутори су сврставали живопис и архитектуру цркве у Велући у Моравски стил. Додуше, када је у питању живопис исказивали су резерву тврдњом да се стилски и иконографски издаваја од живописа цркава Моравске школе. Сва наша истраживања су ишла у правцу продубљивања и доказивања тврдњи о издавању из ове групе као и превредновања хронологије изградње и настанка живописа.

У почетним промишљањима о Велући прихватили смо опис живописа В. Петковића и констатације да је црква грађена 1377-1378. а да је осликана око 1389. године. Међутим, када је у питању ктитор и његов сизерен, одбацивали смо схватање да је у питању кнез Лазар и његов зет Вук Бранковић и доказивали, према примарним читањима имена крај портрета чланова ове породице, да су у питању: царски деспот Иваниш са супругом, деспот Дејана и Теодора – Евдокија. Такође, доказивано је да су у припрати њихови унуци, односно синови: господин Константин, Димитрије и Јован Драгаш, као и праунук, младо преминули Оливер и његова мајка Тамара Асен. На тај начин смо дошли до сазнања да су Расина и Топлица првобитна баштина деспота Иваниша, а да су потом добили на управу земљу на југоистоку царства са седиштем у Велбужду (Андрејић, 1993, стр. 107-109).

Настављајући промишљања о породици ктитора кроз историографска истраживања и „читања“ њихових живописаних портрета и стилских особина и детаља у програму фреско ансамбла Велуће дошли смо до схватања да је црква грађена пре, а сликана најкасније 1371. године тако да њени сликари и сликарство не припадају тзв. Моравском стилу. Пошто је грађена пре цркве Св. Стефана у Крушевцу постало је јасно да Велућа јесте узор и модел за грађевине Лазарове Моравске Србије, а не обратно. На овај начин је изменјена целокупна хронологија Моравског архитектонског и сликарског стила. (Андрејић, 1996, стр. 257-262) Сагледавањем и анализом архитектонских елемената и целокупног склопа Велуће извршена је по први пут пропорционална анализа и понуђен предлог за потпуну реконструкцију (Андрејић, 1996, стр. 228-229). Такође је вршено даље осветљавање порекла и родбинских веза целокупне породице Драгаш-Дејановића, као и порекла мајке кнеза Лазара. Ђерка деспота Иваниша била је удата за краља Душана и у том браку је рођен кнез Лазар, око 1325. године (Андрејић, 2011, стр. 99, 102). Драгаш-Дејановићи су, претпостављено је, припадници једне гране Немањина колена.¹

¹ По свему, родоначелник Драгаша је српски велики жупан Драгош, господар Расине и Топлице, који је учествовао у рату краљева Драгутина и Милутина против Кумана под влашћу Дрмана и Куделина и видинског деспота Михајла Шишмана. После победе, 1296. године, Милутин је удао ђерку жупана Драгоша за Михајла Шишмана и тако га учинио вазалом. Нешто касније, Милутин ће удати своју кћер Ану за Михајловог сина Михајла III Шишмана, који ће постати цар Бугарске, 1323. године (Андрејић, 2011, стр. 102-104).

На основу претходног свеобухватног идентификовања царског деспота Иваниша и бројних чланова његове породице и изучавања целокупног живописа потврђена су сазнања да је Велуће саграђено пре 1370. године а осликано 1370-1371. На овај начин је коначно промењење и целокупна хронологија моравске архитектуре и токова њеног формирања у време царског периода српске средњовековне државе: Наупара (око 1350), Дренча (око 1355), Лепенац, Мелентија (око 1360), Велуће (неку годину пре 1370) (Андрејић, 2002, стр. 23). По први пут је извршено и детаљно снимање спољашње архитектуре – јужне и западне фасаде цркве (Ристић, 1996, стр. 76; Андрејић, 2002, стр. 34-35).

Дошло се до сазнања да ни сликарство Велуће не припада Моравском стилу и при томе је уважена и прихваћена ранија оцена о домаћем пореклу сликара слабог квалитета са простора Приморја, или залеђа, и да су могући нејасни утицаји сликарства Грузије и Јерменије. (Андрејић, 2002, стр. 193, 68) На северном делу западног зида наоса приказани су ктитори цркве: деспот Дејан и његова супруга Теодора, а на јужном делу његов отац, царски деспот Иваниш са супругом, као њихови сизерени. Такође смо доказали да је Иваниш до овако великог царског звања и титуле дошао као потомак Немањина колена и бивши таст цара Душана. Доказали смо, такође, да су на северном зиду припрате насликаны Дејанови и Теодорини синови, снаха и рано преминули унук: браћа Јован Драгаш, Димитрије и Костадин са својом првом супругом, бугарском принцезом Тамаром и њихов рано преминули син Оливер.

Приликом наших истраживања сачињени су графички калкови комплетног живописа (Андрејић, 2012 б, стр. 91-114). Иако је уважена оцена о врло скромном квалитету сликара и живописа Велуће дошли смо до закључка да су они теолошки били врло образовани и да су успели да врло осмишљено спроведу светоназоре ктитора у односу према Богу, вери и патрону храма. Посебно место у томе заузима Страшни суд у припрати. У припрати простор припада Страшном суду и загробном животу младо преминулог Оливера који је стога овде први и сахрањен. У ову породичну меморију ће потом бити сахрањени и остали чланови породице.

Када су у питању стилске особине и квалитет живописа сликарске тајфе Велуће чини се да оцене В. Петковића и В. Ј. Ђурића опстојавају до данас: „У погледу техничке обраде живопис показује велике недостатке. Цртеж уста и носа поједињих фигура је веома наиван, а њихов врат има облик зарубљеног конуса исте ширине које и

глава“ (Петковић, 1955, стр. 45) и „Светло, неуздигнуто сликарство, како по наивном цртежу тако и по сировим хармонијама боја – у којима преовладавају односи широких површина нечистог плавила на позадинама, жутог и окера у инкарнатима, ореолима и на одећама, а цигласто-црвеног и зеленог на драперијама – показују да је овакав угледни властелин какав је био ктитор Велућа могао у то доба у Србији да дође само до слабих мајстора. Они су били најнепосреднији и сликарски најсвежији када су радили портрете породице ктитора, нарочито властелинове одрасле синове Константина, Братана, Дејана и Оливера на северном зиду припрате. Округлих глава без волумена, с ореолима и – што је необично – одевени у шарене одеће без пластичности пуне украсних појединости, они делују као да су исечени са неког обојеног картона па налепљени на зид. По тој површинској обради са телима без тежине, по декоративности цртежа и множини орнаментата, као и по типовима, они врло много личе на минијатуре српске *Александрије* с краја XIV века... а настала је у јужним приморским областима. Због тога, као и због чињенице да је сликарство Велућа, по свом изразу, доста далеко од византијског начина рада, није искључено да су и његови сликари дошли са Приморја где је стилских мешавина било у то доба још врло много.“ (Ђурић, 1968, стр. 13-14). У овом погледу аналогије за сликарство са оваквим карактеристикама не постоји на читавом простору византијске источноправославне уметности, ни пре а ни после XIV века. Иако је већим делом сликарство Велуће прилично рустично и да у многоме заостаје, међутим, не може се прихватити оцена С. Радојчића: „Примитивно сликарство... наивни колорит првобитне полихромије“ попут бојених рељефа босанских стећака. (Радојчић, 1966, стр. 188) Они су, као и сви остали наши историчари уметности, без изузетка ово сликарство сврставали у Моравско, са чиме се не можемо сложити.

На основу површинске обраде, декоративности цртежа и обиља орнаментата Војислав Ђурић је ово сликарство упоредио са минијатуром српске *Александрије* која је настала у српском јужном приморју око средине XIV века. За мајсторе који су сликали Велуће сматра се да су везани за Костур, данас у Албанији и Беловски манастир код Земена, данас у Бугарској (Ђурић, 1975, стр. 96). Аналогије сликарства Велуће и *Александрије* има у виду и Јованка Максимовић позивајући се на Радојчића при чemu сличности налази у минијатурама српског *Минхенској исалишира*, који се датује у другу половину XIV века, као и да је писан у неком скрипторијуму у близини манастира Матејча. Изнето је

и мишљење да су многе фреске Марковог манастира, Андреаша, портрети у припрати Велуће, иконе Деизиса из Хиландара, минијатуре *Романовој јеванђељу*, *Александрије* и *Минхенској исалтици* врло сличне и у концепцији и у поступку израде (Максимовић, 1983, стр. 45-47, 49). Али, ликовне особености портрета у Велући се могу довести у везу и са поједностављеним и готово безличним и плохним портретима жена из породице ктитора Беле цркве каранске као и краљице Јелене, из 1339. године.

Имајући у виду светли колорит са наглашеним зеленим тоновима увишим зонама наоса Велуће, ово сликарство Ристић сматра лирским, а сликар српског или страног порекла поседује танани сензibilитет. Аналогију за ово сликарство, које карактерише ведри колоризам светлих тонова плаве, зелене, окера и цигло-црвене, проналази у Богородици Одигитрији – Афендику, друга деценција XIV века, и цркви Свете Софије Манојла Кантакузина, шеста или седма деценција XIV века. У остваривању лирских садржаја најдаље је отишао сликар цркве Св. Петра са острва Велики Град на Преспанској језеру, око 1360. године, а представљен у литератури као „један од претходника уметности Моравске школе“ (Ристић, 1998, стр. 221-232).

Портрети и тела са танким рукама и без тежине, линеарност и одсуство волумена, типично је за живопис Велуће у односу на укупно српско средњевековно сликарство. Али, извесне сличности у сликању женских портрета постоје и у Белој цркви каранској. И поједностављено, плохо и готово безлично сликање глава жена ктиторске породице, као и краљице Јелене, у Карану усамљено је у четвртој деценцији XIV века. Заправо, најближије аналогије овом сликарству могу се наћи у живопису Грузије XIII века у коме су линеарност и графички израз учинили да се изгуби пластична изражajност. Свети у медаљонима и у лунети са унутрашње стране изнад улаза у наос имају карактеристичну фризуру, односно неку врсту кикица као Св. Кирик на икони од позлаћеног сребра из Лагурке, XI век (Алибегашвили, Вольскаја, 1983, стр. 91-92, 104). Повезивање стила сликара Велуће са Грузијом има велико оправдање и сагласје са ставовима који виде јерменско и грузијско порекло моравске пластике (Milett, 1919, стр. 150, 191; Deroko, 1953, стр. 188, 210, 221; Deroko, 1957, стр. 253-259; Бошковић, 1957, стр. 299, 305), као и јерменско-грузијско порекло архитектуре које је заступао П. Мијовић (Mijović, 1987, стр. 487-505), а које се ширило преко укупног византијског културног простора, све до Србије краља Милутина.

Међутим, сликарство прве зоне јужне конхе, као и Св. Никола у припрати, мора се изузети из ових оцена. Ово је нешто боље сликарство и по свему припада првом мајстору ове тајфе. Поготову се мора изузети од ове двојице сликара сликарство куполног и поткуполног простора које по својим особинама и колориту означава мајстора који је био на висини свога доба и које је најмање истражено. Ово сликарство је најстарије, настало је по свему око 1368. године. Тако се пред нама појављују три мајстора који су живописали Велуће, с тим што онај први, који је сликао куполу, не припада тајфи друге двојице који су сликали наос и припрату (Андрејић, 2013, стр. 472-473).

Наручиоци живописа Велуће су имали своју идејну визију која је повезана са владарским програмом и уз велику упућеност у учена теолошко-есхатолошка схватања сопствене вере и цркве о Другом доласку Христовом и праведном суђењу целокупном човечанству. С тога је Страшни суд, до детаља разрађен и истакнут у припрати, повезан органски са целокупним садржајима хришћанске догме у наосу Велуће, од инкарнације и оваплоћења Христовог, преко страдања и ваксрсења, до поновног доласка и директног позивања на Св. Симеона Немању и Св. Саву сликарском нарацијом саопштавао верницима и основну идеолошку идеју породице ктитора о вишеструкотој родовској и државно-правној припадности владарској кући Немањина колена (Исто).

Сасвим је уочљиво да велики проценат сцена живописа Велуће директне аналогије има у споменицима наративног стила Србије прве половине XIV века а не Моравске Србије: истицање култа Немањића у пуној фигури на врло упадљивом месту, Распеће Христово испод Успења Богородичиног на западном зиду наоса; Страшни суд у припрати који је сликан у немањићким задужбинама до 1371. године; ктиторска породица насликана у оквиру програма Страшног суда, као у Студеници, Милешеви, Сопоћанима, Грачаници, Богородици Љевишишкој и Дечанима; празник Преполовљења у поткуполном простору попут Св. Арханђела у Кучевишту; честа примена одеће декорисане писменима као у Старом Нагоричину, Андреашу, Марковом манастиру и Матејчу; постављање Деизиса на северној страни наоса као у Марковом манастиру, Св. Атанасију у Костуру и Зауму; Ваведење Богородице аналогно Марковом манастиру; Св. Петар и Павле крај улаза у наос са директном аналогијом у Дечанима, Кучевишту и Леснову; анђео Пахијел који се појављује у Старом Нагоричину, Богородици Перивлепти у Охриду и Богородици Љевишишкој. Наративност фресака у Велући је врло развијена и стога је јасна припадност овоме стилу. И убедљива

идентификација ктитора и њихова хронологија јасно је резултирала да је Богородичина црква у Велући саграђена пре, а живописана 1368-1371. године. Једино се са Моравским стилом могу довести у везу усмичени медаљони и арханђели на пиластрима. Али, арханђели на пиластрима и ступцима присутни су и у ранијем периоду, у Дечанима, Псачи и Кончи. На крају, на основу свега, мора се констатовати да живопис Велуће стилски и иконографски треба издвојити од Моравског и пријружити Наративном стилу, а архитектуру означити пре-течом Моравског стила (Исто).

Подразумевајући да је оријентација Богородичине цркве манастира Велуће у правцу исток-запад и ми смо тако презентирали њен ситуациони план (Андрејић, 2002, стр. 22). Међутим, снимак основе и уздужног пресека који је сачинио М. Рувидић, а који је користио М. Васић, говори нешто сасвим друго (Васић, 1928, стр. 144). Геодетске основе и наша мерења су потврдила да је црква оријентисана у правцу ЗЈЗ-ИЈИ са отклоном од осе карда /И-3/ за 43° . Овакво оријентисање цркве је промишљено учињено да би се црква и осветљавање живописа кроз прозоре ускладило са календарским датама и хелијачким изласцима сунца као и његовом кретању у току дана (Андрејић, 2012 ц, стр. 202-229, 211; Исти, 2012 б, стр. 92).

Сликарство припрате је слабије од оног у наосу а поготову поткуполе и куполе. По свему судећи у питању је рад трећег мајстора тајфе деспота Иваниша. У припрати доминирају сцене Страшног суда које су распоређене на свим њеним зидовима, а у доњој зони северног зида насликане су личности из породице ктитора. Највише зоне су потпуно уништене, а неке су делом прекривене дозиђивањем и презиђивањем лукова и њиховим спуштањем на ниже нивое.

Страшни суд је у симболичкој функцији владарске иконографије и установљавања божанских права земаљске власти ктитора, њихових родитеља као сизерена и њихових потомака. Симболика Страшног суда у Велући није само теолошка већ је у питању и одређена историјска реалност. Менолошки концепт у припрати породичне меморије је зато у вези са смрћу најмлађег и рано преминулог Оливера, унука ктиторовог и изданка ове гране владарске лозе. Алузивно је приказан пут врлине којим он иде у друштву светаца ради достизања Раја. Поента Оливерове смрти је идејно-символички и сликарски одлично спроведена менолошки избором светих који јасно означавају календар трагичне судбине упокојења и сахране младог Оливера: Св. архангел Гаврило, 13. јул; Св. Килик и Јулита, 15. јул; Св. Марина – Огњена Марија, 17. јул.

Сликарство припрате Велуће, по први пут у наративној српској уметности свога доба, има ликовни програм у коме су покојници, млади господин Оливер, а потом његов стриц Јован Драгаш и отац Константин, алузивно-менолошки повезани са свецима који су персонификовали датуме објаве, 13. јула, његове смрти, 15. јула, и сахране, 17. јула, где ће над његовим гробом бити осликан његов портрет и асоцирају и на непреболну жалост читаве породице. (Андрејић, 2012 а, стр. 95-128)

Готово је немогуће обавити целовиту проспекцију нетачности, хипотеза, теза које се завршавају са „ако је тачно што је речено“ и „по свој прилици“ из којих потом следе нове тезе и хипотезе које су у контрадикторности са претходним што је пласирао историчар уметности Бранислав Цветковић у коаутorstву са Горданом Гаврић у новој књизи „Манастир Велуће“.² Набројана су претходна разрешења успостављања хронологије градње, настанка живописа и ктитора. Међу њима су као последња у низу поменута и наша, али не сва, старија и најновија истраживања која су само увршћена у списак литературе тако да се не препознаје у тексту од кога аутора је шта преузето тако да читалац и научна јавност остају у недоумици шта је ту чија интелектуална својина, а што је методски, благо речено, недопустиво.³ У сваком

² Књигу је објавио манастир Велуће при чему није дата на увид ниједном валидном рецензенту, а објављена уз благослов Његовог преосвештенства епископа крушевачког господина др Давида (Перовића).

³ Реч је о књигама и научним радовима: Ж. Андрејић, *Манастир Велуће*, Рача 2002; Исти, *Доња Каменица – Каран – Велуће – Рамаћа: цртежи фресака и архитектуре*, Рача 2012; Исти, Страшни суд Богородичине цркве у Велући. У: *Саборносӣ 6*, Пожаревац 2012, стр. 95-128; Исти, Живопис Богородичине цркве у Велући. У: *Зборник радова Филозофској факултети у Приштини*, Косовска Митровица 2013, стр. 329-345.

У литератури се аутор позива и на рад Т. Стародубцев „О времену живописа цркве у Рамаћи“. У: Пад српске Деспотовине 1459. године, Београд 2011, стр. 145-168. У овом раду се Стародубцева не дотиче директно цркве у Велућу већ цркве Св. Николе у Рамаћи. Стародубцева је у својим старијим радовима упорно истицала да је црква у Рамаћи и њен живопис настао крајем XIV века. Ми смо утврдили, сасвим супротно, да је Рамаћа живописана у периоду од 1444. до 1457. године у време деспота Ђурђа и деспота Лазара. Та своја откривања смо објавили у следећим књигама и научним радовима: *Запонетна Рамаћа*, Рача 1992; *Црква Светог Николе у Рамаћи*, Рача 2010. и више научних радова: *Велики лојотеј кир Стефан Рајковић, Mons Aureus 5-6,*

слу-чају, Б. Цветковић је одбацио све претпоставке старијих аутора и потврдио резултате наших поменутих радова.

Задржаћемо се на најмаштовитијим претпоставкама Б. Цветковића о ктитору које га, самим тим, унапред воде и ка успостављању времена градње Велуће и живописања: „...у хијератично постављеној фигури може се видети једино Вук, млађи кнежев (Лазаров) син. Најближа аналогија овом до сада загонетном велућком лицу аристократе је управо Вуков портрет у оближњој Љубостињи (нема сличности између ових портрета, прим. ЖА)... Када је млађи брат (Вук) 1409. године успео да издејствује поделу државе, деспот Стефан је био принуђен да се премести у северни део земље са престоницом у Београду, док је Вук остао у јужним областима са политичким центром у Крушевцу... Идентификација племића са жезлом и појасом у руци са Вуком Лазаревићем, између осталог помаже и бољем разумевању архитектуре цркве у Велући, посебно њених особености... Осим тога, потпору понуђеној идентификацији велућког лица са Вуком даје аналогија са Вуковим портретима у Раваници и Љубостињи где је насликан у одежди са лиљанима, као и на фронталном портрету у Велућу... изглед портрета господара са жезлом, по свој прилици Вука Лазаревића који је приказан уз родитеље и очито жену, о којој нису сачувани историјски подаци... Мада о брачном стању Вука Лазаревића нема сачуваних изворних вести за жену с ктиторским моделом се може претпоставити да је Вукова и да је властеоског порекла. Могућој идентификацији портрета Вука Лазаревића у велућкој цркви, северно уз портал наоса, доприносе и поједине особености иконографског програма, као што су многобројни портрети властеле у припрати који би се могли довести у везу са историјском чињеницом да је Вук имао огромну подршку у редовима

Смедерево 2004, стр. 187-197; *Велики лојотешт кир Стефан Рајковић кншифор цркве Св. Николе у Рамаћи*, Шумадијски анализи 2, Крагујевац 2005, стр. 42-56; *Средњовековна жупа Лепеница до XVI века*, Митолошки зборник 13, Рача 2005, стр. 21-29; *Градови, насеља и цркве у средњовековној жупи Лепеници до XVI века*, Шумадијски анализи III, Аранђеловац 2006, стр. 185-229.

Међутим, у поменутом раду Стародубцев је изједном усвојила нашу хронологију Рамаће, али тако да никде у свом раду не наводи наше радове и да је то наше откриће. Заправо, она је ван сваке етике и права присвојила наше резултате. То исто је поновила и у: „Српско зидно сликарство у земљама Лазаревића и Бранковића“, Књига II, Београд 2016, стр. 209-216, при чему нас је потпуно искључила и позива се напоменутри рад где је то већ учинила са нашим резултатима!

племства. Додатни аргумент се налази у самој посвети храма празнику Богородичиног Ваведења који се поклапа са датумом вођења значајне битке код Трипола недалеко од Грачанице, у којој је војска Стефана Лазаревића потукла здружене трупе Бранковића и османских савезника... Ова велика Грачаничка битка, вођена 21. новембра 1402. године на Ваведење, означила је почетак дуготрајног сукоба између Лазаревића и Бранковића који је окончан тек 1412. године... У таквом контексту храм у Велућу добија посебну димензију, па се може поимати као меморијална црква подигнута у спомен на наведени сукоб у коме су страдали бројни племићи предвођени Вуком Лазаревићем (Цветковић, Гаврић, 2016, стр. 36-41).

У складу са унапред припремљеном идејом Цветковић наставља у одређивање особености и хронологије живописа: „Најзад, у живопису Велуће уочљив је један необичан детаљ који би се могао објаснити владарском идеологијом Вука Лазаревића. То је слика рајског врта у композицији Страшног суда, посебно због иконографског детаља који нема паралела у споменичкој грађи јер је у врту уз Богородичин лик насликан само праотац Исак, уместо да се покрај ње прикаже или само Аврам или заједно праоци Аврам, Исак и Јаков... сликање праоца Исака у рајском врту на истакнутом месту изнад портала припрате, можемо разумети као политички програм Вука Лазаревића који је спроводио у дужем периоду свог деловања... До тада, као сигурно можемо изнети да Велуће припада периоду владавине династије Лазаревића јер на то указује не само архитектура храма, већ и неспорни портрет кнеза Лазара... може се закључити да је између грађења и осликовања цркве у Велућу протекло релативно дуже време... Особен квалитет велућког живописа битно различит од осталих програма из доба Лазаревића, указује на посебне околности у којима је управо ова сликарска тајфа била унајмљена. Уколико предложена идентификација портрета северно уз портал наоса као лица Вука Лазаревића одговара истини, онда се живопис може датовати једино између 1405. и 1410. године, што сасвим појашњава и избор велућке зоографске групе. Упркос томе што се Вук, млађи син кнеза Лазара, често помиње у дипломатичкој грађи... о њему се мало зна као и о многим другим племићима српских земаља, због оскудних историјских извора... Након Вукове смрти није дошло до процеса *damnatio memoriae*, брисања успомене на млађег Лазаревића... мада је веома симптоматично да нема трагова ктиторских или других натписа (Исто, стр. 42-43, 78, 81-82).

Али вратимо се сада почетном делу књиге где издавамо следеће које се никако не може довести са усамљеним Вуком Лазаревићем, о коме се не зна готово ништа, који се није женио и који има рођаке, али се њихова имена никако не могу довести у везу са именима оних насликаних у припрати: „Пошто распоред и особености портрета имају своје паралеле у средњовековној грађи, основано се може претпоставити да су све портретисане личности у Велућу имале статус ктитора, као и да су биле у одређеним родбинским везама... Све до сада изложено упућује на констатацију да храм у Велућу припада типу групног или вишечланог ктиторства које је као одређени вид приложништва било веома заступљено у средњем веку (Исто, стр. 33, 35).

Нећемо се бавити невероватним претпоставкама у анализама живописа Велуће, али се мора указати на игнорисање историјских извора. Пре свих, хипотеза да су ктитори Вук Лазаревић и његова супруга, 1409. године. Историјски извори и друге чињенице потпуно побијају Б. Цветковића и његов став чине апсолутно ирелевантним. Заправо, и почетници који се баве науком знају да се Вук Лазаревић није женио и да се уз помоћ Турака побунио против свог брата Стефана и поделио Србију. Разуме се, Србија јужно од Топлице коју је он добио поделом и формално владао била је у поседу Турака!

Вук, млађи син кнеза Лазара и Милице, рођен је 1378-1381. године. Када је убијен, 1410. године, имао је од 29 до 32 године. Његови посмртни остаци су по налогу брата Стефана пренети из околине Пловдива, 1412-1413. године. Комплетна наша историјска наука тврди да се није женио и није имао потомство.

Константин Филозоф у „Житију деспота Стефана“ износи да Вук каже турском цару Сулејману: „Ударићу на мога брата (Стефана) да ми или даде половину отачаске земље и градова којима ћу царству твоме служити, или ћу земљу попленити и сатрти“. А потом Константин Филозоф каже: „Ову молбу (његову Сулејман) веома брзо испуни... А (Вук и Турци), прошавши опет још више крајева дођоше чак близу Београда и велику множину попленише, и сву земљу упропастише. И када овај (Стефан) виде где се догађа зло које не пролази, пристаде и раздели земљу (са Вуком)“. Међутим, деспот Стефан није дозволио да Сулејман, јер је Вук и њега изневерио, буде посечен узвеша га у заштиту: „Ако сам ја неверан, онда је и он“. Но, Вук је био неверан и турском султану Муси и овај га је посекао код Пловдива, 1410. године. Када је имао прилику деспот Стефан је послao људе да Вукове посмртне

остатке донесу и сахране у Србији, вероватно у Раваници. Филозоф каже да се деспот Стефан оженио Јеленом са Митилене, а уопште не помиње да се Вук женио (Филозоф, 1989, стр. 107-111, 98-99).

А ево шта јасно каже *Сеченички лейбгис*: „Благочастиви кнез Лазар роди 2 сина и 5 кћери. Први син Стефан беше велики деспот... други звани Вук Кнежевић, беше Вук девственик, не имаше жене и њега Мусиа закла...“ (Стојановић, 1927, стр. 200).

Међутим, у најновије време се појавио рад у коме се живопис Велуће хронолошки поставља на сам почетак Моравског сликарства. Татјана Стародубцев поставља, уз низ противуречних ставова и оцена који суштину излагања чини неодрживом, у време кнеза Лазара, између 1373. и 1377. године. Контрадикторни и непродубљени ставови препуни су противуречности које се прикривају фразама „обично“ и „необично“ од којих наводимо најважније уз додавање упитника: „О по-дизању и осликавању цркве Ваведења... бринули су се чланови извесне племићке /?/ породице... Једини извор првог реда о њеној најранијој историји представљају портрети очувани у наосу и припрати. Владар и владарица на западном зиду цркве јужно од врата и ктитор и ктиторка северно од улаза... различито се идентификују, а девојка /?/ и четири младића /?/, уз које су раније ишчитана имена Оливер, Дејан, Братан и Константин, насликаны у северном делу припрате, обично се помињу као чланови породице ктитора, односно њихова деца... Судећи по изгледу архитектуре, вероватно је изграђена прилично рано, негде у време зидања Лазарице, чије се оснивање датује у доба након рођења Стефана Лазаревића 1377. године. Владар и владарица немају круне и стога се они посматрају као обласни господари у временима непосредно након нестанка династије Немањића 1371. године... обично препознају кнез Лазар и кнегиња Милица и то, пошто нису насликаны са мушким потомцима /?/, у доба пре рођења старијег сина Стефана /?/, мада се одмах намеће запажање да је необично /!/ то да се они не налазе под Христовим благословом и да она нема палицу. /?!... питање ктитора и даље је отворено. /?!!/ На портретима је исказано да је ктитор жена покрај које стоји мушкарац, вероватно њен супруг... постоји и претпоставка да у том човеку треба препознати младог кнеза Стефана Лазаревића, који, као ни његови родитељи, у тешка времена убрзо након Косовске битке није носио круну. /?!/ Међутим, њој се противи сам изглед овог мушкарца доста јаке браде и без лороса као обележја власти. Поред тога, у то доба млади Стефан је увек званично

наступао са мајком и млађим братом Вуком... а кнез и кнегиња, пошто би Лазар тада већ био мртав /?/, не би имали једнаку боју инкарната. О цркви је, по свему судећи, бринула владелинка чија су деца, изгледа, приказана на портретима четири младића и девојке у припрати /?/, те се не може прихватити помисао да је цркву подигла Мара, ћерка кнеза Лазара и Милице и супруга Вука Бранковића. Ктиторка је племкиња чији је муж, вероватно, почивши, имао високо место у државној хијерархији, пошто у десници држи палицу. Двојица њених синова, Дејан и Братан... су убрзо изгубили животе, како се помиšља у Косовском боју /?/. Додатни проблем поставља чињеница да су владари насликаны без благослова с неба, круна и јастука под ногама и да владарица нема палицу. /?/ С друге стране, ктиторка је обличје храма окренула према мушкарцу, односно своме мужу, док су младићи и девојка, вероватно њена деца, одвојени и повучени у припрату... Како у науци, чини се с правом /?/, постоји сагласност у мишљењу да у владарском пару ваља /?/ препознати кнеза Лазара и кнегињу Милицу, може се претпоставити да је ово сликарство настало након учвршћења кнежеве власти 1373, а пре рођења Стефана Лазаревића 1377. године /?/ ...Портрети владарице и владара /?/ налазе се на западном зиду наоса јужно од портала... У десници држи крст, а у левици пурпурну акакију у облику свитка, али на глави не носи никакав знак владарског достојанства, нити стоји на пурпурном јастуку /!!!/ (Стародубцев, II, 2016, стр. 11-15).

На kraју закључује: „Сликарство у Велућу дело је три мајстора. Двојица су радила у храму, а један у припрати... Больи од двојице зоографа који су радили у наосу изгледа да је добио да ослика горње делове, куполу, сводове и највишу зону зидова... Loшији је украсио површине три ниже зоне храма... Сликар припрате има још мање дара и све углавном своди на плошни бојени цртеж.“ (Исто, стр. 25). У вези уочавања три сликара која су живописала Велуће позива се у напомени бр. 67: В. Ј. Ђурић, *Моравско сликарство*, Београд 1968, стр. 14. и у: *Византијске фреске*, Београд 1975, стр. 95-96. Али, В. Ј. Ђурић у наведеним насловима уопште не уочава број сликара већ само слаб квалитет живописа. Тројицу живописаца смо ми уочили у својим радовима о Велућу, али Стародубцев се не позива на њих. (Види у: Андрејић, 2013, стр. 329-345) Dakле, она се устремила на наша постигнућа, као и у случају цркве у Рамаћи, па и даље, не цитира наше радове при чему из њих преузима шта јој одговара.

Што се тиче тврдњи Т. Стародубцева, које не само да садрже низ противуречности, оне се базирају на закључцима старијих истраживача које смо аргументовано одбацили у нашим поменутим радовима. У питању је потпуно неодговоран приступ и одсуство свеобухватне изучености. Најзад, примењена је непримерена методологија која је узроковала преузимање туђих резултата.

РЕЗИМЕ

После критичке проспекције најновијих теза из радова Б. Цветковића и Т. Стародубцева о манастиру Велуће констатујемо да се оне, са становишта историјских извора, а и погрешног читања живописа, морају одбацити. Остајемо при констатацијама наших старијих и најновијих радова да је Богородичина црква манастира Велуће грађена пре 1370. године, а да је сликана 1370-1371. године. На основу изучености програма живописа дошли смо до закључка да он припада Наративном стилу доба царства који претходи Моравском декоративном стилу.

У питању је гробна задужбина високе властеле цара Душана: велики деспот Иваниш са супругом, деспот Дејан и његова супруга Евдокија, који су насликаны у наосу и њихови потомци који су насликаны у припрати. У припрати су насликана рођена браћа: деспот Јован, Дејан Драгаш, војвода Димитрије и господин Константин Драгаш са супругом Тамаром Асен и њихов син, младо преминули Оливер. Они су готово сви и сахрањени у наосу и припрати цркве у Велући. Испод свог портрета је сахрањен велики деспот Иваниш. За овај портрет и Цветковић и Стародубцева упорно тврде да је у питању портрет кнеза Лазара. Тврђња да они нису у праву, да то не може бити портрет и гроб кнеза Лазара, налази тријумфално упориште у чињеници да је кнез Лазар сахрањен у Раваници. Такође, непобитна је чињеница, да испод, наводно портрета кнеза Лазара, није било могуће да буде сахрањен неко други.

Литература:

- *Споменичко наслеђе Србије*, (2007), Београд: Републички завод за заштиту споменика културе.
- Алибегашвили Г., Вольскаја А. (1983), *Грузијске иконе*, У: Иконе (стр. 85-128), Београд.
- Андрејић Ж. (1993), *Велућа*, Београд-Рача.

- Андрејић Ж. (1996), *Велућа Драјаша*, Београд-Рача.
- Андрејић Ж. (2002), *Манастир Велуће*, Рача.
- Андрејић Ж. (2011) *Светла српска лоза 2*, Рача.
- Андрејић Ж. (2012 а), Страшни суд Богородичине цркве у Велући, У: *Саборносӣ 6*, Пожаревац.
- Андрејић Ж. (2012 б), *Каменица – Каран – Велућа – Рамаћа*, Рача.
- Андрејић Ж. (2012 ц), Условљеност програма живописа и архитектуре оријентацијом и светлом српских средњовековних цркава на примеру Студенице, Жиче и Манасије, У: *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности*, Депотовац.
- Андрејић Ж. (2013), Живопис Богородичине цркве манастира Велуће, У: *Зборник Филозофској факултета у Приштини 43-2*, Косовска Митровица.
- Бабић Г. (1975), Владарске инсигније кнеза Лазара, У: *О кнезу Лазару*, Београд.
- Бошковић Ђ. (1957), *Архитектура средњег века*, Београд.
- Васић М. (1928), *Жича и Лазарица*, Београд.
- Дероко А. (1953), *Монументална и декоративна архитектура у средњовековној Србији и Македонији*, Београд.
- Deroko A. (1957), Starohrvatski pleter i srpski moravski preplet, У: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LVI-LIX*, sv. I, Split.
- Ђурић Ј. В. (1968), *Моравско сликарство*, Београд.
- Ђурић Ј. В. (1975), *Византијске фреске у Југославији*, Београд.
- Максимовић Ј. (1983), *Српске средњовековне минијатуре*, Београд.
- Mijović, P. (1978), Les liens artistiques entre l' Arménie, U: *La Géorgie et les pays Yugoslaves au moyen age*, Atti del Primo Simposio Internazionale di Arte Armena, 1975, Venezia.
- Millet, G. (1919). *L'ancien art serb*, Paris.
- Петковић, В. (1955). Манастир Велуће – Историја и живопис, У: *Старинар III-IV*, Београд.
- Радојчић, С. (1966), *Старо српско сликарство*, Београд.
- Ристић, В. (1998), Наупара и касновизантијско сликарство, У: *Зборник радова Византиолошкој институцији 37*, Београд.
- Стародубцев Т. (2016), *Српско видно сликарство у земљама Лазаревића и Бранковића*, Књига II, Београд.
- Стојановић Љ. (1927), *Стари српски родослови и лепотици*, Београд – Срп. Карловци.

- Стричевић, Ђ. (1956), Хронологија раних споменика Моравске школе, У: *Старинар V-VI*, Београд.
- Тодић, Б. (1989), Прилог бољем познавању најстарије историје Велућа, У: *Саопштења XX-XXI*, Београд.
- Филозоф К. (1989), *Житије десетоца Стефана Лазаревића*, Г. Јовановић, Београд.
- Цветковић Б., Гаврић Г. (2016), *Манасијир Велуће*, Велуће.

Јелена Вукчевић

МАЛИ ПРИЛОГ НЕИСТРАЖЕНОМ ЦРКВИШТУ ЂУРОВАЧА У АТАРУ СЕЛА БОГДАЊА (ТРСТЕНИК)

Црквиште Ђуровача се налази на ободу Гледићких планина, у атару трстеничког села Богдања, на брду са кога се поглед, по лепом дану, протеже од Крушевца до Краљева. Црквиште Ђуровача је добило име по светом Ђорђу, једном од најстаријих хришћанских светаца, те се и данас Богдањци са својим свештеником окупљају за сваки Ђурђевдан, 6. маја, и ту врше верске обреде.

О овом локалитету мало се зна. Мада не можемо са сигурношћу да датирамо старост локалитета, мештани говоре да је старији од Љубостиње. У прилог овоме говори и подatak који је на самом kraју XIX и почетком XX века записао Тодор М. Бушетић: „Народ прича да је грађена за цара Константина.¹ Ипак, међу мештанима је распрострањенија легенда да је цркву подигао „Југ-Богдан, отац славних девет Југовића, да би се у њој молио“²

Ко год да су били првобитни градитељи овог историјског локалитета, одабрали су одличну стратешку тачку за подизање не само сакралног места, већ и, сасвим извесно, утврђења које је могло имати и своје подграђе.

Данас су на том месту видљиви трагови камене поднице. Подницу су сељаци оивичили материјалом који су пронашли расут, а у непосредној близини некадашње, данас потпуно срушене, грађевине. Локалитет је био потпуно запуштен све до 1912. године када га је обновио један мештанин, Александар Катић.³ Голим оком је видљиво да се ивице – зидови грађевине, вештачки направљени у XX веку, не поклапају са првобитним димензијама објекта који је био већих

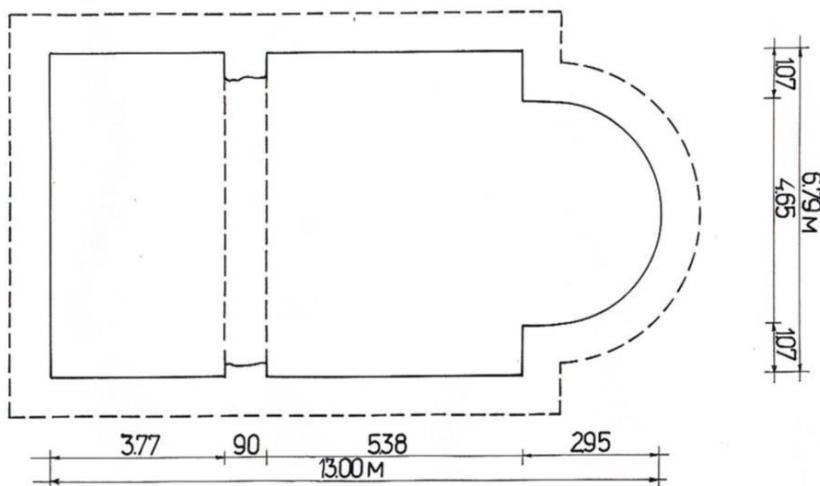
¹ Тодор М. Бушетић, *Левач*, Београд 1903, стр. 498-499 (у даљем тексту: Бушетић, Левач). Да ли овај локалитет заиста потиче из IV века или не, за сада не можемо са сигурношћу рећи на основу сачуваних материјалних података, али не можемо искључити могућност да је заиста у питању локалитет старији од миленијума.

² Феликс Каниц, *Србија – земља и становништво од римској доба до краја XIX века*, књ. I, Београд 1985, стр. 633 (у даљем тексту: Каниц, Србија).

³ Сачувана је табла у црквишту са натписом „Црква Ђуровача спом. под. Александар Катић 1912.“

димензија. На овом месту морамо напоменути да су остаци северног и источног зида оригинални са првобитне грађевине, док су друга два зида (јужни и западни) ти које су мештани „доградили“.

На слици се налази тлоцрт Ђуроваче, цртеж урадила Наташа Миладиновић (1998) архитекта-конзерватор за неокрећна културна добра, Народни музеј Крушевац

Историја локалитета је обавијена маглом, Ђуровача се не помиње ни у једном средњовековном историјском извору, те нама данас остаје да се домишљамо и да се ослањамо на локалне топониме и легенде. Ђуровача се налази у атару села Богдања где је жива легенда о Југ-Богдану, оцу кнегиње مليци из епске поезије, по коме је село наводно добило име.⁴ Ово је приметио још крајем XIX века и Феликс Каниц који бележи: „Брдо под виновом лозом, бода која ћа одваја од села – све носи његово (Богданово) име.“⁵

Да је Богдан из времена Моравске Србије био и историјска, а не само легендарна, личност говори више података. На неких 25 километара од села Богдање се налази манастир Каленић, један од бисера моравске архитектуре чији је ктитор чувени великаш Богдан. У при-

⁴ Леганда о Југ-Богдану по коме је село добило име. Детаљно у: Мирослав Ж. Симић, Жућа Левач. Генеалогија старој Левча, књига I, том I, Драгово 2014, стр. 290.

⁵ Каниц, Србија, стр. 633.

прати манастира се налази прилично оштећена ктиторска композиција на којој је приказан деспот Стефан Лазаревић, ктитор Богдан са супругом Милицом и братом Петром. Фрагментарно сачувани првобитни натпис ктиторске композиције не назначава титуле ктитора. Међутим на црвеном јастучићу подно деспотових ногу стоји натпис у коме се помиње ктиторова титула „протодовијар“⁶.

У историјским изворима из периода Моравске Србије наилазимо на још један помен имена Богдан – реч је о Закону о рудницима деспота Стефана Лазаревића који је донет крајем XIV века у коме се набраја 24 великаша, а међу којима се помиње и извесни „Богдан Југа“.⁷

Овај великаш који је поседовао велико богатство, бројне поседе, висока звања, који је био укључен и у пословање рудника у Србији, остао је у народу упамћен као властелин који доноси прилично драконске казне. Сачувана је у Богдању легенда да је приликом градње цркве „код брестова, у долини моравској“ пролазио туда неки човек који је упитао раднике шта раде. Када су му они рекли да граде цркву, он их је питао зашто је ту граде када ће је Морава и онако однети. Мајстори су пренели ове путникove речи Богдану, на шта је он наредио да се том човеку закују вилице. Од ове казне путник је преминуо, те је ту и сахрањен. Ову легенду је записао Бушетић и даље наводи да су „пре 30-35 година“⁸ ћерамиције раскопавале гробље, које се тада налазило око цркве, како би направили гумно за простирање ћерамиде.

Том приликом ћерамиције су пронашле „једну ћлаву, чије су вилице биле заковане ћвозденом ћијавицом“.⁹

Занимљиво је да је Бушетић у свом делу *Левач* прибележио постојање два сакрална објекта у Богдању и оба су именом везана за Светог Ђорђа подједнако као и за Богдана, историјску личност коју смо малопре помињали. Бушетић наводи да се у селу Богдању налази

⁶ Драгиња Симић-Лазар, *Монографија Каленић*: Сликарство, историја, 2000. година, страна 45, н. 63. Титулу „протодовијара“ ауторка монографије тумачи као „неку врсту интенданта“ мада се позива на мишљење Г. Бабић да, уместо протодовијара, ктиторска титула великаша Богдана, требало би да гласи „протовестијар“ – што би представљало неку врсту министра финансија.

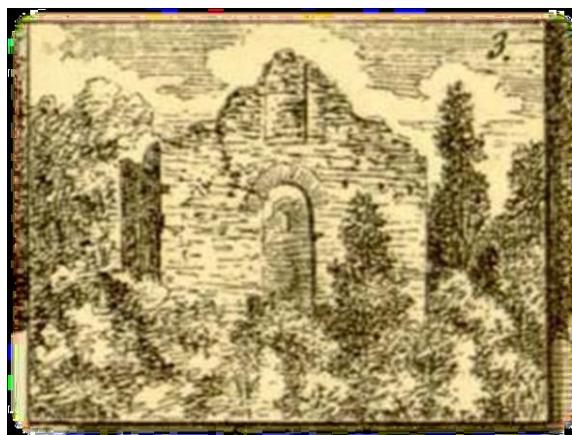
⁷ Андреја Б. Катанчевић, *Даширање законика о рудницима деспота Стефана и садржина његовој ћириличној прециса*, у Српска политичка мисао, број 1/2016, стр. 224.

⁸ Дакле око 1865-1870. године, јер је Бушетић своју књигу публиковао 1903. године ⁹ Бушетић, *Левач*, стр. 498-499.

„црквина звана Ђуровача која се налази на планини Богданчишици“⁹ као и друга црквина „код чесме, „код брестова“ у долини моравској“ коју је по народном предању саградио Југ-Богдан.¹¹ Прву, старију, цркву народ посећује недељом, док другу „код брестова“ не посећује нико „јер је вода тлави“.

Како је изгледала у основи ова, сигурно импозантна, грађевина и који су се све објекти налазили унутар њених зидина, показаће резултати геофизике, али – ако је веровати легендама – утврђење Ђуровача је сигурно имало цркву. Наиме, према речима мештана, приликом турског освајања ових простора, тадашњи житељи села Богдана су скинули звона са цркве и закопали их у бунар како би их сакрили од турских освајача.

Цртеж цркве Ђуроваче,
по Владиславу Тишебаху из 1882. године

ној узвишини налазе осијаци шамо слабо трађених зидова једне црквице“.¹¹ Грађевина је била готово цела у седмој и осмој деценији XIX

Бушетић је забележио да су на Ђуровачи видљиви зидови висине 0,5 метара, као и да се крај (са спољне стране?) зидина налази гробница.¹⁰ Ту су, како он наводи, долазили болесници да леже, како би оздравили.¹³ Постојање зидова ове цркве потврђује и Феликс Каниц. У својој књизи *Србија – земља и становниш-*

ство од римског доба до краја XIX века он наводи да се у селу Богдану на „једној север-

⁹ Уочљива су оба топонима у овим Бушетићевим записима – Ђуровача и Богданчица. ¹¹ Бушетић, *Левач*, стр. 498-499.

¹⁰ Остаје питање да ли „крај зидина“ значи са унутрашње или са спољашње стране. Такође, приликом рекогносцирања терена 2014. као и приликом геофизичких истраживања 2015. није уочено евентуално постојање овакве гробнице коју Бушетић помиње. Додуше, у оквиру данашње, углавном вештачки формиране, међе црквишта постоји један споменик, али он је из 1912. године. ¹³ Бушетић, *Левач*, стр. 498-499.

¹¹ Каниц, *Србија*, стр. 633.

века. Милан Ђ. Милићевић наводи да „на брду Бојдањском... има једна црквина којој је само свог пропао.“¹² Нажалост, ниједан од поменутих аутора нас не информише о димензијама ове грађевине.

Да су зидови цели, и да је само свод пропао, информише нас и Владислав Тителбах који нам доноси јединствен и веома вредан цртеж ове цркве.¹³ На свом пропутовању кроз трстенички крај, поред Јубостиње и Јерининог града, Тителбах је обишао и „Јуј-Бојданов винојраг“ и тада је видео „црквицу у којој се Јуј-Бојдан, када је долазио у своје винојраде, молио Богу“. Тителбах даље наводи да је црква мала, да јој је свод порушен, да украса нема никаквих и да је све обрасло шумом. „Само винојрада има још – али то није Јуј-Бојданов!“ Тителбах сведочи и да је добро очуван стари пут који води ка цркви и да „народ долази овамо свакој младој петака¹⁴ и на Св. Трифуна“.

Данас имамо мало сачуваних материјалних трагова са овог локалитета, те су спорадичне вести о њима утолико драгоцености. Према причи једног од власника имања на самом ободу објекта, приликом копања рупа за садњу винограда¹⁵ пронађене су људске кости које су просто поново закопане. Такође, историчар уметности у пензији и истраживач, Станко Бзенић, приликом обиласка овог локалитета је пронашао прстен који је дао на увид писцу овог рада. Тешко је датирати овај налаз, али је неоспорно да се сличан прстен налази у Народном музеју у Крушевцу и да припада средњем веку.

Да ли је у питању било утврђење са црквом, да ли је имало подграђе, каквог је значаја имало за Моравску Србију, те да ли је старије од Јубостиње – као што то наговештавају легенде – остаје да покажу резултати геофизике која ће бити спроведена током 2017. године. Сигурно је да је овај крај био важна раскрсница путева исток-запад и север-југ јер су истраживања Завода за заштиту споменика показала да је Јубостиња имала живу трговину са приморјем, што је

¹² Милан Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1876, стр. 181.

¹³ Владислав Тителбах, *Српске старине*, Српске илустроване новине, број 26, Нови Сад 31. јул 1882. године, стр. 213.

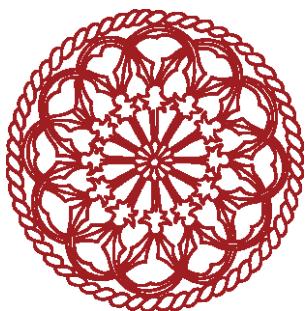
¹⁴ Млади петак је први петак након младог месеца и спада у тзв. Младу недељу коју чине: Млади уторак, Млади петак и Млада недеља. Међу овим данима, најважнија је Млада недеља. У питању је празновање које се готово искоренило из трстеничког краја.

¹⁵ Разговор је забележен током маја месеца 2015. године, приликом геофизичких снимања локалитета које је обавила екипа геофизичара са Рударско-геолошког факултета под руководством др Дејана Вучковића.

сигурно могло укључити и Ђуровачу. Ово поготову ако се присетимо легенде да је вино из винограда Југ-Богдана било „*шолико ћусио да се мојло носиши у шлаћненој марамици и да се кашиком мојло јести*“¹⁶ која показује да је овај винородни крај морао бити интересантан не само за локалну производњу вина већ и за живу трговину са удаљеним крајевима Балкана и приморја.

¹⁶ Забележено на терену од стране аутора текста током маја 2015. године, током геофизичких испитивања локалитета Ђуровача.

прикази

Велибор Лазаревић

ХИЛАНДАРСКИ МОНУМЕНТ МИРКА КОВАЧЕВИЋА

Мирко Ковачевић, *Света српска царска лавра Хиландар на Светој Гори Атонској*, Задужбина Светог манастира Хиландара, Света Гора Атонска, Света српска лавра Хиландар, Хиландар – Београд, 2015, 640

Ову раскошну и свеобухватну научну монографију могао је да напише човек који је имао свој животни циљ и своје посвећење дуго око пола века – др Мирко Ковачевић. Човек који је своју мисију започео откривањем Лазаревог града у Крушевцу (1963-1969), обнављањем манастира Лепенац, Руденица, Дренча, а даће Бог и Милентије за коју је годинама, упоредо са радом на обнови Хиландара после пожара 2004, стрпљиво и упорно слагао остатке цркве како би једног дана вакрсле у свој средњовековној лепоти.

Ковачевић би се по говору и твору најпре могао назвати чуваром светосавских завета и обновитељем српских средњовековних светиња, који је жртвовањем за Србију и Србе заслужио Орден Светог Саве другог реда и Беловодску розету за изузетан допринос српској култури и уметности.

Мирко Ковачевић је имао срећу да се заљуби у Хиландар и да му се посвети, а Хиландар да га пригрли и да му да снагу да истраје у подвигу и подвизавању при писању овог немерљивог дела пред чијом величином и значајем су речи немоћне и шкрте.

Пред нама је тешка књига од 640 страна, не само по обиму, већ и по томе што је мучно и дуго настајала: стрпљењем, истрајношћу, жртвовањем, посвећеношћу и свезнањем аутора. Књига која у себи садржи историју православне вере и цркве, архитектуре, уметности, археологије...

Као научна монографија о Светој српској царској лаври Хиландару на Светој Гори Атонској, насловом је најавила да ће окосница бити сам Хиландар. Међутим, као нека врста пролога Хиландару, на око 90 страна, дате су географско-историјске синтезе о двадесет манастира Свете Горе и пет скитова који чине јединствену целину – државу православних монаха, овде приказану у прошлом и садашњем времену.

Потом следи особена историја манастира Хиландара и архитектонско представљање објекта утврђене целине монашког насеља; приповест о саборној цркви Светих Арханђела, конацима, паракли-

сима, пирговима, келијама, трпезаријама, библиотекама и ризницама, али и бунарима, чесмама и другим објектима. Тако се непрестано смењују малености садржане у великостима светиња Свете Горе чији се сав свет нашао међу модрим корицама ове књиге на ползу света и отечства.

Након тога аутор је посветио пажњу објектима монашког насеља у *недосредној окolini* утврђеног манастира (гробљанској цркви и цркви Светог Трифуна, перионици, аквадукту, баштованској кући, штали, хатларници, сенари, радничкој кући и радионици, стражари... Затим објектима монашког насеља у *широј окolini* утврђене манастирске целине (воденици, болници, крсту цара Душана, агијазми, пиргу и кући на Савином пољу, арсани, цркви Светог Харалампија, кући у винограду, пиргу Хрусија и Арбанашком пиргу, кући код Арсане, Скиту Свете Тројице, извору Спасова вода...

Следи приповест о објектима у Кареји и окolini (Типикарници – испосници Светог Саве, Великом карејском конаку и двадесет три келије посвећене значајним православним празницима. У остale објекте на Светој Гори сврстани су: Зиг, Вороскоп, Калик, Елија на Стиљару, Јовањица, Прото Неро...

Од објеката ван Свете Горе обрађен је манастир Светог Николе (Скорпијски), четири метоха и зграда у Солуну.

Ради приказа целокупног архитектонског и уметничког наслеђа, дато је на стотине прецизних описа, цртежа основа, подужних и попречних пресека и унутрашњих садржаја (икона, фресака, примењене уметности, рукописног и библиотечког наслеђа, етнографских предмета и предмета за свакодневну употребу. О свему томе дата је по мала студија која оживљује и реконструише прошлост, а одсликава и садашњост.

Из странице у страницу, из пасуса у пасус смењују се цртежи са прецизним објашњењима и размерама, утемељене чињенице са обиљем фотографија... Од око 880 фотографија заступљених у књизи, око 800 је ауторових.

Ово је истовремено историја монашког битисања, развоја, страдања, обнављања и опстанка манастира Хиландара и његових добара у протеклих хиљаду година (од првог помена 1015. године до 2015) у коме се чувају највеће и најстарије српске и друге драгоцености и светиње (око 1.000 икона, преко хиљаду словенских рукописа и 180 грчких, оригинал Карејског типика са потписом и печатом Светог Саве,

1199. године повеља међу којима су повеље византијског цара Алексија трећег из 1198. којом дарује Хиландар Србима, односно Стефану Немањи; монаха Симеона – Стефана Немање Хиландару из 1198. године, повеља великог жупана Стефана Хиландару из 1200/1201. године...

Ово је истовремено и летопис веза Хиландара са Србијом и Србима и обратно. Прича о спољашњем и унутрашњем прожимању које траје хиљаду година.

Захваљујући обимном и свеобухватном садржају ове књиге Хиландар и Света Гора су нам још ближи, још вреднија национална ризница него што смо је пре видели и доживљавали. Она је до сада и најбоље написано видело за старе, немоћне и жене који не могу кроћити на Свету Гору. Они ће је сада имати у својим кућама пренету свеобухватним виђењем и пером Мирка Ковачевића.

Ова монументална студија својим садржајима превазилази све што је до сада написано о овој највећој српској светињи. У њој је изнето све што је од значаја. После овог дела ни Хиландар ни Света Гора нису више непознаница и тајна за читаоце – вернике и невернике. После ње мало ће ко моћи још понешто да дода.

Књига је појмљиво резултат скоро полуековног истраживања и путовања на удаљености од 750 километара (Београд – Хиландар) које је настајало током седам година боравка и подвизавања у Хиландару а то је равно 2.555 дана посматрања, истраживања, мерења, цртања..., али и одвојености од породице и куће.

У свакој реченици ове књиге препознаје се посвећење, стручност и искреност Мирка Ковачевића; његово проницљиво и пажљиво посматрање сваког камена, сваке цигле, црепа, парчета фреске, керамике, дрвета не би ли сазнао још неку драгоцену чињеницу, да би се допунио мозаик пуноће и празнине са још неким каменчићем. Требало је проучити преко 10.000 квадратних метара градитељских здања која су расла и мењала функције и облике у простору и времену, а нарочито период од 1198. до 1420. године када је заокружен данашњи изглед Хиландара.

Ковачевић је у Хиландару боравио као архитекта – истраживач (1971-1983), архитекта конзерватор (1983-2004), а потом до данас рестауратор како су и потребе службе захтевале. Али чини се да је један моменат био пресудан за додатни напор и настанак овакве књиге. Баш у време када се аутор спремао да се после вишедеценијског баљења Хиландаром повуче у Србију и посвети обнови средњовековних

манастира у Србији јер су многи намерно и ненамерно запостављени и заборављени, 2004. године дододио се страшни пожар у Хиландару, када је изгорело много тога вредног и непоновљивог, али је пожар истовремено открио и много тога непознатог из прошлости манастира.

Мирко се тада поново враћа Хиландару коме је остао веран до данас. А онај пожар као да га је побудио да све вредно спаси стављањем у ову књигу, архитектонско – ликовну ризницу или, боље рећи, тврђаву зиданицу од хиљада циглица чињеница и лепоте где му више нико ништа не може.

Служећи Хиландару и Светој Гори, аутор је на најплеменитији начин служио Србији и Србима тако често незахвалним према њиховим најбољим синовима. Тој служби је овај родољуб подредио здравље, време, новац, а нарочито породицу која је тако дugo живела без њега.

Ковачевић се за пет деценија истраживања Хиландара и Свете Горе понашао као монах у цивилу и православни следбеник Светог Саве, по свим правилима монашког живота (јутрења, вечерње, литургије, постови...). Тако је стекао неизмерно поверење тадашњих игумана и монаха који су били његови сарадници и саговорници и сматрали га својим сабратом и тако се према њему и односили.

Као свештенички унук из честитих породица увек је неговао моралну чистоту своје душе, био дарежљив, несебичан, смеран, уздржан, човеколубив и христольубив, трпељив, доследан у вери. Зато је, као такав имао надахнуће Светим духом да напише десетак капиталних дела у науци чија је круна ово животно дело звано Хиландар.

Осим тога Ковачевић је као професор Београдског универзитета био узор бројним генерацијама студената на Архитектонском и Шумарском факултету у Београду, уносећи код њих осећај озбиљности, искрености и одговорности у научном раду.

У свему реченом лежи трајно задужбинарско дело Мирка Ковачевића, а на ползу науке, човечности, православља и хришћанства уопште.¹

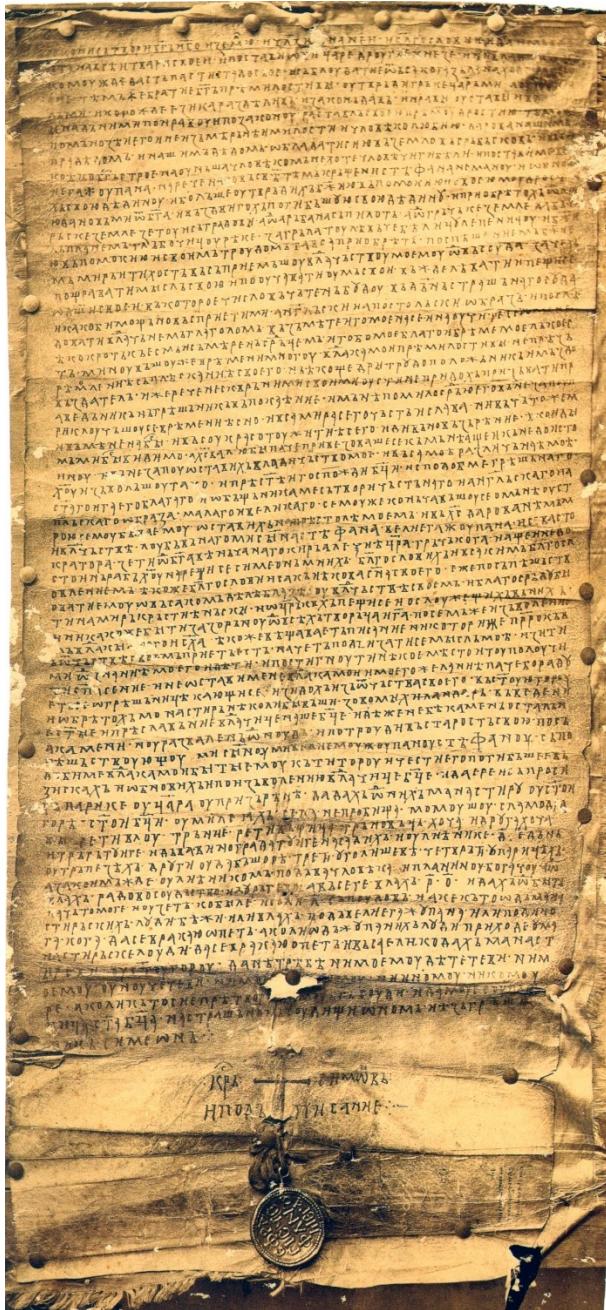
¹ Текст изговорен на промоцији књиге 26. децембра 2016. у амфитеатру цркве Лазарице у Крушевцу на којој су учествовали епископ крушевачки г. др Давид, др Велибор Лазаревић и аутор Мирко Ковачевић.

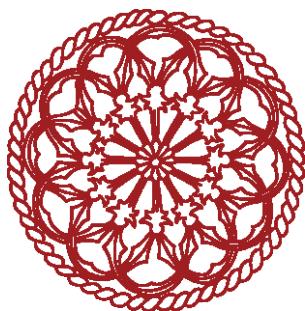
Промоција књиџе 26. децембра 2016. у амфишетру цркве Лазарице у Крушевицу на којој су учествовали др Велибор Лазаревић, епископ кружевачки и др Давид и аутор Мирко Ковачевић

Манастир Хиландар

Повеља монаха Симеона (Стефана Немање) Хиландару 1198. године

свеске словенске

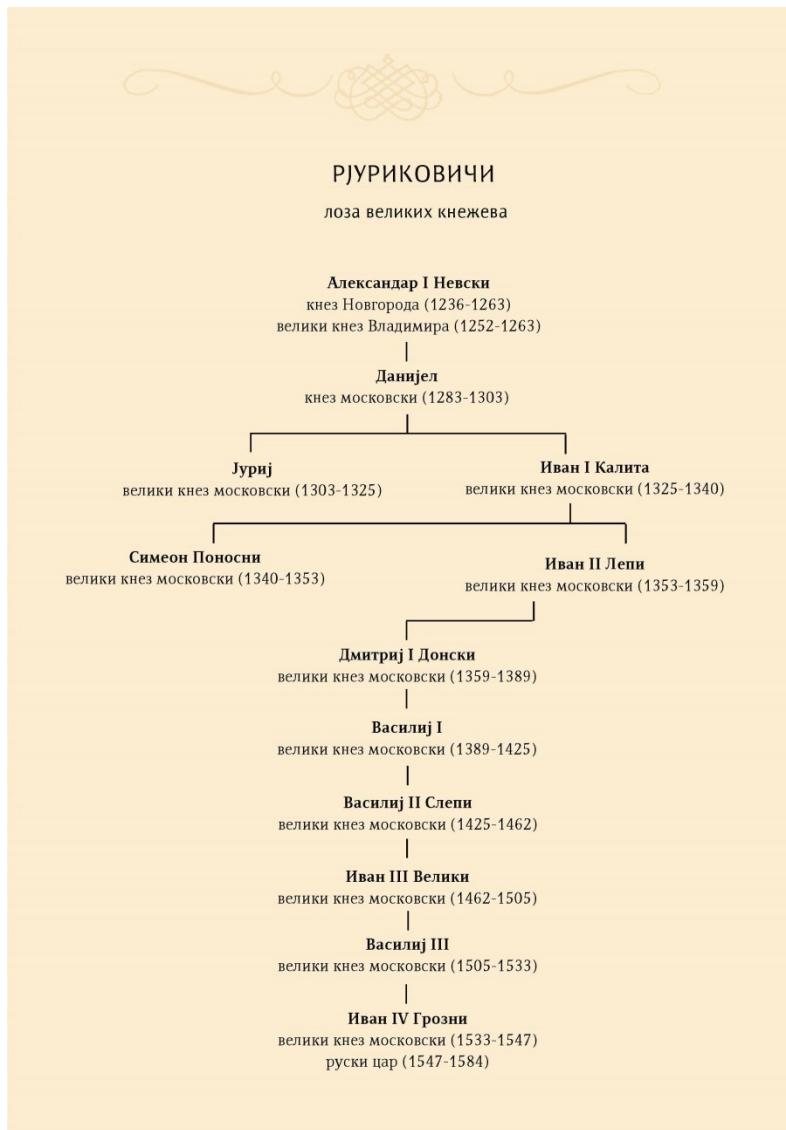

ЗАШТО РОДОСЛОВИ?

Иван IV цар руски, из лозе великих кнежева московских.

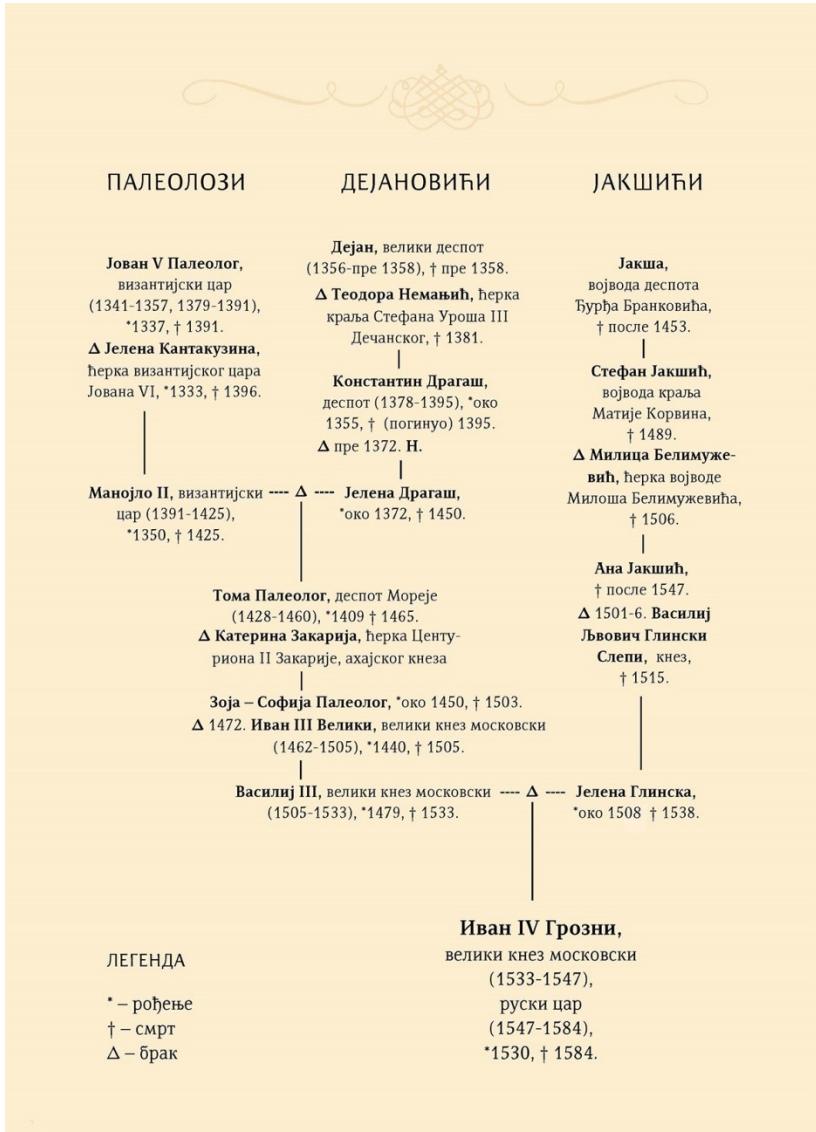
У којем је текла и наша, српска крв, крв наше свете лозе Немањића – По мајци од Дејановића и Јакшића.

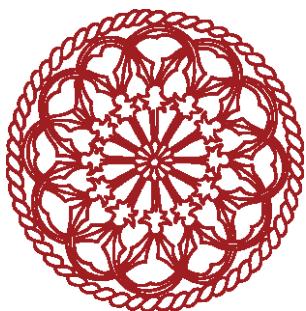
ЗАТО.

Родослови се могу сматрати саставним делом прилога о цару Ивану IV, објављеном у првом броју „Љубостињских приношења“ 2016. године, аутора Милована Витезовића.

поменик или сећања

Мирољав Егерић
на Конгресу писаца у
Новом Саду 1985. године
(снимио Бора Војновић)

ПОМЕНИК ЕГЕРИЋ МИРОСЛАВ (Риђевштица, 1934 – Нови Сад, 2016)

Егерић Мирољав, универзитетски професор, књижевник. Основну школу учио у Стапањи код Трстеника (1940-1944), Нижу гимназију у Врњачкој Бањи (1948-1951), Учитељску школу у Крушевцу (1951-1955), а Филолошки факултет у Београду (1955-1960), где је и докторирао са темом *Књижевно и критичко дело Ђорђа Јовановића* (1970). На Филозофском факултету у Новом Саду, најпре асистент, потом доцент, ванредни и редовни професор Српске књижевности XX века.

Познат као књижевни историчар, критичар и есејист. Писао о класицима српске модерне књижевности (Д. Ђосић, А. Исаковић, М. Селимовић). Приредио (2008) тротомну *Антологију српској песништва XIX и XX века*, до сада најобимнију и најамбициозније сачињену књигу ове врсте код нас. Приредивши две антологије савремене српске сатире, као и зборник *Домановићево љлеме* и својим изврсним есејима и критичким приказима дао један од најизузетнијих и најхрабријих до-приноса историји српске сатиричне књижевности.

Добитник је двеју награда за критику: награде „Ђорђе Јовановић“ (1974) и награде „Милан Богдановић“ (1985). Добитник награде „Ђорђе Фишер“ (2010) Секције сатиричара и хумориста Друштва књижевника Војводине, за допринос развоју и популаризацији хумора и сатире. Од 2007. године носилац Златног прстена деспота Стефана Лазаревића („Багдала“, Крушевац, 2007).

Аутор већег броја предговора, поговора, рецензија књига.

Уредник *Видика* (1958-1960), *Поља* (1961-1968). Изд. предузећа „Прогрес“ у Новом Саду (1961-1962), *Дела* (од 1968). Сарадник бројних листова и часописа (*Видици*, *Дело*, *Студеншт*, *Поља*, *НИН*, *Младост*, *Летошис МС*, *Руковешт*, *Гледишаша*, *Књижевне новине*, *Живот*, *Књижевна критика*, *Књижевна реч*, *Философија*, *Трај*, *Златна трела*, *Багдала*, *Књижевна историја*, *Политика*, *Усиења...*).

Библ. (сел.): *Портрети и шамфлешти*, Нови Сад, Прогрес, 1963; *Молитва на Четру*, Кш, Багдала, 1967; *Антиологија савремене српске сатире*: Бг, СКЗ, 1970; *Људи, књије, дајуми*, Нови Сад, Матица српска, 1971; *Реч у времену*, Врњачка Бања, Замак културе, 1974; *Дела и дани I*, Нови Сад, МС, 1975; *Срећна рука*, Бг, СКЗ, 1979; *Извор*, Нови Сад, МС, 1980; *Дела и дани II*, Нови Сад, МС, 1982; *Гласови и ћутања*, Приштина, Јединство, 1984; *Писма породичним људима*, Бг, „Слободан Машић“, 1986, 1990; *Дела и дани III*, Нови Сад, МС, 1990; *Србија и шамћење*, Нови Сад, РАСИЈА, 1996; *Дух и чин*. Бања Лука, Задужбина „Петар Кочић“: Нови Сад, ИТП „Змај“, 2000. Преводи: на мађарски: *Feljegyzesek a cellabol* (Записи из ћелије), 1963; *Beszélgetés egü hallagatastrol* (О Иви Андрићу), 1964; *Пройланци и мајновења*, Бачка Паланка, Књижевни клуб „Дис“: „ДИС“, „Логос“, 2005; *Лирски есеји*, Нови Сад, Завод за културу Војводине, 2005; *Антиологија српској јеснишаштва: XIX-XX век*, Нови Сад, 2008; *Антиологија српској јеснишаштва, XIX-XX век*, књ. 2, Нови Сад, 2008, *Домановићево ћлеме: савремени српски сатиричари*, Зрењанин, Агора, 2010; *Скерлићев криштички дух*, Нови Сад, Издавачки центар Матице српске, 2011.

Лпт.: *Из српске књижевности: зборник радова посвећен Мирољиву Ејерићу*, Нови Сад, Филозофски факултет : Змај, 2005. Детаљнија лит. у: *Лексикон писаца Југославије II*, Нови Сад, МС, 1979; Антоније Маринковић, *Разговор са Мирољивом Ејерићем*, Багдала, Кш, 82-83/1966, 15-16; COBISS.RS (176 библ. јединица).¹

¹ Слободан Симоновић, *Енциклопедија Крушевца и околине*, Крушевац, 2011.

Милосав Ећерић

„УИМЕ ОЦА И СИНА И СВЕТОГА ДУХА“

На дан преподобног Прохора Пчињског Мироточивог и Чудотворца, уснуо је у Господу наш Мира и душом својом преселио се „Богу на истину“. И тако, нас је данас, овог топлог и дивног јесењег дана, сабрао на овај тужно-молитвени скуп да испратимо његове земне остатке у мајку земљу од које је и постао. Помолимо се и ми сада, заједно са црквеним песником: „Са светима упокој Христе душу уснулог слуге твога и смести је тамо где нема плача, бола, ни уздисаја, него где је живот без краја.“ Запевајмо и ми данас, са пророком и псалмопевцом Давидом: „Нека је блажен пут којим данас идеши, душо, јер си себи припремила место спокоја“. Овај прокимен има – спасоносну поуку, дакле одговор на вечито питање; шта је суштина овоземаљског живота? Одговор је: ништа друго до стална припрема за вечни живот, који је на земљи непрекидно спремање, за живот на небу, и сусрет са Васкрслим Господом. Та припрема врши се помоћу испуњења јеванђелских врлина, које је људима објавио Цар неба, Господ Исус Христос, сишавши на земљу и поставши човек. Од тих врлина душа се онебеси, омудри и постаје достојна небеског царства. Без тих врлина душа људска залута у овоземаљском свету, огrehови се, озли и одлази у пакао где нема Бога ни небеског царства. „Дела, дела и само дела хоћу“ тражи апостол Јаков, што потврђује и Свети Јеванђелист Матеј: „Тако да се светли ваша светост пред људима, да виде ваша добра дела и да славе Оца небеског“. „*Memento mori* (сећај се смрти)“ упозоравају нас мудри људи. Ми верујући непрестано се молимо да нам: „Крај живота нашега буде хришћански, без бола, непостидан, миран, и да добар одговор дамо на страшном Христовом суду“. Такав је био и живот нашег Мире. Ми, који нисмо достојни да о његовој науци говоримо, нашим, муџавим, српским језиком, кога је он изучавао логоносно, целог свог живота и са великим успехом, верујемо, да ће о њој још дugo писати његове колеге професори Универзитета у Новом Саду, Матице српске, Академије наука...

Желим да вам, овога тренутка, кажем сећања његових Риђеваца и осећања која смо гајили према њему, на кога смо се сви угледали и њиме поносили и кога смо безусловно и искрено волели. Он је био наш узор у свему: Ако је неко дете од малена показивало

склоност ка науци, коментар би био: биће учен као наш Мира; ако би неко од нас био послушан и вредан, нека, говорило се: видиш вальда да ће да буде исти као Мира; љубав и осећања, која је исказивао према својој мајци, брату и возљубљеним секама и дан-данас се препричавају као поука и пример. Старији су говорили: када смо деца били и правили разне несташлуке, сходно нашем узрасту, он то никада није чинио, јер, је био по зрелости и мудрости далеко испред нас.

Мира је одрастао у породици, која је у његову личност улила веру, поштење, доброту, скромност и марљивост. Све се то одвијало под окриљем његове мајке Данице и брата Ване, будући да је рано остао без оца. Његова мајка је била његова звезда Даница, образац за цео живот и најдивније створење које је волео. Увек, када је долазио у своје родно село, мајка га је чекала на каменитом брегу, онако крхка, лелујава као билька на ветру ковиљевачком. Причао је да му је непрестано, пред очима, била представа, његове од живота, погребљене и остареле мајке, као и слика старог храста, испод кога је она гледала очекујући да јој се у даљини појави њен љубљени син из далеког света. Његов и наш Бата Вана, као старији брат имао је братску љубав и обавезу да га школује са ове посне, врлете земље, продајући пиће, крушке видоваче и на крају плодну њиву да би га, како ми кажемо „извео на пут“. А тај пут је водио до Врњачке Бање, Крушевца, Београда и Новог Сада, на пут са много муке и тешкоћа које су га чекале у том тешком времену беде и сиротиње. Био је узор јер је био увек, најбољи ученик и студент. Позната је прича да је једини он у гимназији, имао петицу, код чувеног проф. Шамике који је као строг, правичан и праведан ретко давао и четворке из српског језика и књижевности. Онда је отпутовао на студије и после добијених свих врхунских академских звања остао у Новом Саду до kraja свога живота. Из плодне војвођанске равнице, колико су му могућности дозвољавале, увек се враћао родној груди и камену, да би освежио и смирио своју душу у овим тврдим висоравнима изнад манастира Велућа. Његов „Извор“ и најлепши крајолик, под овим небеским сводом; посматрао је са овог места спокоја, уживајући својим погледом у панорамама: златног крста манастира Велућа, Равништа, Врањшице, Рудина – црвеног крша и драгог му Присоја, школе у којој је нашао сродну душу, нашу драгу учитељицу Љубинку, његову животну сапутницу, која му је подарила ћерку Весну; задружни дом у коме нам је, у то време заосталости, муке, незнања и немаштине приређивао књижевне вечери уз гусле Рајка Крчића-потоњег, блажене успомене,

јеромонаха Николаја; певајући српске, јуначке народне песме и тумачећи их нама који ни азбуку нисмо знали. И ево, одавде где на увиру овоземаљског живота, предаје своју душу у руке праоца Аврама, моћни ће да посматра и „Егарицку чесму Аврамову“, са чијег је приснотекушчег кладенца, пио животну воду, која га је крепила и кроз цео живот, снагу му давала. Та вода се улива у реку Сребреницу, из које су наши стари испирали злато и друге драгоцене метале, дакле, све оно племенито, што је у тој води и реци било, смештено је у његову душу и уткано у његово срце још у раној младости. Он је тим духовним даровима, својом харизмом, кроз цео овоземаљски живот пленио и зрачио све нас.

Драги наш Миро, хвала ти на лепоти твоје душе. Хвала ти на доследности и чврстини твога карактера.

Хвала ти на твојим многобројним научним, педагошким и књижевним делима којима си, јачином твога пера, исписивао и обдарио не само своје студенте и савременике, већ и добар број нових поколења, која ће се користити овим твојим примером, и делима признате књижевне и научне вредности. Говорећи о свему овоме не желим да вређам твоју скромност, којом си се за живота увек одликовао. Успомену на тебе, чуваћемо и неговати у нашим срцима, молећи се Богу за твоју племениту душу и за њен вечни спокој. Нећемо те заборавити, уз веру да ћемо се поново с тобом састати и никада више не растати у нашој заједничкој, небеској отаџбини. Почивай у миру до стоблажени брате наш и нека те анђели чувају.

Бог да ти душу прости. Амин.

Риђевшићица,
2. новембар 2016. године

Милош Петровић

ПИСАЊЕ ЈЕ НАЧИН ЖИВОТА И ПРАВА НА ДУХОВНУ СЛОБОДУ

Ове јесени отишао је у вечни мир Мирослав Егерић, неуморни заговорник отвореног критичког приступа, српских и европских хоризоната, национални радник, учесник драматичних, преломних историјских догађаја.

Књижевно дело Мирослава Егерића расејано је по часописима и листовима широм наше земље, а згуснуто у шеснаест књига лирске и мисаоне прозе, критика и есеја, портрета и памфлета, књижевно-историјских студија и монографија, литерарно-политичких записа и разговорних фрагмената. У богатоме опусу је креативни судар са нашим врхунским писцима, као што су: Исидора Секулић, Иво Андрић, Милош Црњански, Добрица Ђосић, Бошко Петровић, Пекић, Павић, Киш, Меша Селимовић, те Селенић, Симовић, Данојлић, Бранислав Петровић, Бећковић, Алек Вукадиновић и други, али и књижевни критичари Светислав Вуловић, Љубомир Недић, Богдан Поповић све до Борислава Михајловића и Петра Џацића. У средишту је Јован Скерлић, свагда окренут Европи и свагда са „светлом вером и љубављу према Србији“.

Још од 1968. године Егерић је у кругу побуњених анђела, оних младића Иве Андрића који на вишеградској ћуприји мисле слободно и различито о свему и говоре смело и различито о свему. У Писму о слободи Егерић развија смисао Гетеових речи о достојном освајању слободе сваким даном. „Нема наде од додељене слободе, као што је нема од додељене љубави, додељеног дозвољеног живота“ – води нас овај критичар ка присутности деградирања слободе ако се она раскује у ситан новац и дели као што се деле награде.

Освајањем слободе сваким даном дискурс је без граница али и установљавање бића пуном манифестијом мисли и говора. Егерић никада није за то да се људи покоре хлебовима нити да се уљуљкају далеком еденском будућношћу. Са слободом човек има право избора, право на ризик, грешке и патње, а када се налазе у послушном стаду, у једноумљу, ту је и идеја о бацању неистомишљеника на разне ломаче. За Егерића писање је начин живота и права на духовну слободу као услов за све друге слободе, што је прави предмет његове критике и есејистике.

У одговору на вечно питање које писац поставља себи – Зашто пишем? – Егерић истиче да је његово писање морални императив, то ће рећи аутентичан отпор насиљу и злу, као део замаха ка демократским стандардима, неслагање са онима који пристају да један мисли за све, и истицање значаја традиционалне етике и поштовања човека, његове унутарње слободе и достојанства, стварање „новог демократског разума“ у нашем друштву, и стопостотна вера у „несагледиву, несамерљиву снагу Србије, која у тешким ситуацијама налази прецизна решења за своје постојање“.

Егерић стоји на врућим темама духовног, моралног и демократског препорођаја српског народа, предаје се активизму писања увек када земан дође, опредељује се за народ „Карађорђа и Његоша, Филипа Вишњића и Иве Андрића, Боре Станковића и Меше Селимовића, Јефимије и Исидоре Секулић“, али и даље, према почецима српског точка историје – према „темељној мисли и молитви за нови корак“ Светог Саве и према Хиландару којег означује „светим местом српског самосазнања“. Али и напред, према Васку Попи, Миодрагу Павловићу, Добрици Ђосићу, Данилу Кишу, Љубомиру Симовићу, Матији Бећковићу, Миловану Данојлићу.

Егерић разбија идеолошке стереотипе и афирмише вредности које, пак, афирмишу вредност укупног народног бића. У развијању са-мосвести он је против сваке мржње, тог привида снаге и моћи, јер заштита националног интереса силом води у националну несрећу; против је „тираније лажи“, која замагљује дух народа, и против „неподношљиве лакоће прерушавања“; за Европу је, али је огорчен, заједно са Милованом Данојлићем, што је демократски Запад бомбардовао „православну сељачију“. Манифестујући „понос слободне књижевне речи“ Егерић веома прегнатно формулише темељни став у својим литерарно-политичким записима: „Нема Србије без демократије, то је јасно, али ни демократије без Србије“².

² Часопис за књижевност, уметност и културу „Багдала“, 510, Крушевач, 2016.

Веролјуб Вукашиновић

РИЂЕВШТИЦА³

Сенима Мирослава Ерића

На врху брега сеоско гробље:
Отац до сина, и брат до брата.
Надгробна слова тишина зобље.
Сви ћемо проћи кроз ова врата.

Посечен храст је. Зелено борје
Са старом чесмом тужно ромори,
Вјечнаја памјат над риђим горјем
Путује, тамо, ка Фрушкој гори

Где писао је пером из крила
Анђела велућког, који слете
Да узнесе га, кроз плаветнила,
До вечне мајчине силуete.

³ Књижевни часопис „Летопис матице српске“, Нови Сад, јануар-фебруар 2017.

Мирослав Ерић

ЈЕФИМИЈА, ПЕСНИКИЊА СУБЛИМНЕ СМЕРНОСТИ

Поштована браћо и сестре, драги Трстеничани, Моравци из свих места око Мораве,

Сви зnamо, одавно, класичне стихове Милана Ракића са насловом: „Јефимија“:

*И у мучне часе народноја слома,
Кад светлости нестја на видику целом,
Ја се сећам шебе и швојеја гома,
Десиошице српска с калуђерским велом.*

То што је Милан Ракић овом песмом предао памћењу потомства јесте прилог оном тихом раду наше духовне традиције чији се геније изразио у низу: стара српска књижевност, епска народна поезија, Његош, Иво Андрић. То је упорно и живо, напорно и узбудљиво освајање врхунске свести о нашем националном идентитету, а то ће рећи о сталној трагици нашег националног бивствовања.

О књижевном делу монахиње Јефимије писали су и говорили много позванији од мене: од Лазара Мирковића, Ђорђа Сп. Радојичића, Милана Кашанина, преко Ђорђа Трифуновића, до наших савременика Светлане Велмар Јанковић, Љубомира Симовића, Алекса Вукадиновића.

Оно што је заједничко свим там написима јесте доживљај изузетне духовне отмености и душевне суптилности њеног уметничког израза; при чему се овде мисли на *јединство духа и облика*, мисли и израза који је ту мисао фиксирао за трајање.

Мисао монахиње Јефимије, у синкретичком доживљају, најпре, бар писца ових редова, подсећа на путир, на једноставност његовог облика, или још прецизније на крст:

„Удостоји Господе Христе и ти пречиста Богомати и мене јадну“, моли се она „да се свагда бринем за разлучење душе моје, које угледах на онима који су ме родили и на рођеном од мене младенцу“.

Не заборављајући родитеље, она своје мисли упућује непрежаљеном сину, „за којим жалост“, каже она, „непрестано гори у срцу мome“; она се сећа свих матера пре „по обичају материјем побеђена“.

Настао између 1368. и 1378., вели Милан Кашанин, тај запис, угравиран на спољашњим странама иконице дариване Хиландару, „пун је колико бола толико и нежности“.

„Млада мати се исповеда, да поред све своје вере, не може да не жали за дететом и признаје да је, као у свих матера, од све јача жалост за умрлим. У старој српској књижевности је то први пут да једна жена отворено и директно говори о материјском осећању и о своме детету. Колико на хришћанску исповест, толико тај запис личи на антички помен угравиран на надгробној плочи“ (Милан Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, 1975, стр. 307).

Разуме се, краткоћа Јефимијиног текста била је условљена простором. Али, и на толиком простору плодни сусрет духа и душе, или прожетост духа душевним, дао је сјајан и трајан резултат. Он и данас светли ретко сублимном смерношћу и меланхолијом.

Али, ван сваке сумње, најзрелије дело монахиње Јефимије јесте *Похвала кнезу Лазару*. То је, у ствари, молитва која сабира род, указујући на славне особине Кнеза-мученика. Та „крупна слова извезена златним концем и уоквирена бордуром са мотивом лозице и лишћа“ су сажет приказ стрепње за отаџбину, а истовремено, врела, душом писана потреба да се помогне отаџству.

Ту је, пре свега, опис врлина кнеза Лазара, на чијим темељима је његово право да „преклони колена пред Господом“, „који Га је венчао венцем мучеништва“:

„Мужественим срцем и жељом побожности изашао си на змију и непријатеља божаствених цркава, расудивши да је неистрпљиво за срце твоје да гледаш хришћане отаџства ти овладане Измаилћанима, не би ли како ово постигао: да оставиш пропадљиву висоту земаљског господства и да се обагриш крвљу својом и сјединиш са војницима небеског цара.“

И тако две жеље постигао јеси: „и змаја убио јеси и мучења венац примио јеси од Бога.“

Врлине, dakле, Кнеза мученика дају основа за молитву упућену тој мученичкој личности. Јефимија види изврсно, до kraja јасно – болно јасно – положај Србије после Лазареве смрти: „многе невоље и страдања обузеше вазљубљена ти чеда, и у многим невољама живот проводе... Они који једу хлеб њихов подигоше на њих буну велику...“ Очију уперених у неке светле даљине, монахиња Јефимија преклиње великог Кнеза да измоли милост за српски народ. Светlostи давно нема „на видику целом“; почела је да трне поразом Срба у Маричкој бици

(1371), да згасне трагично у боју на Косову (1389), али негде у светлим висинама постоји он, велики Кнез-мученик који „као мученик смелост има ка Господу:

Приклони колена и јред Господом, који таје је венчао (венцем мучеништва) моли да вазљубљена ти чеда првогде дојоујодно мнојолешан животу у добру...

Та молбена линија у *Похвали кнезу Лазару* намах постаје захтев, звено на узбуну (Љ. Симовић), као да „на све стране лете гласници, тражећи помоћ: *Известии Ђорђа, покрени Димишира, убеди Теодора, узми Меркурија и Прокопија и 40 мученика севасијских не остави ... моли да им се йога од Бога помоћ. Дођи на помоћ нашу, ма ће га си.*“

У старој српској књижевности мало је тако интензивних слика које казују живу стрејњу за род српски као што је ова у монахиње Јефимије. Ту је сабор јунака и светаца, Кнез са венцем мучеништва, Лазар; ту су његови синови, Стефан и Вук, ту видљиви и невидљиви српски непријатељи; ту усталасане масе народа и војске, ту древни (и актуелни) расколи који прете Србима.

Ми, кад чујемо завршни став Јефимијине *Похвале кнезу Лазару* видимо да су у духу и у души песникиње сазрели врхунски плодови једне сублимне смерности и искрености без премца у старој српској књижевности: „А сада двоструко молим: да ис храниш ме, и да утишаши буру љуту душе и тела мага“.

„Снебивајући се“, вели Милан Кашанин, „пред светитељем што му приноси овако мали дар, Јефимија се са захвалношћу сећа како ју је он свесрдно примио на свом двору. *О, мили мој јосиодине и свећи мученице..., телесно тијуђу мене ис хранио си изобилно*“, каже она, и уверена да се после смрти није растала од њега, завршава: *А сада двоструко молим: да ме ис храниши и утишаши буру љуту душе и тела моја.* Она се не обраћа, као у прва два записа Исусу Христу, него светитељу кога је знала и у чијој породици и продужује да живи и утолико су њене речи дирљивије и интимније.“

Господствен, са достојанством које светли, а са тоном узбуђљиве исповести која је дugo чекала свој час, овај текст је ремек-дело унутрашњег живота; оног у које се слегло и искуство пораза целе једне земље и народа и несавладива потреба да се упути молитва Вишњем преко неког ко најбоље види и зна патње те земље и народа. У том тексту, ми назиремо, иако није изричito казана, ону носталгију за својом земљом каква је била пре Марићке и Косовске битке. Земљом испуњеном изобиљем, духовним и материјалним, у којој су врлине, пре

свих, биле: част, благоверност, жртва за величину и достојанство свог народа. Она светли оном светлошћу коју осваја дух у савезу са сензibilношћу која непрекидно ради.

„Та, Похвала, каже Љубомир Симовић, очарава нас и данас својом сажетошћу, својом драматичношћу и својом великим песничком лепотом.“ Ми додајемо, она нас подсећа да наша трагика није престала, да (мрски) Агарјани и Исмаилћани не престају да угрожавају Лазареве потомке. Данас не можемо видети њихова лица скривена у разним луксузним кабинетима, али видели смо, болно и трагично, последице њихових злих чинова.

Молећи, 1402. године кнеза Лазара, да преклони колена пред Господом и моли за спасење свог народа, као да је молила и за нас данашње. И данас, из њеног златног конца чујемо дрхтав, узбудљив глас: „сабери“, „извести“, „покрени“, „убеди“, „не остави“, „дођи“.

Можда бисмо, ми данашњи, могли сличну молбу, молитву, упутити праху светле српске песнике; сабери српске мученике, од Косова до данашњег Косова, извести честитога Кнеза и кнегињу Милицу, монахињу Јефимију, покрени Стефана и Вука, убеди све српске војводе са Косова, да спрече Бранковиће у лошим намерама њиховим; не остави ђакона Авакума, не заборави владику Николаја, патријарха Дожића, све знане и незнане мученике из јама у Хрватској – НДХ; помози нам, пре свега, да видимо где смо и шта нам је чинити. Скромно „приношење“ оног који прочита ово слово монахињи Јефимији, можда недостојан те почасти, с обзиром на то да се бавио, претежно, циничним ХХ веком, могло би се свести на реченицу: помози нам, Владичице, да помогнемо себи.

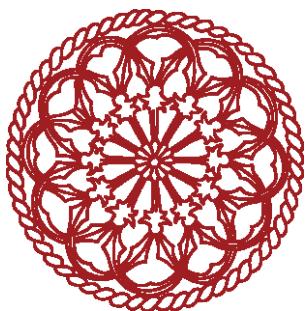
Душе наше, и мисли, су и данас, на Косову, диктатом историјске сировости, обузете стрепњом и брижношћу. Тамо где нам је пораз и сва слава: „Косово равно, рано крвава“, како би рекао песник.

Потребна нам је укупна умна снага народа да освојимо мир у слободи; врховна духовна сабраност за поступно и промишљено остварење својих циљева; велика кондиција стрпљења да се отарасимо јавашлука и себичности, а да притом не угрозимо ничије право на индивидуалан избор и слободан покрет у времену.

Велики, отмени бол монахиње Јефимије својом сублимном смерношћу може нам помоћи у томе, у мери у којој смо спремни да прихватимо помоћ коју она штедро и мудро прилаже свом роду.

20. јун 1999. године⁴

⁴ Часопис за књижевност, уметност и духовност „Јефимија“, 14, Трстеник, 2004.

διοιραφιје

БИОГРАФИЈЕ И БИБЛИОГРАФИЈЕ УЧЕСНИКА И АУТОРА ПРИЛОГА

АНДРЕЈИЋ Р. Живојин, српски историчар уметности, рођен у Рачи, 1950. године. Завршио Вишу педагошку школу у Београду, група Ликовна уметност, 1977. године и Филозофски факултет у Косовској Митровици, група Историја уметности, 2003. године. Члан је Српског археолошког друштва, Центра за митолошке студије Србије, Удружења књижевника Србије и Academia de stinte, literatura si arte (Oradea-Arad) АСЛА Румуније. Оснивач је, између остalog, Центра за митолошке студије Србије у Рачи (1996-2014) чију научну публикацију „Митолошки зборник“ приређује и уређује. Бави се и сликарством и учествовао је у раду више Ликовних колонија у земљи. Према књигама *Пола миленијума Раче, Шакасиће ћивне и Митологија ћеле* снимљени су научни филмови: „Искони Лепенице“, „Трибалске гривне“ и „Њено величанство пчела“. На Међународном салону књига у Араду (Румунија) добио је *Специјалну дийлому за књигу Вишевози реда змаја* (2000). Добитник је посебног признања УКС – *Блајодарје* (2016). Објавио је 43 књиге и преко 200 научних радова у земљи и иностранству. Живи у Рачи.

АРСЕНИЈЕВИЋ Видосава је рођена 1968. године у Косовској Митровици. Дипломирала на Правном факултету Универзитета у Приштини. Живи у Лепосавићу. Заступљена је у бројним антологијама и зборницима српске поезије. Добитник је престижне косовске песничке награде *Перо Десиоша Стефана Лазаревића* за 2010. годину, награде *Григорије Божовић* за 2011. годину и награде *Лазар Вучковић* за 2015. годину, као и више награда и признања за књижевно стваралаштво. Члан је Удружења књижевника Србије. Објавила је следеће збирке песама: *Смоћра љордосићи*, Апостроф, Београд, 2002; *Недосећ*, ИК Грачаница, 2008; *Чарна заручница*, ИК Грачаница, 2010; *Звона младеначка*, ИК Грачаница, 2011; и *Самојавна звона*, Светигора, Цетиње, 2016. Објавила је есеј *Фрајменаш о љовору*, Апостроф, Београд, 2005, као и беседу и изабране песме *Србин без Космеша свећиња без звона*, Бернар, Београд, 2014.

БОЖИЋ Светислав, композитор, музички теоретичар и педагог. Рођен 1954. године у Лозници. Завршио Факултет музичке уметности у Београду и редовни је професор на истом факултету. Поред педагошке

делатности на матичном факултету држао је предавања и на Државном конзерваторијуму у Москви и на универзитету у Владимиру (Русија). Компоновао је преко 220 композиција различитих жанрова. Одржао је преко 30 концерата у иностранству од којих су 7 ауторски. Дела која су на репертоару иностраних извођача и која су, у највећем броју, премијерно изведена у иностранству су: „Молитва Рачана“, за хор и оркестар (Санкт Петербург); „Кроз сан мој шавни“, концерт за гудаче (Лондон); „Мешохијска појања“, концерт за клавир и гудаче (Санкт Петербург) и др. Аутор је 14 књига (претежно) из области музичке теорије. Добитник је бројних награда и признања, између осталих, Награде Вукове Задужбине, Октобарске награде града Београда, Повеље Стефан Првовенчани, Рачанске повеље итд. За дописног члана Српске акаде-мије наука и уметности изабран је 2015. године.

БРУСИЋ РЕНАУД Филип, правник, рођен 1971. године у Београду. Дипломирао на Правном факултету у Београду 2001. године. Између осталог, радио као адвокатски приправник, као правни саветник у „Музеју афричке уметности“ и као секретар у установи културе „Кућа легата“ од 2007-2014. године. Од 2014. године па до данас налази се на месту директора те установе. Председник је Надзорног одбора Националног комитета ICOM (Међународни савет музеја) Србија. Живи у Београду.

ВАСИЛЕВСКИ Ристо (Наколец, Преспа, Македонија, 1943), академик, песник, есејиста, књижевни критичар, антологичар, преводилац, издавач. Пише на македонском и српском језику. До сада је на ова два језика објавио преко двадесет песничких књига. Дела су му преведена на више од двадесет пет страних језика. Заступљен је у више стотина антологија. Добитник је безмало педесет значајних домаћих и међународних награда и признања, међу којима су: *Мала Нобелова најрада* и *Кристално перо* (Русија); *Велика најрада „Никиша Станеску“*, *„Браћа Миладиновци“* Струшких вечери поезије, *„Милан Ракић“*, *Пла-кеше „Бирило и Методије“* (Бугарска)... Члан је Македонске академије наука и уметности, Академије словенских књижевности и уметности, Руске академије књижевности, Академије књижевности и уметности Украјине, Друштва писаца Македоније, Удружења књижевника Србије и Удружења књижевних преводилаца Србије. Живи и ствара у Србији (Сmederevo) и Републици Македонији.

ВУКАШИНОВИЋ Верољуб, песник, рођен 1959. године у Доњем Дубичу код Трстеника. Завршио Југословенску и општу књижевност на Филозофском факултету у Новом Саду. Књиге песама: *Чежња за вршом*, 1993; *Повесмо*, 1995; *Како је тихо Господе*, 1999, 2000; *Двери у лийама*, 2001; *Опростији јање бело*, 2002; *Шумски буквар* (песме за децу), 2003, 2006; *Цветна недеља*, 2004; *Светлосћ у бргдима* (изабране и нове песме), 2007; *Вршлар*, 2008; *Лице*, 2009; *Изнаг облака*, 2012; *Самар* (изабране песме), 2014; *Свети Жар* (изабране и нове песме) 2015. Приредио *Пред дверима*, избор из српске молитвене поезије, 2005. Са Марком Не-дићем уредио зборник о Добрици Ђосићу *Писац и историја*, 2004. и приредио зборник *Миодраг Ибровац и његово доба*, 2012. Уређује зборнике *Савремена српска проза* који излазе у Трстенику, поводом истоимене књижевне манифестације. Добитник је песничких награда: *Милан Ракић*; *Печаш вароши сремскокарловачке*; *Јефимијин вез*; *Србољуб Мишић*; *Кондир косовке девојке*, Коцићево јеро, Змај отњени Вук, Бранко Ђорђић (САНУ), *Петровдански вијенац* (Република Српска), и других. Заступљен у више антологија српске поезије. Члан је Удружења књижевника Србије. Живи и ради у Трстенику.

ВУКЧЕВИЋ Јелена, магистар историје, рођена 1983. године у Крушевцу. Дипломирала 2007. године на Филозофском факултету у Нишу група за историју, као најбољи студент у класи, на тему „Трстеник између два рата“ код проф. др Слободана Ђ. Керкеза. Запослена на Народном универзитету Трстеник. Организатор је већине пројеката и изложби поменуте установе. Објављује и презентира радове на научним скуповима и у часописима, од којих издвајамо следеће: „Пуковник Рајевски“, Русија данас, Београд 2011; „Прилој историји сточарајске цркве Светих апостола Петра и Павла“. Најстарија документа, Центар за црквене студије Ниш 2013; „Руски свештеници белоемиранши између два светска рата у Трстеничком срезу“, Жупски зборник 6/7, Александровац 2013. Покретач часописа студената историје „Деспот“ у Нишу. Тренутно је на специјалистичким студијама Византологије и на докторским студијама историје на Филозофском факултету у Београду. Живи у Трстенику.

ГАВРИЛОВИЋ Манојле, песник, рођен 1945. године у Бјелуши. Завршио Филолошки факултет у Београду. Објавио је књиге песама: *Сунце и кочије*, 1973, *Зачарано отњило*, 1975, *Будњеви на Карпашима*, 1979, *Светлосћ ћирилице*, 1988, *Чувар златне јабуке*, 1991, *Недеља у*

завичају, 1994, Злаћна чесма, 1997, Чувар белој Месецу, 2003, Пријездина љубав, 2004, Молитва за Крштујевац, 2006, Црна ћлавац, 2011. Песме су му превођене на енглески, руски, пољски, шведски, италијански, украјински, белоруски, јерменски, словачки и македонски језик. Добитник је многих награда од којих издвајамо Вукову најраду, награду Милан Ракић, Златни беочуц града Београда, Печат вароши сремскокарловачке, Златно перо у Москви те Златну значку Културно-просветне заједнице Србије и Љубостињску розету. Члан је Удружења књижевника Србије од 1974. године. Од 1992. има статус Истакнутог уметника. Живи у Београду.

ДОРИН Лара (1977) песник и прозни писац из Обреновца. Основне и специјалистичке студије завршила на Педагошкој академији у Шапцу. Објављене књиге: Збирка кратких прича *По снеју шихо паја снеј*, награђена повељом „Пегаз“, као најбоље издање кратких прича Књижевне омладине Србије у 2011. години; Збирка поезије *Чујеш ли ме Боже*, у издању Књижевне омладине Србије, 2013. године, а коју је откупила библиотека манастира Хиландар; Збирка поезије *Канделабри*, 2015. године код издавачке куће „Прометеј“; Збирка поезије *Чујеш ли ме, Боже* (друго издање), у издању куће „Прометеј“, 2016. године. Објављивала у многим књижевним часописима и зборницима.

ЕГЕРИЋ Милосав, рођен 1951. године у Риђевшици, пензионисани свештеник, са чиномprotoјереја ставрофора и дугогодишњи старешина цркве Свете Тројице у Трстенику. Средњу Богословску школу завршио у Призрену, а Теолошки факултет у Београду. Један је од аутора књиге *100 година храма Свете Тројице у Трстенику*. Живи у Трстенику.

ЕГЕРИЋ Мирослав – биографија објављена у склопу прилога *Поменик или сећања* на страни 183.

ЈОВАНОВИЋ Миомир Мики, рођен је у Косовској Митровици. Пише и објављује поезију дуги низ година. Члан је Удружења књижевника Србије и Књижевног друштва Косова и Метохије. Објавио је четири збирке поезије *И реч живој роди*, *Небеска врати*, *Кад ноћ јућро не признаје*, *Кад сан заболи* уз још неколико заједничких, са својим пријатељима. Добитник је већег броја признања за књижевни рад од којих су најзначајнија „Перо Деспота Стефана“ и „Повеља Карађорђе“.

ћевића". Песме су му превођене на пољски, руски, македонски и румунски језик. Председник је Удружења књижевника и уметника „Митрикс“ из Косовске Митровице. Поред књижевног рада бави се и иконописањем и сликарством. Његови радови налазе се у многим нашим галеријама и домовима, а и широм Европе. Живи у Косовској Митровици.

ЛАЗАРЕВИЋ Велибор је рођен 1955. године у Белој Води. Основну школу завршио је у Белој Води и Коњуху, а средњу трговачку у Крушевцу. Дипломирао је, магистрирао и докторирао на Филолошком факултету у Београду. Радио је као уредник у крушевачкој „Багдали“ (од 1985. до 1990), био је новинар, уредник и одговорни уредник у Општеобразовној редакцији РТС-а (од 1990. до 2005). Уређивао серије: „Дворови Београда“, „Трагом Карађорђа“, „Музеји Србије“, „На изворишту“. Аутор је многобрojних документарних емисија из крушевачког краја. Приредио је и уредио осам књига, антологија и зборника. Аутор је тринаест књига из области историографије и књижевности и бројних научних радова. Покретач је и организатор бројних културних акција и манифестација у крушевачком крају. Иницијатор и оснивач неколико црквених и манастирских библиотека, Специјалног резервата природе „Осадак“ у долини Мораве, манифестације „Дани књегиње Милице“ у Жупањевцу, научног скупа о ликовном уређењу града Крушевца, Музеја вајарства и клесарства Моравске школе, Розете, вајарске и мозаичарске колоније у Белој Води. Члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Белој Води.

МИХАЛОВИЋ Милан је рођен 1966. у Косовској Митровици, где и сада живи и ствара. Аутор је пет књига поезије: *Колашински расковник* (Књижевна заједница Звездара, Београд, 1994); „Центон“ (БИГЗ-Београд, 1998); *Раскошани шемељ* (Српска књига Рума, 2002); *У колевци ћовоја срца* (РИВЕЛ Ко-Београд, 2002) и *Саће свих мајица* (ХВОСНО – Дом културе „Свети Сава“ – Исток, Косово и Метохија, 2008). Песме су му објављиване у бројним књижевним часописима и антологијама и превођене на више светских језика. Добитник је више књижевних награда и признања, између осталих: „Златне значке“ Културно-просветне заједнице Србије, „Перо Деспота Стефана Лазаревића“, престижног песничког признања „Лазар Вучковић“, Годишње награде Књижевног друштва Косова и Метохије и др. Актуелни је члан Управе Књижевног друштва Косова и Метохије и Одбора за међународну сарадњу Удружења књижевника Србије.

СТОЈЧИНОВИЋ-НИКОЛИЋ Јованка, песник, рођена 1952. године у Ритешићу, Добој (БиХ). Објавила близу двадесет књига поезије: *Звијезда скишача* (1975), *Тијесно небо* (1994), *Самоћа руже* (1995), *Оскоруша* (2000), *Облик свјетлости* (2006), *Мрак од чистој злаша* (2006), *У првом лицу* (2011), *Тринаести стијеник* (2014)... Заступљена у многобројним антологијама и добитник значајних награда од којих издавамо: *Најрада Удружења књижевника РС* (најбоља књига у 2009), *Кочићево перо*, *Милан Лалић*, Кондир косовке девојке, Годишња најрада УК Републике Српске 2014, *Златен прстен (Скокиље)*, *Златна значка КПЗ-е Србије и Признање Министарства просвете и културе РС*. Објављује у часописима и књижевној периодици у Србији, Републици Српској и иностранству. Превођена на десетак светских језика. Председник Удружења књижевника Републике Српске од 2012-2016. године.

ЊАГОЛОВА Елка – биографија објављена у склопу прилога *Љубостињско ћостојљубље* на страни 53.

ПЕТРОВИЋ Милош (Трстеник, 1928), професор, књижевни критичар. Завршио Филозофски факултет у Београду (1954), група: Југословенски језици и књижевност. Бави се књижевном и позоришном критиком и есејистиком. Уредник књижевног часописа „Багдала“, од 1975. године. Члан је Удружења књижевника Србије од 1972. године. Биран је у три мандата за члана Управе Удружења, а једном за потпредседника. Учествовао на бројним научним и књижевним скуповима. Носилац неколико награда: *Повеља за животно дело*, коју је доделило УКС (2002), *Најрада СО Трстеник* (2003), *Златна значка Културно-просветне заједнице* (1976), *Прстен десетога Стефана Лазаревића* (Багдала. 2005). Први је добитник награде за књижевну критику „Чедомир Мирковић“ (2015). Заступљен у више заједничких књига и зборника. За врхунска достигнућа у области културе, од 2009. корисник је националне пензије. Превођен на француски, шпански, словеначки и македонски. Значајнија дела су му: *Сто година Гимназије у Крушевцу* (у коауторству), 1965; *Читајући после Скерлића*, Багдала, 1967; *Из круга у круг*, Багдала, 1978; *Ухвати живу реч*, Багдала, 1986; *Из тринаестој реда*, Крушевачко позориште, 1994; *Фрајменши*, Просвета, 1998; Зборник радова *Савремена српска проза* (1988-2003), Трстеник и др.

ПИТУЛИЋ Валентина је рођена 1963. године у Београду. Дипломирала на Филозофском факултету у Приштини, постдипломске студије завршила на Филолошком факултету у Београду, где је одбранила

и докторску дисертацију са темом *Косовски бој у збиркама српских народних епских јесама ћосле Вука Караџића*. Бави се проблемом архетипова у народној књижевности. Између осталог, члан је Савета Међународног славистичког центра, Управе Друштва за српски језик и књижевност Србије, сарадник Вукове задужбине, а и добитник је „Златне значке“ Културно-просветне заједнице Србије. Аутор је више књига и радова из уže и шире области народне књижевности. Ради као редовни професор на Филозофском факултету у Косовској Митровици. (после егзодуса Срба са Косова и Метохије и изгона Универзитета из Приштине 1999. године). Живи у Лешку. Објавила три монографије, уредила је неколико зборника и писац је преко осамдесет студија и чланака у разним часописима и зборницима.

ПОПОВИЋ Ратко рођен је 1947. године у Грачаници. Пише пе-сме, приче, драме и романе. Објавио је преко десет књига од којих издвајамо: *Дивље лозе* (драма, 1979), *Недовршени чин* (приче, 1982), *Кукавицији снијеј* (роман, 1992), *Коме дижем дом* (песме, 1995), *Стираори* (песме, 2002), *Сласавање љубичијих ласова* (песме, 2009). Приређивач је неколико антологија песама и књига о животу и историји Срба на Косову. Добитник је више награда и признања: „Златне значке“ КПЗ Србије 1978. године и 1980. године, награде „Српска духовна ризница“ 1997. године, Вукове награде 2000. године, Плакете УКС 2006. године, награде Видовданско песничко причешће 2012. године... Награђивани роман *Кукавицији снијеј*, адаптиран, изведен је под називом „Мученица Кристиња“, на сцени Српског Народног позоришта у Приштини 1993. године. Живи и ствара у Грачаници.

РИСТИЋ Александар, рођен 1987. године у Јагодини. Дипломирао и одбравио мастер тезу на катедри за средњи век Одељења за археологију на Филозофском факултету у Београду. Тренутно на докторским студијама археологије на истом факултету. Учесник археолошких ископавања средњовековних налазишта у Жупањевцу, Дупљаји, Михољској Превлаци код Тивта и на планини Рудник. Интересовања: раносредњовековна археологија, археологија Моравске Србије, средњовековна утврђења, наоружање, средњовековна властела, хералдика. Аутор је фељтона „Археологија Левча“ у четири наставка који је објављен у локалним интернет новинама (Левачке новине), 2012. године, прилога *Средњовековно утврђење и манастир у Жупањевцу*, Левачке но-

вине, 2013, Рековац, *Мач из Каленића*, Левачке новине, 2014, као и прилога *Неколико личности из средњовековне жуће Левац* који је објављен у часопису „Корени“ X, Јагодина (2016). Живи у Течићу (Рековац).

УЉАРЕВИЋ Радомир је рођен априла 1954. године, у Равним Гомилама, село Горња Врбица код Билеће, Општина Рудина, срез Вучедолски, општина Никшић, задња пошта Црквице. Књиге: *Мијена* (1979); *Брићва* (1980); *Прикућљање подаћака* (1981); *Примални крик* (1985); *Преса* (1985); *Предговор* (1989); *Зимски дворац* (1990); *Двострука колевка* (1991); *Говори и иланци* (1993); *Песме и преводи* (1994); *Pamantul fagaduintei* (на румунском, 1997); *Ойис* (2000); *Intoarcerea lui Prometeu* (на румунском, 2000); *Ни а* (2002); *Неке сиввари и осстало* (2007); *Црна кутија* (2008); *Билећко пророчанство* (2009); *Школа одучавања* (2015). Награде: „Награда УКЦГ“ (Црна Гора); „Кондир Косовке девојке“ (Србија); „Кочићево перо“ (Република Српска); Награда „Ристо Ратковић“ (Црна Гора); „Златно перо“ (Бугарска); „Видовданска повеља“ (Црна Гора); „Сениор културе“ (Румунија); „Калиновачки петровдански вијенац“ (Република Српска); „Златен прстен“ (Македонија).

ЦВЕТКОВИЋ Петар – биографија објављена у склопу прилога Награда „Јефимијин вез“ на страни 24.

САДРЖАЈ

РЕЧ, УМЕСТО УВОДНИКА	5
ЈЕФИМИЈИН ДАНИ 2016.	
ХРОНИКА	9
<i>натрага „јефимијин вез“</i>	
Одлука жирија	13
Образложење жирија	
ПЕТАР ЦВЕТКОВИЋ –	
ПЕСНИК ИСКУСТВА И МЕДИТАЦИЈЕ	14
Лејшар Цвейковић	
БЕСЕДА НА ДОДЕЛИ НАГРАДЕ „ЈЕФИМИЈИН ВЕЗ“	17
ПЕСМЕ	19
БИОГРАФИЈА	25
<i>песничка приношења</i>	
РИСТО ВАСИЛЕВСКИ	29
ЈОВАНКА СТОЈЧИНОВИЋ-НИКОЛИЋ	32
РАДОМИР УЉАРЕВИЋ	34
ЛАРА ДОРИН	36
МАНОЈЛЕ ГАВРИЛОВИЋ	38
<i>љубостињско юстолубље</i>	
Елка Њајолова / Бујарска	
ИЗ ТРЕЗОРА ДУШЕ	43
Ристо Василевски	
ПОРЕКЛО ЧОВЕЧНОСТИ	49
ЕЛКА ЊАГОЛОВА / Биографија	53
ПЕСМЕ / Елка Њајолова	54
<i>од рода свештла и славна</i>	
Валеншина Пијулић	
БЕСЕДА	73
<i>источници, дарови</i>	
ВИДОСАВА АРСЕНИЈЕВИЋ	79
РАТКО ПОПОВИЋ	84
МИОМИР МИКИ ЈОВАНОВИЋ	86
МИЛАН МИХАЛОВИЋ	89

ликовна приношења

Филип Брусић-Ренауџ	
ПУТ КА АПСТРАКЦИЈИ	95
ЉУБИЦА ЦУЦА СОКИЋ – СЕЋАЊА	97
СЛИКЕ	99

музичка приношења

Светислав Божић	
НОТНИ ЗАПИС КОМПОЗИЦИЈЕ „ЈЕФИМИЈА“	105

фото-документација

29. „ЈЕФИМИЈИНИ ДАНИ“ 21-25. ЈУН 2016. ГОДИНЕ	125
---	-----

ПРИЛОЗИ

штајлови прошли

Александар П. Ристић	
ПУТЕВИ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ ЖУПИ ЛЕВАЧ	135
Живојин Андрејић	
ЈОШ ЈЕДНОМ О МАНАСТИРУ ВЕЛУЋЕ	147
Јелена Вукчевић	
НЕИСТРАЖЕНО ЦРКВИШТЕ ЂУРОВАЧА	163

прикази

Велибор Лазаревић	
ХИЛАНДАРСКИ МОНУМЕНТ МИРКА КОВАЧЕВИЋА	171

свеске словенске

РОДОСЛОВ ИВАНА IV ГРОЗНОГ	179
---------------------------	-----

поменик или сећања

ПОМЕНИК – МИРОСЛАВ ЕГЕРИЋ	183
Милосав Егерић	
„У ИМЕ ОЦА И СИНА И СВЕТОГА ДУХА“	185
Милош Петровић	
ПИСАЊЕ ЈЕ НАЧИН ЖИВОТА	
И ПРАВА НА ДУХОВНУ СЛОБОДУ	188
Веролуб Вукашиновић	
РИЂЕВШТИЦА / Сенима Мирослава Егерића	190
Мирослав Егерић	
ЈЕФИМИЈА, ПЕСНИКИЊА СУБЛИМНЕ СМЕРНОСТИ	191

БИОГРАФИЈЕ УЧЕСНИКА И АУТОРА ПРИЛОГА	197
--------------------------------------	-----

Издавачи

Народна библиотека „Јефимија“ Трстеник
Народни универзитет Трстеник

За издавача

Верољуб Вукашиновић

Уредник

Драгиша Батоћанин

Ликовни и технички уредник

Иван Величковић

Редакција

Драгиша Батоћанин, Верољуб Вукашиновић,
Јелена Вукчевић, Иван Величковић,
Верослава Јовановић, Душан Јовић,
Милан Милетић

Коректура

Ивана Илић

Припрема и прелом

Верослава Јовановић, Иван Величковић

ISSN 2466-4553

Штампа

Contactor NM Врњачка Бања

Тираж

400

Покровићељ
Општина Трстеник

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82

ЉУБОСТИЊСКА приношења : годишњак
Јефимијиних дана / уредник Драгиша Батоћанин. -
2016, бр. 1- . - Трстеник : Народна библиотека
"Јефимија" : Народни универзитет Трстеник, 2016-
(Врњачка Бања : Contactor NM). - 24 cm

Годишње.
ISSN 2466-4553 = Љубостињска приношења
COBISS.SR-ID 224153100

*Народна библиотека „Јефимија“ Трстеник
Народни универзитет Трстеник*

ISSN 2466-4553